

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

ERGENLERİN ANNE BABADAN ALGILANAN PSİKOLOJİK İSTİSMAR VE
ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE
İNCELENMESİ

TEZİ YAZAN

Firdevs ERGİN

Danışman: Prof. Dr. Binnaz KIRAN (Mersin Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Zülal ERKAN (Mersin Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa KALE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / OCAK 2023

ONAY SAYFASI**Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;**

2020011020 numaralı öğrencimiz olan **Firdevs ERGİN** tarafından hazırlanan “**Ergenlerin Anne Babadan Algılanan Psikolojik İstismar ve Öz Yeterlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi**” başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından oybirliği ile Psikoloji Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. Dışı – Jüri Başkanı: Binnaz KIRAN

(Mersin Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. Dışı – Jüri Üyesi: Doç. Dr. Zülal ERKAN

(Mersin Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

Üniv. İçi – Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa KALE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)

20/01/2023

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili aileme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Firdevs ERGİN

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinde bana yol gösteren tez danışmanım saygıdeğer Prof. Dr. Binnaz Kıran'a,

Her zaman yanımda olup beni destekleyen değerli aileme,

Bana her daim inanıp beni motive eden bütün arkadaşlarıma,

Yüksek lisansım boyunca bursuyla eğitim hayatımı kolaylaştıran TÜBİTAK'a,

Araştırma sürecinde bana yardım eden okul müdürlerine, öğretmenlere ve araştırmama katılan öğrenciler ile çocuklarının araştırmaya katılmasına izin veren velilere, teşekkür ederim.

Firdevs ERGİN

ÖZ

ERGENLERİN ANNE BABADAN ALGILANAN PSİKOLOJİK İSTİSMAR VE ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Firdevs ERGİN

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Binnaz Kıran

Ocak 2023, 117 sayfa

Ergenlik dönemi sorunları yıllardır var olan bir problem olmasına rağmen bu döneme araştırmacıların, öğretmenlerin ve anne babanın ilgisi son yıllarda artmıştır. Bütün yaşam dönemlerinde görülebildiği gibi ergenlik döneminde de bireyler istismara maruz kalabilir. En yaygın ve en az bildirilen istismar türü olan psikolojik istismara ergenler anne babaları tarafından maruz kalabilirler. Sosyal öğrenme kuramından temel alan öz yeterlik bireylerin yaşamlarını ve hayat kalitelerini olumlu olarak etkileyen ancak oluşum aşamasında pek çok farklı faktörden etkilenen bir kavramdır. Bu araştırmanın amacı ergenlik dönemindeki bireylerin çeşitli değişkenlere göre anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlik düzeylerinin farklılaşp, farklılaşmadığını incelemektir. Araştırma Konya ilinde yer alan Bosna Hersek Anadolu İmam Hatip Lisesi, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi, Selçuklu Öztekinler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi okullarında öğrenci olan veli izinleri alınmış araştırmaya gönüllü katılımcılar ile yürütülmüştür. Araştırma örneklemini kolayda örneklem yoluyla seçilmiş 245 kadın, 163 erkek olmak üzere toplam 408 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Telef ve Karaca (2012) tarafından geliştirilen Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği ve Arslan (2015a) tarafından geliştirilen Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada ergenlerin öz yeterlik ve anne babadan algılanan psikolojik istismar düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma gösterip göstermediğini incelemek için T-testi' den; öz yeterlik ve anne babadan algılanan psikolojik istismar düzeylerinin okul türü, yaş grubu ve gelir grubuna göre farklılaşma gösterip göstermediğini incelemek için ANOVA' dan

yararlanılmıştır. Ergenlerin öz yeterlik ve anne babadan algılanan psikolojik istismar düzeyleri arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi kullanılarak hesaplanmıştır. Veri analizinde SPSS 20 paket program kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; ergenlerin anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki bulunmuştur. Ayrıca anne babadan algılanan psikolojik istismar ve akademik öz yeterlik, sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik arasında da negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre ergenlik dönemindeki bireylerin anne babalarından algıladıkları psikolojik istismar düzeyi arttıkça genel öz yeterlik, akademik öz yeterlik, sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre erkek katılımcıların genel öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik düzeyleri kadınlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu; akademik öz yeterlik, duygusal öz yeterlik ve yıldırma/ aşağılama alt boyut puanlarının okul türüne göre farklılık gösterdiği; 18 yaş ve üzeri gruptaki öğrencilerin akademik öz yeterlik alt boyutu puan ortalamalarının 14-15 yaş grubundaki öğrencilerinden yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırma bulguları göz önüne alınarak ergenlerin öz yeterlik düzeylerini artırıp psikolojik istismara yönelik koruyucu faktör oluşturmak için okul rehberlik servisi tarafından atılganlık eğitimi verilebilir; ergenlerin sosyal ve duygusal öz yeterliklerini geliştirici faaliyetler okul içerisinde yaygınlaştırılabilir, okullarda ergenlerin yetenek ve becerilerini fark etmelerini sağlayacak faaliyetler yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: ergenlik, öz yeterlik, psikolojik istismar

ABSTRACT**INVESTIGATION OF PSYCHOLOGICAL ABUSE AND SELF-EFFICIENCY
LEVELS OF ADOLESCENTS ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES****Firdevs ERGİN****Master Thesis, Department of Psychology****Advisor: Prof. Dr. Binnaz Kiran****January 2023, 117 pages**

Although adolescence problems are a problem that has existed for years, the interest of researchers, teachers and parents in this period has increased in recent years. As in every period of life, individuals can be exposed to abuse during adolescence as well. Adolescents may be exposed to psychological abuse by their parents, which is the most widespread and least reported kind of abuse. Self-efficacy rely on social learning theory is a concept that positively affects individuals' lives and quality of life but is affected by many different factors during its formation. In this study, it is aimed to examine whether the psychological abuse and self-efficacy levels of individuals in adolescence differ according to various variables. The research was carried out with volunteer participants, whose parents' permissions were obtained from the schools of Bosna Hersek Anatolian İmam Hatip High School, Buhari Girls Anatolian İmam Hatip High School, Selçuklu Cumhuriyet Anatolian High School, Selçuklu Öztekinler Vocational and Technical Anatolian High School in Konya. The sample of the research involve in a total of 408 students, 245 women and 163 men, who were selected by convenience sampling. Personal Information Form prepared by the researcher, Self-Efficacy Scale for Children developed by Telef and Karaca (2012) and Perceived Psychological Abuse Scale developed by Arslan (2015a) were used as data collection tools in the research. In the study, T-test was used to examine whether the self-efficacy and perceived psychological abuse levels of adolescents differ according to gender; ANOVA was used to examine whether self-efficacy and perceived psychological abuse levels from parents differ according to school type, age group and income group. The relationship between adolescents' self-efficacy and perceived psychological abuse levels from their parents was calculated using Pearson Correlation Analysis. SPSS 20 package program

was used in data analysis. As a result of the research, it was found that there is a negative significant relationship between the perceived psychological abuse self-efficacy levels of adolescents. In addition, a negative significant relationship was found between perceived psychological abuse and academic self-efficacy, social self-efficacy and emotional self-efficacy. According to the results of the research, it has been determined that as the level of psychological abuse perceived by the adolescents from their families increases, the levels of general self-efficacy, academic self-efficacy, social self-efficacy and emotional self-efficacy decrease. According to the research findings, the general self-efficacy and emotional self-efficacy levels of the male participants were significantly higher than the females; academic self-efficacy, emotional self-efficacy, and intimidation/ humiliation sub-dimension scores differ according to school type; It was found that the academic self-efficacy sub-dimension score averages of the students aged 18 and over were higher than the students in the 14-15 age group. Considering the research findings, assertiveness training can be given by the school guidance service in order to increase the self-efficacy levels of adolescents and to create a protective factor against psychological abuse; Activities to improve adolescents' social and emotional self-efficacy can be expanded within the school, and activities can be carried out in schools to enable adolescents to realize their abilities and skills.

Keywords: adolescence, self-efficacy, psychological abuse

ÖNSÖZ

Öz yeterlik kimlik kazanımının ön planda olduğu ergenlik dönemindeki bireylerin yaşamlarına olumlu etkileri olan, bireylerin meslek seçiminde bilgi ve becerilerini değerlendirip hedeflerine yönelik inançlarını belirleyen bir kavramdır. Bu açıdan da sosyal gelişim açısından önemli bir kavramdır. Öz yeterliğin gelişiminde bireyin kendi içsel yaşantılarının yanı sıra çevresel etkiler de rol oynar. Her bireyin ilk olarak içinde bulunduğu ve çevreyle etkileşimini sağlayan çevresel etkinin kaynağı ise ailedir. Gelişimin her aşamasında birey üzerinde olumlu veya olumsuz etkisi olabilen aile çocuklar için istismarın kaynağı da olabilir. İstismar kültürel özelliklerden, din ve ırk gibi değişkenlerden bağımsız olarak her toplumda görülebilen, çocukluk çağındaki bireylerin gelişimini duraklatan, geriletken ve yaşamın geri kalanında da olumsuz etkilerini gösteren, öğrenme aracılığıyla nesiller boyunca aktarılan bir olgudur. İstismar son yıllarda daha çok çalışılmaktadır. Ancak çocuk istismarı ile ilgili ülkemizde net verilere ulaşılamamaktadır. Burada genelde aile içi istismar vakalarında olmakla birlikte istismar vakalarının bildiriimi çeşitli sebeplerden kaynaklı olarak bildirilmemektedir. Özellikle psikolojik istismar olguları diğer istismar türlerinde olduğu gibi somut bulguların olmamasından kaynaklı en az bildirilen istismar türüdür. Ancak araştırmalar göstermektedir ki diğer istismar türlerine de sıklıkla eşlik eden psikolojik istismar aynı zamanda kısa ve uzun vadede etkileri en yıkıcı olan türdür. Bu sebeple bu çalışmada ergenlik dönemindeki bireylerin öz yeterlik ve anne babadan algılanan psikolojik istismar düzeyleri çeşitli değişkenlere göre araştırılmıştır. Alan yazına katkı sağlaması ve yapılacak uygulamalara kaynaklık etmesi hedeflenmiştir.

Firdevs ERGİN

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY SAYFASI.....	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ.....	x
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
EKLER LİSTESİ.....	xvii
1. GİRİŞ.....	1
2. YÖNTEM.....	39
2.1. Katılımcılar	39
2.2. Prosedür	40
2.3. Araştırmada Kullanılan Materyaller	40
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	40
2.3.2. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (ÇİÖYÖ).....	41
2.3.3. Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (APIÖ).....	41
2.4. Araştırmanın Modeli	42
2.5. Araştırma Verilerinin Analizi	42
3. BULGULAR	43
3.1. Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Toplam Puanlarının İncelenmesi	43
3.2. Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi.....	44
3.2.1. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi	44
3.2.2. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	45

3.2.3. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılması	46
3.2.4. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılması	49
3.2.5. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması	51
3.2.6. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması	53
3.2.7. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Gelir Gruplarına Göre Karşılaştırılması	55
3.2.8. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Gelir Gruplarına Göre Karşılaştırılması	57
3.3. Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	60
3.3.1. Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerinin Öz Yeterlik Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	60
3.3.2. Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerinin Öz Yeterlik Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	61
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	62
5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER	72
5.1. Sonuçlar	72
5.2. Öneriler	73
KAYNAKÇA	74
EKLER	90

KISALTMALAR

ÇİÖYÖ	: Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği
APIÖ	: Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DDÖ	: Duygu Düzenleme Ölçeği

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	<i>Katılımcıların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi</i>	39
Tablo 2.	<i>Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanlarının Betimsel Değerleri (N=408)</i>	43
Tablo 3.	<i>Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları</i>	44
Tablo 4.	<i>Katılımcıların ÇİÖYÖ Alt Boyutları Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları</i>	44
Tablo 5.	<i>Katılımcıların APIÖ Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları</i>	45
Tablo 6.	<i>Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama, Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme, Suça Yönelme, Reddetme/İzolasyon Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları</i>	46
Tablo 7.	<i>Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları</i>	47
Tablo 8.	<i>Katılımcıların Akademik Öz Yeterlik Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları</i>	47
Tablo 9.	<i>Katılımcıların Sosyal Öz Yeterlik Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları</i>	48
Tablo 10.	<i>Katılımcıların Duygusal Öz Yeterlik Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları</i>	48
Tablo 11.	<i>Katılımcıların APIÖ Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	49
Tablo 12.	<i>Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	49
Tablo 13.	<i>Katılımcıların Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	50
Tablo 14.	<i>Katılımcıların Suça Yönelme Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	50
Tablo 15.	<i>Katılımcıların Reddetme/İzolasyon Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	51
Tablo 16.	<i>Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	51
Tablo 17.	<i>Katılımcıların Akademik Öz Yeterlik Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	52
Tablo 18.	<i>Katılımcıların Sosyal Öz Yeterlik Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	52

Tablo 19. <i>Katılımcıların Duygusal Öz Yeterlik Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	53
Tablo 20. <i>Katılımcıların APIÖ Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	53
Tablo 21. <i>Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	54
Tablo 22. <i>Katılımcıların Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	54
Tablo 23. <i>Katılımcıların Suça Yönelme Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	55
Tablo 24. <i>Katılımcıların Reddetme/İzolasyon Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	55
Tablo 25. <i>Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	56
Tablo 26. <i>Katılımcıların Akademik Öz Yeterlik Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	56
Tablo 27. <i>Katılımcıların Sosyal Öz Yeterlik Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	57
Tablo 28. <i>Katılımcıların Duygusal Öz Yeterlik Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	57
Tablo 29. <i>Katılımcıların APIÖ Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları</i>	58
Tablo 30. <i>Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	58
Tablo 31. <i>Katılımcıların Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	59
Tablo 32. <i>Katılımcıların Suça Yönelme Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	59
Tablo 33. <i>Katılımcıların Reddetme/İzolasyon Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	60
Tablo 34. <i>Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	60
Tablo 35. <i>Katılımcıların APIÖ ve ÇİÖYÖ Alt Boyut Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Modeli	42
--	----

EKLER LİSTESİ

EK A. Çağ Üniv. Tez Anket İzin İstek Formu	90
EK B. Katılımcı Onay Formu.....	92
EK C. Veli Onay Formu.....	93
EK D. Kişisel Bilgi Formu.....	94
EK E. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (Örnek Maddeler).....	95
EK F. Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (Örnek Maddeler)	96
EK G. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu İstek Yazısı	97
EK H. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul İzni.....	98
EK I. Tez Anket İzni	99
EK İ. Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Tez Anket İzin Yazısı	100

1. GİRİŞ

Araştırmanın problemi, önemi, amacı, hipotezleri, sayıltıları, sınırlılıkları, konu ile ilgili kuramsal açıklamalar ve geçmiş alan yazına yer verilmiştir.

Yaşam boyunca gelişim içinde önemli bir dönem olan ergenlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş evresidir. Gelişimin biyolojik, psikolojik ve toplumsal olarak farklılık göstermesi nedeniyle 12-18 yaş arasını ergenlik dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde bireyler kimlik kazanımı, meslek seçimi, fiziksel değişimler, cinsel olgunluk gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalırlar. Dolayısıyla da bu dönem stresli, fırtınalı, kargaşalı bir dönem olarak adlandırılır. Bu dönemdeki sorunların başarılı olarak çözülmesi sonraki gelişim dönemlerini de olumlu olarak etkiler. Bu dönemde çözülemeyen problemler ise bireylerin geri kalan yaşam dönemlerde sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilir (Cloutier & Onur, 2019; Santrock, 2017).

Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre bu dönemdeki bireyler kim oldukları, ne oldukları, hayatlarında neler yapacakları, hayatta nereye gittikleri sorularına cevap aramakla meşguldürler. Çocukluktaki güven duygusu ve yetişkinlikteki özerklik arasındaki boşluk dönemi için kullanılan psikososyal moratoryum kimlik kazanımına katkı sağlar. Bu dönemde ergenler kendisine uygun rolü bulmak için farklı rol ve kişilikleri dener, kendilerine uygun olmayanları dışlar, kendisine uygun bir kimlik oluştururlar. Ancak çatışan kimlikler arasından kendisine uygun olanı bulamayan ergenler kimlik karmaşası yaşarlar. Bu karmaşanın sonucunda ergen birey ya kendisini toplumdan soyutlayarak yalnızlaşır ya da artan sosyalleşme ile kimliğini kaybeder (Santrock, 2017).

Bu dönemde bireylerin bağımsız olma ve sorumluluk alma arzusu, aile içi çatışmalar ve arkadaşlık ilişkilerine artan önem yoğun olarak görülmektedir. Arkadaşların sayısı az olmasına rağmen çocukluk dönemine göre daha yoğun ve içtendir. Arkadaşlıklar, çevredeki rol modeller, geçmiş yaşantılar ve hâlâ birey için önemli olan ailenin yönlendirmesi, fikirleri bireylerin kimlik kazanımları ve gelişim görevlerinin tamamlamalarında önemlidir (Gül & Güneş, 2009; Santrock, 2017).

Ergenlik döneminde bireylerin sorunların çözümünde yetersizlik hissetmesi yaşamın ilerleyen yıllarında sorunların yaşanmasına kaynaklık eder. Araştırmacılar tarafından da yeterlik inancının bu dönemdeki önemi vurgulanmıştır (Caprara, ve diğerleri, 1998; Mcknight, Huebner, & Suldo, 2002). Ancak günümüzde birçok birey doğru ve güçlü kimlik duygusunu kazanamaz ve rol karmaşası yaşarlar (Burger, 2006). Ayrıca

ergenlerin büyük bir kısmı kimlik kazanımlarını, başarılı bir yetişkin olmalarını destekleyen ve ergenlik dönemini sorunsuz atlattıklarını sağlayacak fırsatlara sahip değillerdir (Santrock, 2017).

Bandura'ya göre öz yeterlik kişisel bir inançtır ve belirlenmiş hedefi başarıyla tamamlamak için gerekli olan yetenekleri baz alarak bireyin hedefini başarıyla başaramayacağına yönelik düşüncelerini içerir. Öz yeterlik bireyin bir hedef için gerekli yeteneklere sahip olması olarak anlaşılmamalıdır. Öz yeterlik hedefe yönelik yeteneklerin birey tarafından farklı şartlarda nasıl kullanılıp ne gibi sonuçlar elde edileceğine yönelik inancıdır (Bandura, 1997; Sakız, 2013). Yani hedefe ulaşmak için gerekli becerilere sahip ancak öz yeterlik açısından kendisini yeterli görmeyen bireyler o hedefe yönelik eylemlerde bulunmazken; öz yeterlik açısından kendisini yeterli gören daha doğru ifadeyle belirlenmiş hedefe yönelik yüksek öz yeterliğe sahip bireyler hedefe yönelik girişimlerde bulunacaklardır. Kısacası bir hedefi gerçekleştirmek için bütün yetenek ve donanımlara sahip olmak hedefin gerçekleştirileceği anlamına gelmez. Bireyin hedefe yönelik öz yeterlik inancının düzeyi ve bilgi, beceri, yetenekleri ortak etkiye sahiptir (Yıldırım & İlhan, 2010). Ayrıca belirtmek gerekir ki hedefe yönelik yüksek öz yeterlik inancı da tek başına yeterli değildir (Schunk, 1995).

Öz yeterlik düzeyi yüksek olan bireylerin bazı özellikleri de şöyle sıralanabilir; başarısız stratejileri kullanmaktan çabuk vazgeçerler, başarısızlıkları kullandıkları stratejileri hataları olarak görüp kendi eksik yanlarına atfetmezler, başarısızlıklara karşı dayanıklıdırlar ve çabuk toparlanırlar, öğrenme ortamlarına dahil olurlar, öğrenmek için hazırdırlar ve motive olmuşlardır, zor hedeflerden kaçınmazlar (Bandura, 1997; Sewell & George, 2000). Ayrıca Bandura öz yeterlik düzeyleri farklı olan insanları ayıran en önemli özelliğin başarısızlıklar karşısında yılmadan hedefe ulaşmak için çabalamaya devam etmeleri olarak ifade etmiştir (Bandura, 1997).

Ergenlik dönemindeki bireyin duygusal açıdan yüksek öz yeterliğe sahip olması olumsuz duygular ile başa çıkmasını ve kendine güvenmesini sağlayacaktır (Telef, 2011; Willemse, 2008). Ayrıca yüksek öz yeterlik sayesinde ergenlik dönemindeki bireyler akran baskısına etkili bir biçimde karşı koyabilir ve akademik başarısını artırabilir (Caprara, Barbaranelli, Pastorelli, & Cervone, 2004; Telef, 2011). Yapılan araştırmalar yüksek öz yeterliğin bireylerin kişisel gelişimlerine, akademik başarıya, psikolojik iyi oluşa, yaşam doyumuna, sosyal ilişkilere olumlu yönde katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Sayın Çakar & Altun, 2021; Yıldırım & İlhan, 2010). Ergenlerin yüksek öz yeterliğe sahip olmaları ve öz yeterlik inançlarını geliştirici uygulamalar ile

aile, okul ve diğer sosyal ortamlar tarafından desteklenmesi ergenlerin ruhsal gelişimine olumlu katkılarda bulunur.

İstismar kültür, ırk ve din gibi değişkenlerden bağımsız olarak ortaya çıkan bireylerin fiziksel, ruhsal ve cinsel yönden kötüye kullanılmasını içeren; kısa ve uzun vadede bireyleri olumsuz etkileyen davranışlar bütünüdür (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013; Polat, 2001). İstismar her toplumda görülen binlerce insanın maruz kaldığı, insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen halen yeterli düzeyde farkındalığın oluşmadığı bir olgudur. Yaşam boyu gelişimin her evresinde istismarın farklı türlerine maruz kalınabilir (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013; Gültekin, Ruban, Akduman, & Korkusuz, 2006).

İstismarın bir türü olan psikolojik istismar çocuğun gelişimini duraklatan veya geriletken, öznel iyi oluşu olumsuz olarak etkileyen, psikopatolojik problemlere yol açan davranışların bütünüdür (Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006; Sakız, 2013). Psikolojik istismara tek başına maruz kalınabildiği gibi sıklıkla diğer istismar türlerine eşlik edebilir. Örneğin fiziksel istismara uğramış bir bireyde psikolojik istismar bulgularına da rastlanabilir. Zamanla fiziksel istismar bulguları yok olsa bile psikolojik istismar etkilerini sürdürmeye devam eder (Hart & Brassard, 1991). Bu sebeple de en çok maruz kalınan ancak en az bildirilen istismar türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yıkıcı etkileri en çok olan istismar türü de psikolojik istismardır (Wright, 2007). Psikolojik istismara sebep olan pek çok farklı davranış vardır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Çocuğun ayrı bir birey gibi görülmemesi, sosyalleşme sağlayacak ortamlardan çocuğu bilerek alı konulması, çocuğu duygu ve düşüncelerinin dikkate alınmaması, küçümsenmesi, alay edilmesi, ebeveyn tarafından çocuğun suç teşkil eden davranışlarının engellenmemesi hatta teşvik edilmesi, çocuğu gelişim dönemine uygun olmayan davranışların çocuktan beklenmesi, çocuğun kişisel menfaatler doğrultusunda kullanılması (Glaser, 2002; McGee & Wolfe, 1991; Polat, 2001). Psikolojik istismar olguları pek çok farklı sebepten kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ebeveynlerin küçük yaşlarda anne baba olmaları, çocuğun istenmemesi veya çeşitli sebeplere bağlı olarak özel bakım gereksiniminin olması ve tam olmayan aile yapısı bu sebepler arasında gösterilebilir (Acehan, ve diğerleri, 2013; Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006; Polat, 2017). Arka planda pek çok faktöre bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik istismarın tanınması, farkındalık oluşturulması, önlenmesi ve koruyucu müdahale problemlerinin oluşturulması gereklidir (Bahar, Savaş, & Bahar, 2009).

Mevcut araştırmada anne babadan algılanan psikolojik istismar ve bireylerin öz yeterlik düzeyleri araştırılacaktır.

Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemi Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre 'ben kimim?' sorusunun sorulduğu, kimlik kazanımına karşı rol karmaşasının yaşandığı bir dönemdir (Burger, 2006). Bu dönemdeki krizlerin sağlıklı olarak atlatılamaması bireylerin yaşamların ileriki yıllarında da problemler yaşamasına sebebiyet verebilmektedir. Fiziksel ve ruhsal açıdan değişim ve gelişim sürecinde olan ergenler bu dönemde meslek seçimi ve kimlik oluşturma gibi konularla karşı karşıya kalırlar. Kimi zaman kendilerini yapabilecekleri bir konuda yetersiz görmekte kimi zaman da yapamayacakları eylemlerin sorumluluğunu alarak tehlikeye atmaktadır. Bu durum öz yeterlik kavramı ile yakından ilişkilidir. Bireylerin öz yeterlik inançlarının gelişimi pek çok faktörden etkilenir. Bunlar içsel süreçler olabildiği gibi çevrenin etkisi ve çevrenin gözlenmesi de olabilir. Psikolojik istismar ise en yaygın maruz kalınan ancak en az bildirilen bir istismar olgusudur. Bunun sebepleri arasında fiziksel bulguların olmaması ve bireylerin psikolojik istismar hakkında yeterli farkındalığa sahip olmaması gösterilebilir. Psikolojik istismara uğramış olmak bireyleri hem uzun hem de kısa vadede olumsuz olarak etkiler. Psikolojik istismarın normalleştirilmesi sosyal öğrenme sonucu da gelecek nesillere aktarılan bir hal alır. Bütün bu bilgiler ışığında her toplumda stresli bir dönem olarak ifade edilen ergenlik dönemindeki bireylerin anne babalarından algıladıkları psikolojik istismar düzeyinin ergenin öz yeterlik düzeyine etkisinin araştırılması etkili bir ebeveyn çocuk iletişimi sağlamak için yapılabilecek olan koruyucu psikoeğitim ve müdahale programlarına, son dönemlerde daha çok araştırılmaya başlanan ergenlik dönemini anlamak için kaynaklık edebilir.

Ayrıca ergenlerin anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlikleri ile ilgili araştırmaların alan yazınına katkı sağlayabileceği düşünölmektedir.

Araştırmanın Amacı

Ergenlik fırtınalı ve stresli bir dönemdir. Bu dönemdeki fiziksel değişimler birey için oldukça farklılık yaratırken aynı zamanda ruhsal değişimlerin de yaşanması bu dönemdeki bireylerin daha yoğun problem yaşamasına sebep olabilmektedir. Aileden uzaklaşma söz konusu olsa bile ebeveynlerin birey üzerindeki etkisi devam etmektedir. Bu açıdan anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlik düzeyleri arasında

ilişki olduğu düşünülmektedir. Mevcut çalışma kapsamında ergenlerin anne babalarından algıladıkları psikolojik istismar ve öz yeterliklerinin incelenmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada ergenlerin çeşitli değişkenlere göre anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlik düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır.

Araştırma Soruları

Bu araştırmada “Ergenlerin anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlikleri düzeyleri çeşitli değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Alt Problemler

1. Ergenlerin cinsiyetlerine göre anne babadan algılanan psikolojik istismar, öz yeterlik ve alt boyut düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
2. Ergenlerin devam ettikleri okul türüne göre anne babadan algılanan psikolojik istismar, öz yeterlik ve alt boyut düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
3. Ergenlerin yaşına göre anne babadan algılanan psikolojik istismar, öz yeterlik ve alt boyut düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
4. Ergenlerin ailenin ekonomik gelirine göre anne babadan algılanan psikolojik istismar, öz yeterlik ve alt boyut düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
5. Ergenlerin anne babadan algılanan psikolojik istismar, öz yeterlikleri ve alt boyut düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Araştırma Hipotezleri

H1: Ergenlerin cinsiyete göre toplam öz yeterlik ve alt boyut puanları farklılaşmaktadır.

H2: Ergenlerin cinsiyete göre toplam algılanan psikolojik istismar ve alt boyut puanları farklılaşmaktadır.

H3: Ergenlerin toplam öz yeterlik ve alt boyut puanları okul türüne göre farklılaşmaktadır.

H4: Ergenlerin toplam algılanan psikolojik istismar ve alt boyut puanları okul türüne göre farklılaşmaktadır.

H5: Ergenlerin toplam öz yeterlik ve alt boyut puanları yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır.

H6: Ergenlerin toplam algılanan psikolojik istismar ve alt boyut puanları yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır.

H7: Ergenlerin toplam öz yeterlik ve alt boyut puanları gelire göre farklılaşmaktadır.

H8: Ergenlerin toplam algılanan psikolojik istismar ve alt boyut puanları gelire göre farklılaşmaktadır.

H9: Ergenlerin toplam öz yeterlik ve algılanan psikolojik istismar puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H10: Ergenleri toplam öz yeterlik, akademik öz yeterlik, duygusal öz yeterlik, sosyal öz yeterlik ve algılanan psikolojik istismar düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma Sayıtları

1. Araştırma katılımcılarının ölçek sorularını doğru şekilde ve içtenlikle cevapladıkları varsayılmaktadır.
2. Ölçülmek istenen özelliklerin veri toplama araçları tarafından doğru şekilde ölçüldüğü varsayılmıştır.

Araştırma Sınırlılıkları

1. Çalışma Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeğinin öz yeterlik değişkenini, Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeğinin ise anne babadan algılanan psikolojik istismar değişkenin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
2. Çalışma Konya ili ile sınırlıdır.

Tanımlar

Ergenlik; çocukluktan genç yetişkinliğe geçiş arasındaki kimlik kazanımının ön planda olduğu; fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal alanda hızlı değişimlerin yaşandığı gelişim dönemidir (Alisinanoğlu , 2002).

Öz yeterlik; bireylerin davranışlarını, hedefe ulaşabilmek için harcanan çabanın miktarını, engeller karşısında yılmadan devam edebilme süresini etkileyen bireylerin yeteneklerini göz önüne alıp belirlenmiş bir hedefi başarmaya yönelik duydukları inançtır (Bandura & Adams, 1977).

Psikolojik istismar; çocuğun ebeveyn veya bakım veren kişi tarafından kimlik gelişimini zedeleyen, psikolojik, bedensel ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyen, çocukta davranış problemlerine sebep olan tutum ve davranışların bütünüdür (Polat, 2001).

Ergenlik

Ergenlik bedensel, sosyal ve ruhsal açıdan gelişime ve değişime yol açan çocukluktan erişkinliğe bir nevi geçiş dönemi olan kimlik bunalımı krizinin yaşandığı ve sağlıklı bir şekilde çözümlenmesi gereken bir dönemdir. Bu dönem yoğun ve hızlı değişimlerin yaşandığı fırtınalı ve stresli bir dönemdir (Alisinanoğlu, 2002). Ancak yapılan bazı araştırmalarda ergenler kendilerini stresle başa çıkabilen, hayattan zevk alan, ailelerine yönelik olumlu görüşlere sahip bireyler olarak ifade etmektedirler. Bu durum fırtınalı ve stresli dönem ifadesiyle uyumlu değildir. Ayrıca halkın da ergenliğe yönelik tutumunu bireysel deneyimleri ve medya belirlemektedir. Ancak bu kaynaklar doğru bilgi vermezler (Santrock, 2017).

Ergenlik döneminde ortaya çıkan sorunlar farklı sebeplerden kaynaklanabilir, ergenin gelişimine ve ruh haline bağlı olarak aynı sorun farklı etkiler yaratabilir. Ayrıca her ergen aynı derecede bu süreçten etkilenmez. Bazı ergenler bu dönemi sorunsuz olarak atlatırken bazı bireyler yoğun buhran ve sorunlu bir dönem olarak yaşayabilirler (Sarı, 2008). Bu dönemde yaşanan krizlerin ne kadar sorunlu geçeceği bireylerin çocukluktan itibaren sahip oldukları değer yargılarına bağlı olarak farklılık gösterir (Akçay Özcan & Kıran Esen, 2016). Her ergen bireyin bulunduğu toplum ve toplumsal değerler, ailenin sosyoekonomik düzeyi, sahip oldukları önceki yaşam deneyimleri, ebeveynlerinin tutumları ve eğitimleri, bireyin beklentileri, hedefleri, kendilerine sunulan imkanlar farklılık gösterebilir. Bu farklılıklardan kaynaklı olarak da ergenlik döneminde meslek seçimi, eğitim ve ergenlerin sosyal ilişkilerindeki sorunları da farklılık gösterebilir (Lerner & Steinberg, 1952).

Ergenlik döneminin başlangıç ve bitişi için net bir yaş belirtilememesinin sebebi bireylerin farklı ırk, cinsiyet, hormonal özelliklere sahip olması ve bireyin içinde bulunduğu aile, çevre, iklim özelliklerinin farklılaşmasıdır (Koç, 2004; Üzülmöz, 2021). Dünya Sağlık Örgütü tarafından çocukluk ve yetişkinlik arasındaki sağlığın temellerinin atıldığı benzersiz bir dönem olarak tanımladığı ergenliğin 10-19 yaş arası dönemi kapsadığını ifade etmiştir. Ergenlik ayrıca erken, orta ve geç olmak üzere 3 ayrı alt dönemde incelenir. 12-14 yaş aralığı erken ergenlik, 15-18 yaş aralığı orta ergenlik, 18 yaş ile başlayıp kimlik kazanımı ile sona eren dönem ise geç ergenlik olarak adlandırılmaktadır. Erken ergenlik döneminde yoğun fiziksel değişiklikler yaşanır. Kızlar daha hızlı değişirken bu değişiklikten olumsuz olarak etkilenir. Beden imgeleri değişen bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini algıladıkları görülür. Bu dönemde arkadaş iletişimi artar ve ergenin yaşamının her alanında arkadaş etkisi görülebilir. Orta

ergenlik döneminde ise ebeveynlerden uzaklaşma ve kendini bağımsız bir birey olarak kabul ettirme çabası vardır. Bu durum ebeveyn tarafından kabul edilmezse çatışmalar yaşanır. Geç ergenlikte ise meslek seçimi, gelecek kaygısı yaşanan dönemdir (Derman, 2008b). TÜİK verilerine göre toplam nüfusun %15,3'ü yani 12 milyon 971 bin 289 kişi 15-24 yaş grubundadır. Genç nüfus olarak adlandırılan bu gruptaki bireylerin %51,3'ü erkek nüfus, %48,7'si ise kadın nüfustur.

Kimlik bunalımı krizinin çözülmesi ile kazanılan kimlik bireyin psikososyal olarak gelişimine katkı sağlar (Akçan Parlaz, Tekgül, Karademirci, & Öngel, 2012). Ergenler kimlik bunalımı krizinin çözümünde tek başlarına değillerdir. Ebeveynleri ve akranları ile iletişim halindedirler. Ancak ergenlik döneminde çoğunlukla bireyler ebeveynlerden uzaklaşırken akran ve arkadaşları ile olan iletişimlerini artırır. Akran ilişkilerinde ergenler birbirlerinin sorunlarını dinleyip çözüm üretmeye çalışırlar, önerilerde bulunurlar, ortak ilgi alanları oluşturup hedefleri üzerine konuşurlar (Sarı, 2008). Ancak akran ilişkilerinin yoğunlaşması ailenin önemsiz olduğu anlamına gelmez. Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki tutumları ve görüşleri büyük öneme sahiptir (Hogan & Kitagawa, 1985). Ergenlik dönemindeki birey kimlik oluşturmak için farklı yollar deneyip araştırır ve bazı yetişkin rollerin gerekliliklerini yerine getirirler. Bu sayede kim oldukları hakkında fikir sahibi olurlar (Baumeister & Muraven, 1996). Bütün bunlar olurken ergenler sosyal çevrelerinden desteğe ihtiyaç duyarlar. Ancak günümüzde ergenlik dönemindeki bireylerin pek çoğu bu süreci başarılı şekilde atlatabilmek için gerekli olan fırsatlara ve desteğe sahip değillerdir. Buna bağlı olarak da kimlik kazanımı çoğu zaman başarılı olarak sağlanamaz ve bireyler rol karmaşası yaşarlar (Burger, 2006; Santrock, 2017).

Ergenlik dönemi sorunları yıllardan beri var olan problemler olmasına rağmen ergenlik dönemine aile ve eğitimciler tarafından verilen önem son yıllarda artmıştır (Chapman, 1999; akt. Sarı, 2008). Ergenlik dönemi sorunları arasında alkol madde kötüye kullanımı, yeme bozuklukları ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar sayılabilir (Santrock, 2017). Her dönemde olduğu gibi ergenlik döneminde de yaşanan sorunların etkisi, bireyin gelecek yaşam dönemlerini de olumsuz etkileyebildiği için güncel araştırmalar tarafından incelenen konulardan olmuştur (Chapman, 1999; akt. Sarı, 2008). Ergenlik döneminde bireyin yetersizlik hissetmesi daha sonraki süreçte problemlerin yaşanmasına sebebiyet verebilir (Mcknight, Huebner, & Suldo, 2002). Ergenlik döneminde yaşanan problemlerin önlenmesi ve başarılı olarak çözüme

kavuşturulması için erken müdahale, birey odaklı çalışmalar ve sosyal destek sağlanması gibi yöntemler kullanılır (Santrock, 2017).

Freud'un psikoseksüel gelişim dönemleri bakımından incelendiğinde ergenlik dönemi genital dönem olarak ifade edilebilir. Freud'a göre genital dönemdeki ergen birey karşı cins ile iletişime girer. Cinsel gereksinimler yoğundur ve önceki dönemler sağlıklı bir şekilde geçirildiyse genital dönemde sağlıklı bir cinsel yaşantı olur. Erikson'un yaşam boyunca kişilik gelişimi basamaklarına bakıldığında ise ergenlik döneminin kimlik kazanımına karşı rol karmaşası olarak ifade edildiği görülür. Bu dönemde birey yaşamın getirdiği önemli sorunlarla baş başa kalır ve zorlayıcı bir dönemin içerisine girer. 'Ben kimim?' sorusuna yanıt verildiği bu dönemde kimlik duygusu gelişir (Derman, 2008b). "Hayatımda neler yapacağım? Benim diğer insanlardan farkım var mı? Eğer farklılar varsa benim farkım ne?" gibi sorular ergenlerin kimlik kazanımı sürecinde kendilerine sorup cevap aradıkları bazı sorulardır. Kimlik birçok etkenden oluşan bireylerin kendilerini betimlemelerinin bütünüdür. Kimlik meslek seçimini, siyasi ve dini düşünceyi, cinsel tercihi, bireyin kişilik özelliklerini, bireyin ilgi alanlarını içermektedir. Kimlik kazanımı tek seferde olan ve sorunsuz geçen bir süreç değildir (Santrock, 2017). Ancak bu dönemde çoğu ergen başarılı kimlik oluşturamaz ve rol karmaşası yaşar. Bu dönemde ergenler farklı arkadaş çevreleri ve belli ideolojilerin yoğun olarak savunulduğu gruplara dahil olabilirler. Genel anlamda bu dönemde başarılı bir kimlik kazanımını sürecine sahip olamayan bireyler yaşamın sonraki yıllarında da kişilik gelişimini olumsuz etkileri görülür (Burger, 2006). Jean Piaget tarafından ortaya konulan Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre ergenler soyut işlemler döneminde yer almaktadır. Soyut düşünme becerisi yeterli toplumsal ve kültürel yapı ile ortaya çıkar. Soyut düşünce becerisi ile ergenler bazı kavram ve konular üzerine yoğunlaşırlar. Bu kavram ve konulara ölüm, zaman, din, felsefe, politika örnek verilebilir (Derman, 2008b). Ergenlik dönemindeki bireylerin 'Ben kimim?' diye sorgulamaları ve bu sorgulamaya bağlı olarak ne olduklarını neden merak ettiklerini düşünceleri soyut işlemler dönemine geçildiğine kanıt olarak gösterilebilir (Santrock, 2017).

Ergenlik döneminde yaşanan bedensel değişiklikler ön planda olmakla beraber ergenlikte bilişsel bazı değişiklikler de yaşanır. Karar verme, eleştirel düşünme gibi üst düzey bilişsel işlevlerde gelişmeler görülür. Bu gelişmeler sayesinde ergen bireyler etkili öğrenme becerilerini ve belirli bir amaca yönelik dikkati odaklayabilme becerisini elde ederler (Santrock, 2017).

Özetle ergenlik dönemi bireyleri yaşamlarında önemli bir yere sahiptir. Fiziksel, ruhsal değişime uğrayan ve krizlerle karşılaşan bireyin bu dönemi problemsiz olarak atlatması yaşamın ileri yıllarını olumlu etkilemektedir. Bu dönemde ebeveynler ve öğretmenler ergen ile olumlu iletişim içinde olmalı ve kimlik kazanılması sürecine destek olup güven ortamı oluşturarak sağlıklı rol model olunmalıdır (Sarı, 2008).

Anne Babadan Algılanan Psikolojik İstismar

İstismar

Türk Dil Kurumuna göre istismar; kelime anlamı olarak “*işletme, yararlanma, birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme*” demektir. İstismar kültürel özellikler, din ve ırk farklılıkları gibi değişkenlerden bağımsız olarak bütün toplumlarda var olan bir olgudur (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013). Detaylı olarak açıklamak gerekirse: istismar çocukların ebeveynleri veya bakım verenleri tarafından olumsuz nitelikte, çok yönlü (fiziksel, ruhsal, cinsel), çocuğun her gelişim döneminde olumsuz etkilerini ortaya çıkarabilen, bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan hatta bazen yapılması gereken yükümlülüklerin yapılmadığı davranışlar bütünü olarak ifade edilebilir (Polat, 2001). Ebeveynler hangi davranışların istismara neden olacağına ayırımı yapamamakta, çocuğa karşı tutum ve davranışları farkında olmadan istismar olgusu içinde yer alabilmektedir (Özkebabçı, 2019). Burada bir davranışın istismar olarak nitelendirilebilmesi için çocuğun ruhsal ve bedensel gelişimini duraklatan veya geriletken, toplum tarafından doğru karşılanmayan ve bu alanda uzman kişiler tarafından kabul edilmiş davranışları kapsamı gerekmektedir (Polat, 2001).

Herhangi bir topluma özgü bir olgu olmayan istismar, dünya genelinde her toplumda görülmekte ve milyonlarca bireyin istismara maruz kalmasına hatta binlercesinin ölmesine sebebiyet vermektedir (Morales, 2001; akt. Güneş, 2019). Tüm toplumlarda görülen istismarın toplumlardaki tarihsel süreci incelendiğinde çocuk istismarının insanlık tarihi kadar eski olduğu görüşü üzerinde durulmaktadır. Örneğin çocuğun bir kazanç kapısı olarak görülmesi, ağır işlerde çalıştırılması, köle olarak satılması ve kullanılması, ölüme terk edilmesi istismarın tarihsel süreç boyunca da olduğunu göstermektedir (Gültekin, Ruban, Akduman, & Korkusuz, 2006).

1960’lı yıllarda Henry Kempe tarafından ilk kez ortaya atılan çocuk istismarı kavramı ilk başlarda ‘dövülmüş/hırpalanmış çocuk sendromu’ adı verilirken zamanla bu tanımlama değişmiş ve toplum tarafından da daha bilinir hale gelen bir kavram olan istismar kavramına yerini bırakmıştır (Polat, 2017). İstismar kavramı ilk başlarda tıp

dünyasını ilgilendiren bir kavram olarak düşünülse de zamanla ruh sağlığı çalışanlarını, eğitimcileri, hukukçuları da ilgilendiren bir kavram haline almıştır (Morales 2001; akt. Güneş, 2019). İstismar kavramı için hem farklı disiplinlerin ortak çalışma alanı olması sebebiyle hem de kültürel olarak farklılıklardan kaynaklı net ve evrensel bir tanım yapılmakta güçlükler yaşanmaktadır (Polat, 2017).

Bakır ve Kapucu (2017) 1995-2016 yılları arasında yapılan istismarla ilgili olan 128 tane makaleyi incelemişlerdir. Bu araştırma sonucuna göre alan yazında çalışılan istismar kavramının %45, 31'i genel çocuk istismarı kavramı üzerine, %36,72'si cinsel istismar, %8.59'u fiziksel istismar, %7,81'i ise psikolojik istismar kavramı üzerine yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda örneklem grubu büyük oranda çocuk ve ergenlerden oluşurken en az çalışılan örneklem grubu ise ailedir. Ayrıca çocuk istismarı ile ilgili çalışmaların %93, 75'inin son on yılda yapıldığı belirtilmiştir.

Terzi ve Özbay (2013) tarafından gazetelerdeki çocuk istismarı haberleri incelenerek yapılan çalışmaya göre 119 gazete haberinin 66 tanesi fiziksel istismar, 26'sı cinsel istismar, 4'ü duygusal istismar ve 13 tanesi ise ihmal olgularını içermektedir. Ayrıca 119 gazete haberi cinsiyet açısından değerlendirildiğinde 61 tanesinin mağduru kadın, 36 tanesinin erkek, 8 vakada her iki cinsiyetin de varlığı 14 tanesinde ise cinsiyet belirtilmediği görülmüştür. 119 vakanın 68'i ailede, 12'si okulda 39 tanesi ise yakın çevrede gerçekleşmiştir. Ayrıca Korkmazlar Oral, Engin ve Büyükyazıcı (2010) tarafından hazırlanan ve UNICEF- Türkiye vasıtasıyla yayına sunulan Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Raporu kapsamında 61 ilde ikamet eden 7-18 yaş arası 1886 çocukla görüşülmüştür. Araştırma sonucunda çocukların %56'sının fiziksel istismara, %49'unun psikolojik istismara, %10'unun ise cinsel istismar olgularına tanıklık ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca maruz kalınan istismar incelendiğinde 7-18 yaş arası çocukların %43'ünün fiziksel istismara, %51'inin duygusal istismara, %25'inin ihmale, %3'ünün ise cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. En yaygın maruz kalınan istismar davranışları ise şöyledir; ihmal için yalnız bırakılmak, duygusal istismar için derslerle ilgili baskı görmek ve azarlanma, fiziksel istismar için elle tokat atma, kulak ve saç çekme, nesne fırlatmadır.

İstismar denilince akla istismara uğrayan kişiler olarak çoğunlukla çocuk, yaşlı, kadın grupları gelmektedir. Ancak istismara uğrayan bireyler için böyle bir gruplandırma yetersiz kalmaktadır. Ayrıca birden fazla istismar aynı anda bir bireyde gözlemlenebildiği için istismar çeşitlerinin sınırını net bir şekilde çizmek güçtür (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013).

İstismarcı genel özellikleri olan, sınıflandırılabilir bireyler değildir. Yani istismarı uygulayan bireyler için belli bir sosyoekonomik gruba, belli dış görünüş özelliklerine, belli bir gelişim düzeyine sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. İstismarcı her yerde karşılaşılabilen bireylerden biri olabilmektedir (Güler, 2021). İstismara farklı kişiler aracılığıyla maruz kalınabilir. Bu kişiler ebeveyn, bakıcı, akraba gibi bireyin yakın ilişkiler içinde olduğu bireyler olabildiği gibi arkadaşlar veya komşu, öğretmen gibi diğer insanlar da olabilir (World Health Organization, 2006).

Araştırmalar göstermiştir ki istismara uğrayan bireyler kişilik özelliklerini diğer bireylere göre daha olumsuz değerlendirmekte ve psikolojik rahatsızlıklara eğilimli, sosyal ilişkilerde problemler yaşayan ve toplumsal kurallara uyumsuz sosyal davranışlar gösteren bireyler olabilmektedirler (Berenson & Andersen, 2006; Malinosky-Rummell & Hansen, 1993).

İstismar Türleri

İstismar kavramı genellikle 4 ayrı kısımda incelenmektedir. Bunlar; fiziksel istismar, cinsel istismar, ihmal ve psikolojik istismardır (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013).

Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar; ebeveyn veya bakım verenin vurma, çocuğu aç bırakma vb. davranışları ile çocuğa verilen cezalarda aşırılık ve orantısızlıkların bütünüdür. Fiziksel istismar ebeveynin ve bakım verenin çocuğa yönelik olan disiplin ve bazı kararları çocuk adına alabilme hakkının kötüye kullanımını da içermektedir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik, & San, 1991). Bir başka ifadeyle herhangi bir kazanın söz konusu olmadığı çocuğa ebeveynleri veya bakım vereni tarafından fiziksel sağlığını tehdit edici şekilde vurma, yaralama, kırık çıkık, hatta ölüme sebebiyet verecek şekilde kasıtlı davranışlarda bulunma fiziksel istismarın tanımı kapsamındadır (Kaplan, Pelcovitz, & Labruna, 1999).

Fiziksel istismar olarak değerlendirilecek bazı davranışlar; vurma, kapalı alana kapatma, aç bırakma, evden atma, orantısız ceza verme, bir araç kullanarak dövme gibi davranışları içerir. Genel olarak ebeveynin veya bakım verenin çocuk üzerindeki haklarını çocuğa fiziksel olarak zarar verecek şekilde kötüye kullanması fiziksel istismar olarak ifade edilir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik, & San, 1991).

Ortaya çıkarılması en kolay tür olan fiziksel istismar kısa vadede morluk, fiziksel yaralanma ve çizikler gibi gözle görülür fiziksel bulgulara sebep olurken uzun vadede

ise bireylerin ruhsal gelişimini olumsuz etkileyerek depresyon, kaygılı kişilik yapısı, anti sosyal davranış örüntülerine sebebiyet verebilir. Ayrıca uzun süre fiziksel istismara maruz kalan bireyler kişilerarası ilişkilerde iletişim problemleri yaşayabilirler. Ebeveynlerin çocuklar üzerinde otorite kurmak, terbiye etmek ve cezalandırmak için kullandıkları fiziksel şiddet de fiziksel istismar olarak ifade edilebilir (Güner, Güner, & Şahan, 2010). Ancak fiziksel istismar olarak fiziksel şiddet bazı toplumlarda istismar olarak algılanmamakta ve bu durum da sorunları beraberinde getirmektedir (Yiğitcan, 2013).

Fiziksel istismar çoğu zaman kaza olarak düşünülüp göz ardı edilebilmektedir (Kaplan, Pelcovitz, & Labruna, 1999). Bulguları kolay tespit edilebildiği için sıklıkla gözlemlenen, tespit edilmesi diğer istismar türlerine göre daha kolay olan istismar türü olduğu için en sık çalışılan istismar türüdür (Gündüz & Gökçekan, 2004). Fiziksel istismar her yaş grubunda olumsuz etkileri olmakla birlikte ergenlerde intihar düşüncelerini ve intihar girişimlerini artırmaktadır. Fiziksel istismara uğrayan ergenlerde madde kullanımı, psikolojik rahatsızlıklar gibi psikolojik ve davranışsal sorunlar da ortaya çıkabilir (Kendall Tackett, 2002).

Cinsel İstismar

Cinsel istismarı Browne ve Filkelhor (1986) “*çocuğun kendisinden en az 5 yaş büyük biri tarafından, zor kullanılarak maruz cinsel eylemlerin bütünü*” şeklinde tanımlamışlardır.

Cinsel istismar vakalarında istismarcının çocuğun üzerinde bir güce sahip olduğu görülmektedir. Bu güç fiziksel, duygusal ve maddi özelliklere sahip olabilir. Böylece istismarcı çocuğa hediye alarak ya da ihtiyaç duyduğu ilgi ve sevgiyi vererek, tehdit veya fiziksel şiddet yoluyla, para vererek, maddi sorunlarını hallederek istismar davranışını sergileyebilir (Kozcu, 1988; akt. Ünal, 2008b).

Bütün istismar türlerinde görüldüğü gibi cinsel istismarın da kısa ve uzun vadede bireyin gelişimine, insanlarla olan etkileşimine olumsuz etkileri vardır. Cinsel istismar mağduru bireylerin gelişimsel problemlere ve yaşamın ilerleyen süreçlerin de bazı psikolojik rahatsızlıklara da maruz kaldıkları yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Soylu, Şentürk Pılan, Ayaz, & Sönmez, 2012; Şimşek, Fettahoğlu, & Özatalay, 2011). Cinsel istismar mağduru çocuklarda olumsuz düşünceler, kaygı, kabuslar ve öfke nöbetleri, olayı hatırlatan mekân, kişi ve cisimlerden kaçınma davranışları görülebilir (Nurcombe, 2000). Cinsel istismarın etkileri cinsiyete göre farklılaşabilmektedir. Cinsel

istismara uğrayan erkeklerde rastgele cinsel ilişkiye girme, cinsellikte doyumsuzluk gibi cinsel yaşamda farklılıklar ve cinsellikle erken yaşta tanışmaya bağlı alkol madde kullanımı gibi etkiler görülebilir (Kaplan, 2002; akt. Esen, 2020).

Cinsel istismar olarak değerlendirilen bazı davranışlar; kadının rızası olmadan çocuk doğurmaya, kürtaja, cinsel ilişkiye, evlendirmeye zorlama, tecavüz, sözlü ve davranışsal olarak taciz, röntgencilik, sosyal medya veya telefon aracılığıyla cinsel içerikli paylaşımlarda bulunma, çocuğa cinsel ilişkinin izlettirilmesi olarak sıralanabilir. Cinsel istismar olgularında çoğunlukla fiziksel istismar bulguları da birlikte görülür (Tatlılıoğlu ve Küçükköse, 2015; akt. Yiğitcan, 2013).

TÜİK 2021 verileri incelendiğinde güvenlik birimlerine gelen çocukların 207 bin 999'unun mağdur konumunda olduğu bildirilmiştir. Bu çocuklardan %13, 1'i cinsel suçlar nedeniyle mağdur olmuştur. Geri kalan dağılım ise %57, 4'ü yaralama, %12,4'ü aile düzenine karşı suçlar, %4,5'i tehdit, %12, 6'sı diğer nedenlerden dolayı güvenlik birimine gelmiştir. Cinsel suçlar nedeniyle gelen çocukların oranı 2020 yılına göre artış göstermiştir. Bu oranlar sadece güvenlik birimlerine başvuran bireyleri içermektedir. Genellikle aile içi istismar olgularında olmakla birlikte cinsel istismar vakalarının bazılarında çocukların suçluluk ve utanç duyması, korku, kaygı, aile bireylerinin fark etmesine rağmen yine korku ve utanç duyarak durumu göz ardı etmesi ve üstünü kapatması gibi sebeplerden ötürü bildirim yapılmamaktadır. Ayrıca bildirilmeyen istismar olguları sürekli hale gelir ve tekrarlanır. Özetle gerek cinsel istismara uğrayan çocuktan kaynaklı gerekse de çocuğun aile bireylerinden kaynaklı sebeplerden ötürü cinsel istismar en geç bildirilen istismar türüdür (Aydın ve diğerleri, 2015).

Psikolojik İstismar

Dünya Sağlık Örgütü (2006)' ne göre "*bireyin hareket alanının kısıtlanması, tehdit edilmesi, suçlanması, aşağılanması, korkutulması, duygusal olarak reddedilmesi, saldırgan ve düşmanca davranışlar sergilenmesi ve bireyin kusurları üzerinde onunla alay edilmesi*" psikolojik istismardır.

Polat (2001) göre psikolojik istismar çocukların kimlik gelişimini zedeleyen, psikolojik gelişimlerinin zarar görmesine yol açan ve çocukta anormal davranışların görülmesine sebep olan; olumsuz yetişkin ve anne baba tutumlarını içeren bir olgudur. Psikolojik istismar pek çok çocuğun sık sık karşılaştığı, çocuklara en çok zarar veren deneyimleri yaşatan bir istismar türüdür (Wright, 2007).

Alan yazınında istismar boyutları arasında daha kapsamlı bir yere sahip olduğu belirtilen istismar psikolojik istismardır (Binggeli, Hart & Brassard, 2001; akt. Bostan & Duru, 2019). Bireyler tek başına psikolojik istismara maruz kalabildikleri gibi diğer istismar türlerine ek olarak da psikolojik istismara maruz kalabilirler. Ayrıca fiziksel ve cinsel istismar etkileri yok olsa bile psikolojik istismar etkileri var olmaya devam eder (Arıcıoğlu, 2003; akt. Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013). Çünkü fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmanın etkileri arasında birey için uzun vadede ve en genel etkili olanın psikolojik istismar bulguları olduğu ifade edilmektedir (Hart, Binggeli, & Brassard, 1998). Dolayısıyla da tüm istismar yaşantılarının travmatik doğası gereği istismara uğrayan bireyin psikolojik anlamda zarar görmüş olabileceği söylenebilir (Bostan & Duru, 2019).

Psikolojik istismar alan yazınında daha kapsamlı yer aldığı gibi alan yazınında bu olguların travmatik çıktılarının diğer istismar olgularının sonuçlarına oranla daha önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır (Binggeli, Hart & Brassard, 2001; akt. Bostan & Duru, 2019). Ayrıca psikolojik istismar, istismar türleri içerisinde en zarar veren tür olduğuna yönelik görüşler bulunmaktadır. Çünkü psikolojik istismar çocuğun benlik ve duygu gelişimini, çocuğun özsaygını ve özgüvenini olumsuz etkilemektedir (Hart & Brassard, 1991). Psikolojik istismarın gözle görülebilir fiziksel bir sonucu olmadığından psikolojik istismar yıllarca saklı kalabilir (Duman, 2019).

Psikolojik istismar ile ilgili yapılan çalışmalarda ilk yıllarda kadınların erkeklere göre daha çok mağduriyet yaşadığını ortaya koyulurken, zamanla erkeklerin de mağduriyet yaşama oranlarının arttığı gözlenmiştir (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013).

Türkiye’de yapılan bir çalışma sonucunda 7-18 yaş grubundaki bireylerin %51’inin psikolojik istismara maruz kaldığı ve %20’sinin ise bir uzman ya da öğretmeninden destek aldığı; destek alanların ise %85’inin destek almanın kendisi için faydalı olduğunu belirttiği sonucuna ulaşmıştır (Korkmazlar Oral, Engin, & Büyükyazıcı, 2010).

Psikolojik İstismarı Açıklayan Kuramlar

Çocuk istismar ve ihmalini açıklamak için beş farklı kuramsal yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar Psikolojik Model, Sosyolojik Model, Sosyal Öğrenme Teorisi, 1980’li yıllardan itibaren hâkim olan Ekolojik Model ve son zamanlarda önemi artan Etkileşimsel/Ekolojik Modeldir. Bu bölümde modellerin psikolojik istismar kavramına yaklaşımları incelenecektir.

Psikolojik Model

Bu model çocuk istismar ve ihmalinin ana sebebini ebeveynlerin sahip olduğu psikolojik rahatsızlıklar olarak belirtmektedir. Ayrıca çocuğuna istismar ve ihmalde bulunan ebeveynlerin kendilerinin de çocukluk döneminde istismar ve ihmale maruz kaldıkları ileri sürülmektedir. Ancak bu yaklaşımı destekleyen yeterli sayıda veri bulunmamaktadır. Ayrıca ebeveynin kişilik özellikleri ve var olan psikolojik rahatsızlıkları mevcut istismar olgularının küçük bir kısmını açıklayabilmektedir (Bostan, 2018; Buchanan, 1996; akt. Scannapieco & Connell-Carrick, 2005).

Sosyolojik Model

Burada çocuk istismar ve ihmalinin ana nedeni olarak kültürel ve sosyolojik süreçleri göstermektedir. Sosyoekonomik düzey, uyaran yoksunluğu, şiddetin algılanma biçimi ve normalleştirilmesi gibi faktörler üzerinde durmaktadır (Scannapieco & Connell-Carrick, 2005).

Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrenin dinamikleri ve bireyin bu dinamikler ile ilişkisi bu model için önemlidir. Kişinin sosyal çevre dinamikleri ile olan ilişkisinde sorunların varlığı kişinin sosyal destek varlığını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla istismar ve ihmalin görüldüğü ailelerde sosyal destek azlığı veya yokluğu, sosyal destek bulmak için çaba harcanmaması, sosyal destek sağlayan ortamlara ulaşmada zorluk yaşandığı göze çarpmaktadır. Ancak psikolojik modelde olduğu gibi bu modelde de istismar ve ihmal tam anlamıyla açıklamak ve yeterli, güçlü veriler öne sürmek mümkün değildir (Bostan, 2018; Scannapieco & Connell-Carrick, 2005).

Sosyal Öğrenme Teorisi

Sosyal Öğrenme Teorisi (1977), çocuk ihmal ve istismarının ana nedeni olarak model alma ve sosyal öğrenmeyi göstermektedir. Şiddete maruz kalan veya şiddeti gözlemleyen bireylerin şiddeti problemlerin çözümü için bir yol olarak görmesine ve normalleştirilmesine sebep olmaktadır. Çocuklar ailelerini model alarak ileride kendi ebeveynlik stillerini oluşturmakta ve bu stiller sosyal öğrenme yoluyla gelecek nesillere aktararak süreklilik oluşturmaktadır. Ancak karmaşık bir olgu olan istismar ve ihmal kavramlarının sadece sosyal öğrenme yoluyla açıklamanın yetersiz olacağı görüşü de ileri sürülmektedir (Bostan, 2018; Scannapieco & Connell-Carrick, 2005).

Ekolojik Model

Çocuk istismarını açıklamak için psikolojik, sosyolojik ve sosyal öğrenme modelleri bir bakış açısı sunmakta ancak açıklamak için yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla daha kapsamlı bir açıklama elde edebilmek için çocuk istismarı ekolojik model vasıtasıyla açıklanmıştır. Bronfenbrenner (1986) tarafından oluşturulan ekolojik modelde 4 farklı katmanın birbiri ile olan etkileşiminden söz edilmektedir. Bu modelde ailenin iç dinamikleri ve aile gelişim öyküsü, aileyi içine alan iş yaşantıları ve komşuluk ilişkileri, kültürel inançlar ve değerler bütünü iç içe geçmiş halde ve birbirleriyle etkileşim halinde çocuk istismarını açıklamak için kullanılır. Örneğin çocuk istismarının normalleştirilmesi kültürel inançlar ve değerler ile açıklanır (Belsky, 1980).

Ekolojik/Etkileşimsel Model

Bu model ise diğer modellere göre çocuk istismarı için daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Ekolojik Modelin katmanlar ve bu katmanların birbirleriyle olan etkileşimlerinin yanı sıra istismar vakalarının çocukların yaşantılarını da ele alan bütünlüştürücü bir modeldir. Yani Ekolojik Modelde olduğu gibi istismarın nedeniyle ilgilenirken aynı zamanda istismarın gelişimsel çıktılarıyla da ilgilenmektedir (Cicchetti & Lynch, 1993).

Psikolojik İstismar Olarak Görülen Davranışlar

Psikolojik istismara sebebiyet verebilen bazı anne baba ve bakım veren davranışları şunlardır:

Çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, ayrı bir birey şeklinde görülmemesi, göz ardı edilmesi, ilgi ve yeteneklerinin desteklenmemesi, istenmeyen ve fazlalık gibi hissettirilmesi, fiziksel yakınlık gösterilmemesi, cezalandırılması, azarlanması ve olumsuz şekilde eleştirilmesi gibi birçok davranışı içeren “reddetme” (Oskay, 1986; Polat, 2017).

Ebeveynler tarafından çocuğun diğer insanlarla ilişki kurması engellenerek yalnız olduğuna inandırılması, çocuğun dahil olabileceği sosyal ortamlardan kasıtlı olarak uzaklaştırılması olan “izole etme/yalnız bırakma”. İzole etme ayrıca çocuğun ailenin üyesi gibi hissetmesinin engellenmesi ve cezalandırılmak için bir odaya veya bodruma kapatılmasını içerir. Ancak çocuğu izole etmek sadece bir yere kilitlemek ile meydana gelmez. Aynı zamanda çocuğun baskıcı ve otoriter bir ebeveyn ile büyümesi veya

çocuğun ebeveyne aşırı bağımlı şekilde yetiştirilmesi de çocuğun özgüven gelişimini engelleyerek sosyal olarak izole olmasına sebep olur (Hamarman & Bernet, 2000).

Ebeveynin çocuğa olan sözel saldırısını içeren “yıldırma”. Ebeveyn çocuğu dünyanın güvenilmez ve korku dolu bir yer olduğuna korkutma yoluyla ikna eder. Korkutma için genellikle dayak kullanılmakla beraber ölümle tehdit etmeye kadar ulaşabilir (Glaser, 2002; Hamarman & Bernet, 2000).

Ebeveynin çocuğun şiddet unsuru içeren davranışları izlemesi veya dahil olması, alkol ve madde kullanımının, suç teşkil eden davranışların gerçekleştirilmesine engel olmaması, toplumsal kuralların yerine getirilmemesine izin verilmesi, yasa dışı faaliyetlerin pekiştirilmesi, çocuğa toplumsal olarak kötü örnek olunması gibi davranışları içeren “suça yöneltme”. Burada ebeveyn çocuğun antisosyal davranışlar gerçekleştirmesini engellemediği gibi aynı zamanda bu davranışları destekler. Ayrıca ebeveynin çocuğun olumsuz davranışlarını göz ardı etmesi veya aşırı hoşgörülü davranması da çocuğun olumlu davranışlar geliştirmesi engelleyerek onu suça yöneltebilir (Dinleyici & Şahin Dağlı, 2016; Glaser, 2002).

Ebeveyn tarafından çocuğa karşı ilgisiz, isteksiz, mesafeli, yetersiz davranılması, çocuğun iletişim kurma çabasının göz ardı edilmesi, kurulan iletişimin sadece zorunluluk halinde gerçekleştirilmesi gibi duygusal gelişimi olumsuz etkileyen davranışları içeren “duygusal tepki vermeyi reddetme” (Hart, Binggeli, & Brassard , 1998).

Ebeveynin çocuğu kendi işlerini halletmek için kullanması amacıyla yapılan davranışları içeren “kendi çıkarına kullanma”. Örneğin çocuğun evde iş yapması, kardeş bakması için okula gönderilmemesi veya kendi gerçekleştiremediği hayalleri çocuk üzerinden yaşamaya çalışması gibi durumlardır (McGee & Wolfe, 1991).

Çocuğun gelişim düzeyine uygun olmayan görevlerin ebeveyn tarafından verilmesi ve almaya zorlanması, aşırı beklentiye girilmesi gibi davranışları içeren “vaktinden önce yetişkin rol verme” (Hamarman & Bernet, 2000).

Psikolojik istismar olarak görülen diğer davranışlar ise görmezden gelme, çocuğun duygu, düşünce, ilgi ve istekleri ile alay etme/önemsememe, duygu ve düşüncelerini ifade etmesine engel olma, taklit etme, aşağılama, çocuk için değerli olan bir nesneyi veya durumu ortadan kaldırmakla tehdit etme, suçlama ve benzeri davranışlar olarak sıralanabilir. Ayrıca belirtmek gerekirse çocuğun duygularını ifade etmesine izin verilmemesi durumunda çocuk hem kendisini değersiz hisseder hem de duygularını ifade etmenin tehlikeli ve yanlış olduğunu düşünür. Bunun sonucunda da çocuk iletişim

problemleri yaşayıp aileden almak istediği ilgi ve şefkati duygularını, kişiliğini gizleyerek elde etmesi gerektiğini düşünür (Duman, 2019; Goldsmith & Freyd, 2008; Öztürk Serter, 2018; Polat, 2001).

Psikolojik İstismarın Nedenleri

Psikolojik istismarın ortaya çıkmasına sebep olan pek çok faktör vardır. Bu faktörlerin çoğunluğu da işsiz ebeveyn varlığı, güçlü olmayan aile bağları, düşük sosyoekonomik düzeye bağlı stres ve çocukların bakımı için harcamaların plansız yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yani bu sebeplere bağlı olarak ebeveynler daha stresli, gergin, kızgın olabilirler. Bu durum da ebeveynlerin davranışlarının çocuğun duygusal gelişimini olumsuz etkilenmesine ve psikolojik istismar bulgularının ortaya çıkmasına sebep olur (Yenibaş ve Şirin, 2007; akt. Buldu, 2021).

Psikolojik istismar bulgularının olduğu ailelere bakıldığında genel olarak ebeveyn depresyonunun varlığı, ebeveynler arası anlaşmazlıklar ve ebeveynlerde alkol madde kullanımı görülmektedir. Ayrıca ailede problemlerin çözümünde şiddetin kullanılması, ebeveynler tarafından çocuğun fiziksel olarak cezalandırılması, çocuğun ayrı bir birey olarak kabul edilmeyip fikirlerinin göz ardı edilmesi, ailenin sosyal destekten mahrum olması etkenleri de psikolojik istismara zemin hazırlamaktadır (Özben, 1999). Görüldüğü gibi ebeveynler arası anlaşmazlıklar ve ebeveynlerin birbirleri ile olan ilişkisi psikolojik istismarın varlığı için önemli nedendir. Ebeveynlerin ilişkilerinde birbirlerine ve diğer inanlara karşı güvenlerinin az olması, birbirlerine karşı sevgi dolu olmamaları, birbirlerini yeteri kadar desteklememeleri, aile içi iletişimin kopuk olması ve iletişim becerilerinin yetersiz olması psikolojik istismarın nedenlerindedir (Deveci & Açık, 2003; Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006).

Bunlara ek olarak ebeveynlerin çocukluk çağı yaşantıları incelendiğinde yeterli miktarda ilgi ve sevgi almadıkları, bağışlayıcı olmayan ebeveyn tutumları ile büyütüldükleri görülmektedir. Bütün bu yaşantılar da ebeveynlerin kendi çocuklarına karşı benzer tutum ve davranışlarda bulunmasına ve çocukların psikolojik olarak istismar edilmesine sebep olabilmektedir. Yani psikolojik istismarın uzun vadedeki etkileri daha sonraki süreçte yeni nesillerin de psikolojik istismara uğramasına sebep olmaktadır (Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006; Polat, 2017).

Bireylerin küçük yaşta anne baba olmaları, istenmeyen/ planlanmayan çocuk, çocuk ile ebeveyn arasında bağlanmanın sağlıklı şekilde kurulamaması veya doğumdan sonraki süreçte anne bebek bağlanmasının herhangi bir sebeple zarar görmesi, çocuğun

herhangi bir engele veya diğere sebeplere bağılı olarak özel bakıma gereksinim duyması gibi durumlar da psikolojik istismara sebep olabilir (Acehan, ve diğere, 2013; Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006; Polat, 2017). Ayrıca parçalanmış aile ve çoklu doğum da bu sebeplerdendir (Acehan, ve diğere, 2013).

Psikolojik İstismarın Kısa ve Uzun Vadede Etkileri

Bireyleri bedensel, sosyal ve ruhsal alanda olumsuz olarak etkileyen psikolojik istismarın etkileri kısa ve uzun vadede kendisini gösterebilmektedir. Yaşamın her döneminde maruz kalınabilen psikolojik istismar her yaş grubunda farklı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bireylerin psikolojik istismardan etkilenme düzeyleri istismara maruz kalan bireyin istismarı uygulayan kişiye yakınlık derecesine, istismara ne kadar sürede ve ne sıklıkla maruz kaldığına, istismara maruz kalınan dönemde bireyin ruhsal durumuna göre farklılaşmaktadır (Göde, Savi, & Savi, 2000).

Psikolojik istismarın bebeklik dönemindeki bireye etkileri gelişimde duraklama ve gerilik; okul öncesi dönemdeki etkileri alt ıslatma, parmak emme, yoğun kaygı, depresyon, fobiler, yalan söyleme, hırsızlık gibi anti sosyal davranışlar, boyun eğme, bağımlılık, uyku bozuklukları, odaklanma ve hafıza problemleri; okul döneminde etkileri sosyal, duygusal ve davranışsal problemler, öğrenme güçlükleri şeklindedir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik, & San, 1991; Göde, Savi, & Savi, 2000; Kulaksızoğlu, 1989). Psikolojik istismarın ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde ebeveynin ilgi ve isteklerine uygun davranmadığı zaman olumsuz eleştirilme, ilgi ve sevgiden mahrum bırakma gibi tutumlarına bağılı olarak ortaya çıkan bağımlı kişilik örüntüsü, ergenin kendisini yanlış ve olumsuz algılaması, kaygılı, depresif olma, yoğun olumsuz eleştirilere bağılı olarak değersiz hissetme, saldırgan davranışlar, utangaçlık ve içe dönüklük gibi etkileri olabilmektedir. Olumsuz ebeveyn tutumuna bağılı olarak kendi kişilik özelliklerini sorumlu tutup kendisine yönelik öfke duyması sonucu pasif saldırganlık da ortaya çıkabilecek etkilerdendir (Göde, Savi, & Savi, 2000).

Aile içi istismara maruz kalan bireylerin daha sonraki süreçte sıklıkla istismar davranışlarına başvurdukları ve zamanla istismarı normal kabul etmeye başladıkları belirtilmektedir. Yani yaşanan her istismar bireyin yaşamında hatalı bir istismar algısının oluşmasına neden olur (Akgün Kostak & Vatansever, 2012).

Yapılan araştırmalarda psikolojik istismara maruz kalan bireylerin problem çözme, stresle baş etme becerilerinin olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır (Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006; Özgentürk, 2014). Özetle psikolojik istismara

maruz kalan bireyler gerek içinde buldukları gelişim döneminde gerekse de daha sonraki yaşantıları boyunca olumsuz etkilerini gösterirler. Bu etkiler bireyin davranışsal, fiziksel ve ruhsal açıdan gelişimini duraklatıp geriletebilir. Ayrıca duygusal olarak sorunlar yaşayan bireye iletişim problemleri de eşlik eder ve akran ilişkilerinde sorunlar yaşayabilir. Sıklıkla rastlanan etkiler ise depresyon, kaygı, düşük benlik saygısı, sosyal olarak uyum problemleri, yalnızlaşma ve izole olma, anti sosyal davranışlar olarak gösterilebilir (Christoffersen & DePanfilis, 2009; Dinleyici & Şahin Dağlı, 2016; O'Hagan, 1995).

Psikolojik İstismarın Olası Sonuçları

Bireylerin ruh sağlıkları ve gelişimleri açısından psikolojik istismar büyük bir risktir (Arslan, 2015a; Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006). Yapılan çalışmalar psikolojik istimara maruz kalan bireylerin davranışsal ve duygusal sorunları da beraberinde yaşadıklarını göstermektedir (Arslan, 2015b; Christoffersen & DePanfilis, 2009; Moretti & Craig, 2013; Pietrzak & Southwick, 2011). Ayrıca psikolojik istismar bireyin yaşam boyu gelişim dönemlerini ve bireyin istimara maruz kaldığı dönemi olumsuz etkilemektedir (Iwaniec, Larkin, & Higgins, 2006). Örneğin yetişkinlikte görülen antisosyal davranışlar, saldırganlık, ikili ilişkilerde problem yaşama, ruhsal sorunlar ve çocuklarına yönelik zarar verici davranışlar sergilemenin çocukluk çağı istismar yaşantısı ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Karaca, 2001; akt. Özcan, 2009). Liu, Alloy, Abramson, Iacoviello ve Whitehouse (2009) tarafından yapılan araştırmada psikolojik istimara maruz kalma ile depresyon incelenmiş ve iki değişken arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Bal (2010)'ın yaptığı çalışmaya göre huzursuz bir ortamında büyüyen yani evde fiziksel istimara maruz kalan, aile bireylerinin birbirlerine sevgi göstermediği, tartışma ve kavgaların yoğun yaşandığı bir evde yaşayan öğrencilerin evlerinde bu tür davranışların olmadığını belirten öğrencilere göre daha fazla kural dışı davranışlarda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yetişkinlikte yaşanan depresyon, suisid ve post travmatik stres bozukluğu gibi rahatsızlıklara yakalanma ihtimalinin yaşamın önceki dönemlerinde istimara maruz kalma ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Collishaw, ve diğerleri, 2007). Arslan ve Balkıs (2016)'a göre psikolojik istismar duygusal ve davranışsal problemler için önemli bir yordayıcıdır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse psikolojik istismarın ergenlerde görülen olası sonuçları:

- Bireylerin kendilerine yönelik zarar verme davranışları ve suisid
- Bedensel belirtiler, uyku düzeninin bozulması
- Kaygı, korku, depresyon ve saldırgan davranışlar
- Duygusal ve fiziksel yönden gelişimsel duraklama
- Benlik saygısında azalma
- Utangaçlık ve aşırı itaatkâr davranışlar
- Akademik başarıda azalma
- Güvensizlik ve aşırı bağlanma
- Diğer istismar türlerine de maruz kalma (Özcan, 2009)

Psikolojik sebeplere dayanan hafıza kaybının bireylerin yaşadıklarından kaçınmak için kullandıkları bir yöntem olduğu ve istismara maruz kalmış bireylerin kendilerini cezalandırmak için alkol ve madde kullanımına başvurdukları düşünülmektedir (Müderrişoğlu, 2002; akt. Özcan, 2009).

Sonuç olarak psikolojik istismara uğramanın olası sonuçları bireyleri pek çok farklı yönden olumsuz etkilemekte ve bireylerin ruh sağlığı ve iyi oluşları açısından sorun teşkil etmektedir (Arslan, 2015a).

İhmal

Bir ebeveyn, bakım veren ya da diğer aile üyeleri tarafından mevcut şartlar uygun olmasına rağmen, çocuğun gelişimi ve sağlığı için gerekli imkanların sağlanmaması durumudur. İhmal birçok alanda kendisini gösterebilir. Örneğin; sağlık, beslenme, barınma koşulları, eğitim imkânı, duygusal gelişim ihmalin ortaya çıkabildiği alanlardır. Ayrıca ihmal sadece düşük sosyoekonomik düzeye sahip ebeveynlerin çocuklarında görülmez. Sosyoekonomik düzey ihmal için belirleyici bir faktör değildir (World Health Organization, 2006).

İhmal ayrıca ebeveynler ve bakım veren tarafından çocuğun yaşamasına engel olunabilecek durumların bilinçli veya bilinçsiz olarak göz ardı edilmesi ve çocuğun gelişimsel problemler yaşanmasına sebebiyet vermesi şeklinde de tanımlanabilir. İhmalde örnek olarak çocuğun beslenme, giyim, barınma ve eğitim ihtiyaçlarını yerine getirmemek, çocuğu sağlık hizmetlerinden yoksun bırakmak verilebilir (Tyler, Allison, & Winsler, 2006). İhmal genel anlamda pasif olarak gerçekleşen bir eylemsizlik hali olduğu için tespit edilmesi zordur. İhmal kendi içerisinde fiziksel ve duygusal ihmal olarak ayrılır. Fiziksel ihmalde duygusal ihmale göre fiziksel bulgular olabileceği için

tespit edilmesi daha mümkün olabilir. Örneğin fiziksel ihmal sonucu çocukta yaralanmalar ve sağlık kuruluşlarına başvurma söz konusu olabilir. Bu durumda anne babadan öykü alınarak ihmal olgusu tespit edilebilir. Duygusal ihmale göre daha fazla tespit edilebilir olmasına rağmen fiziksel istismarda olduğu gibi ölüm ve ağır yaralanmalara çok sık sebep olmadığı için gözden kaçabilir (Kara, Biçer, & Gökalp, 2004; Polat, 2001).

İhmal kavramı en az çalışılan ve göz ardı edilen bir kavramdır. Bu durumun en önemli nedeni ise çocuk ihmalinin nedeninin ekonomik ve toplumsal nedenler olarak görülmesidir. Dolayısıyla da yoksulluğun bir sonucu olarak görülüp göz ardı edilmiştir. Fakat Kozcu (1988) tarafından belirtildiği gibi ailenin sosyoekonomik düzeyi ve ihmalin varlığı arasında ilişki bulunmamaktadır (akt. Ünal, 2008b).

Psikolojik İstismar ile İlgili Araştırmalar

Yurtdışında yapılan psikolojik istismar ile ilgili yapılan çalışmalar:

Ergenlerde psikolojik istismarın akıl sağlığı ve flört şiddetinin kabulü arasındaki ilişkiye aracılık edip etmediğini belirlemek amacıyla yapılan çalışmaya etnik açıdan farklı Teksas'ta yaşayan 1042 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda psikolojik istismar ve flört şiddetini kabul etme arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde ve pozitif yönde olduğu, psikolojik istismarın akıl sağlığı ile flört şiddeti arasındaki ilişkide aracı rol üstlendiği ortaya konulmuştur (Temple, ve diğerleri, 2016).

Çinli ergenlerin psikolojik istismar, ihmal ile telefon bağımlılığı arasındaki ilişkide duygusal zekanın ve başa çıkma stillerinin rolü ile ilgili Sun, Liu ve Yu (2019) tarafından yapılan çalışmaya yaşları 11 ve 15 arasında değişen 1041 ergen katılmıştır. Araştırma sonucunda çocuk ihmal ve psikolojik istismarı ile telefon bağımlılığı arasındaki ilişkide duygusal zekâ ve baş etme stillerinin aracı role sahip olduğu belirtilmiştir.

Gesinde (2020) yaptığı çalışmada ergenlerin cinsiyet ve babadan algıladıkları psikolojik istismarın psikopatolojik belirtiler üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmaya Nijerya'da ortaokul öğrencisi olan 120 çocuk katılmıştır. Araştırmada Ergen Kişisel Veri Ölçeği ve Ebeveyn Psikolojik İstismarı Ölçeği kullanılmıştır. Psikolojik istismar ve psikopatolojik belirtilerin cinsiyete göre farklılık göstermediği, babadan algılanan psikolojik istismarın psikopatolojik belirtileri yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Psikolojik istismar ve ihmalin yaygınlığı ve risk faktörleri ile ilgili yapılan çalışmaya yaşları 11 ve 17 arasında değişen Bangladeş'te yaşayan 1416 çocuk katılmıştır. Çocuklar İçin Çocuk İstismarı Tarama Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmaya göre en az bir ihmalin geçen yıl maruz kalınma oranı %58 iken en az bir kez herhangi bir ihmale yaşam boyu maruz kalma oranı %78 olarak ifade edilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan ergenlerin yaşam boyu en az bir kere psikolojik istismara maruz kalma oranı ise %97'dir. Ebeveynlerden ayrı yaşamak, fazla kardeş sayısı, aile içi şiddetin varlığı, akran zorbalığına maruz kalma psikolojik istismar için risk faktörüken daha uzun süre okula devam etmiş olma koruyucu faktör olarak ifade edilmiştir (Haque, ve diğerleri, 2021).

Çocuk ihmal ve istismarı ile enürezis veya enkoprezis arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Dayan, Crevenuil ve Bapt-Cazalets (2022) tarafından yapılan çalışma yaşları 4 ve 16 arasında değişen 428 çocuk ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların %60'tan fazlasının en az bir istismar türüne maruz kaldığı, enürezis ve enkoprezisin erkeklerde daha sık rastlandığı, enürezisin cinsel ve fiziksel istismar ile; enkoprezisin ise ihmal ve duygusal istismar ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Çocukluk çağı psikolojik istismar ve ihmalinin intihar düşüncesine etkisinde aleksitimi ve anlam arayışının aracı rolünün incelendiği Shu ve Yan (2022) tarafından yapılan çalışmaya lise öğrenimi gören 1074 lise öğrencisi katılmıştır. Psikolojik ihmal ve istismarın intihar düşüncesini pozitif olarak yordadığı, aleksitiminin psikolojik ihmal ve istismar ile intihar düşüncesi arasındaki ilişkide aracı rolü olduğu, anlam arayışı düzeyinin ise arttıkça psikolojik istismar ve ihmalin intihar düşüncesi üzerindeki etkisinin azaldığı ortaya konulmuştur.

Ülkemizde psikolojik istismar ile ilgili yapılan araştırmalar;

Bostan (2018) ergenlik dönemindeki bireyler ile bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada ergen bireylerin algıladıkları psikolojik istismar, öznel iyi oluş değişkelerinin birbiri ile ilişkisinde aracı değişkenlerin rolü incelenmiştir. Araştırmaya Denizli ilinde öğrenim gören 1247 lise öğrencisi dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik istismar ve öznel iyi oluş arasında anlamlı negatif yönlü; sosyal bağlılık ile arasında anlamlı negatif yönlü; psikolojik sağlamlık ile de arasında anlamlı negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal bağlılık ve psikolojik sağlamlığın psikolojik istismar ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide aracı rol üstlendiği sonucuna varılmıştır.

Akman (2019) tarafından yapılan lisede öğrenim gören bireylerle yapılan çalışmaya İstanbul'da eğitim gören 1061 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmada lise öğrencisi olan bireylerin ergen asiliği, psikolojik dayanıklılık ve duygusal istismar kavramlarının birbirlerine etkisi çeşitli değişkenler de kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda ergen asiliğinin psikolojik dayanıklılığı yordadığı; psikolojik istismarın da hem psikolojik dayanıklılık hem de ergen asiliğini etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca duygusal istismar ile cinsiyet, okul ve sınıf gibi değişkenler arasında farklılıklar ortaya konmuştur.

Ergenlerle yapılan bir diğer çalışmada Kahramanmaraş'ta lise öğrenimi gören 725 lise öğrencisi ile çalışılmıştır. Ergenlerin algıladıkları psikolojik istismar düzeyleri ve riskli davranışlar, kendine zarar verme davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur. Ergen bireylerin ailelerinden ve öğretmenlerinden algıladıkları psikolojik istismarın düzeyi arttıkça riskli davranışlarının da arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca anne babadan algılanan duygusal istismar ölçeğinin alt boyutları ve cinsiyete arasında erkekler lehine farklılık araştırma bulguları arasındadır. Araştırma sonucunda okul ve sınıf değişkenine göre anne babadan algılanan duygusal istismarın farklılaştığına dair verilere de ulaşılmıştır (Cansız, 2019).

Aydoğan ve Gürhan (2020) yaptıkları çalışmada istismar ve/veya ihmale uğrayan/ uğramayan ergenlerin ruh sağlıkları ve benlik saygılarını incelemişlerdir. Ankara'daki yetiştirme yurtlarında kalan 68'i ihmal ve istismara uğradığı gerekçesiyle yetkililer tarafından yurtlara yerleştirilmiş olan toplam 208 ergen ile çalışılmıştır. Araştırma katılımcılarına sunulan kullanılan araçları şunlardır: "Kişisel Bilgi Formu, Kısa Semptom Envanteri ve Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği". İhmal ve istismara uğradığı gerekçesiyle yurda yerleştirilen ve diğer sebeplerden yurda yerleştirilen ergenlerin benlik saygı puan ortalamaları ve ruhsal durumları karşılaştırılmış; anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Esen (2020) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinin öfke ifade biçimleri ve ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik istismar düzeyleri incelenmiştir. Araştırma örneklemini lise öğrenimi gören 434 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularında lise öğrencilerinin algıladıkları psikolojik istismar düzeyleri arttıkça sürekli öfke düzeylerinin de arttığı ifade edilmiştir.

Lise öğrencilerinde fiziksel/ duygusal istismar olgularında koruyucu ve risk faktörlerinin belirlenmesi için yapılan çalışmaya 661 gönüllü birey dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda anne ve babanın sağ olması, ergenlerin tam bir aileye sahip

olması, babaların bir işe sahip olmaları fiziksel ve duygusal istismar için koruyucu faktör; ailenin sosyal destek azlığının ve sosyal destek bulmaktan emin olamamanın ise risk faktörü olduğu ifade edilmiştir (İnanıcı, Akdeniz, & İnanıcı, 2020).

Ödemiş (2020) yaptığı çalışmada ergenlerin risk alma davranışları ve ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar düzeylerinin arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya Erzurum’da eğitim gören 707 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre ergenlerin aileden algıladıkları psikolojik istismar ve risk alma davranışları arasında anlamlı düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

May ve Avcı (2021) lisede öğrenim gören bireylerin ailelerinden algıladıkları duygusal istismarın okul reddi davranışı üzerindeki yordayıcı etkisi üzerine çalışmışlardır. Araştırma örneklemini lisede öğrenim gören 347 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma sonucunda okul reddi ve ailelerden algılanan duygusal istismar düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu; bireylerin ailelerinden algıladıkları duygusal istismarın okul reddini yordadığı ifade edilmiştir.

Önal (2021) lise öğrencilerinin benlik saygıları ve ailelerinden algıladıkları duygusal istismar düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma örneklemini İstanbul’da öğrenim gören 440 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma bulguları benlik saygısının algılanan duygusal istismar düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir.

Doğan Arslan ve Kanak (2022) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinin adil dünya inançları ve algıladıkları duygusal istismar düzeyleri arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmaktadır. Araştırmaya 539 lise öğrencisi dahil edilmiştir. Algılanan duygusal istismar ve adil dünya inancı arasında anlamlı ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Kocaman (2022) tarafından yapılan ergenlerde duygu düzenleme ve algılanan psikolojik istismar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya Adana’da Çocuk ve Ergen Psikiyatri Polikliniği ‘ne başvuru yapan 299 ergen katılmıştır. Araştırmada katılımcılarından “Sosyodemografik Bilgi Formu, Psikolojik İstismar Ölçeği ve Ergenler İçin DDÖ” materyallerini cevaplandırmaları istenmiştir. Araştırma sonucuna göre işlevsel olmayan duygu düzenleme yöntemleri ile algılanan psikolojik alt boyutu olan yıldırma/aşağılama, suça yöneltme ve reddetme/ izolasyon arasında pozitif yönlü, duygusal tepkiyi vermeyi reddetme alt boyutu ile arasında negatif yönlü ilişki ; işlevsel duygu düzenleme yöntemleri ile algılanan psikolojik alt boyutu olan yıldırma/aşağılama, suça yöneltme ve reddetme/ izolasyon arasında negatif yönlü, duygusal tepkiyi vermeyi reddetme ile arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki vardır.

Öz Yeterlik

Bireylerin özellikle ergenlik döneminde olumlu duygular geliştirebilmesinde pek çok faktör ile birlikte bireyin kişisel unsurları da önemli yer tutar. Bu kişisel unsurlardan birisi de öz yeterliktir (Sayın Çakar & Altun, 2021). Öz yeterlik bireylerin var olan becerilerini etkili şekilde kullanabilmeleri için, ilgili alanlarda özgüvene sahip olmaları gerektiğinin ileri sürüldüğü sosyal öğrenme kuramının temel kavramlarından biridir (Dursun, 2021). Öz yeterlik Albert Bandura'nın Sosyal Bilişsel Kuramı'ndan temel almaktadır (Bandura, 1977).

Öz yeterlik bireylerin belli hallerde belirlenmiş olan sonuca ulaşabilmek amacıyla başarılı eylemlerde bulunabileceklerine yönelik öngörü veya bireylerin yaşantılarındaki durumların kontrolünü sağlayabilmelerine ve bu becerilerine dair inançları şeklinde tanımlanmaktadır (Bandura, 1977, s.212-243). Luszczynska, Scholz ve Schwarzer (2005)'a göre öz yeterlik "*bireylerin istedikleri bir hedefe ulaşmak için belli koşullarda sergileyecekleri yetenek ve becerilerine yönelik olan inancı*"dır. Öz yeterlik kişinin yetenekli olması değil kişinin kendi kaynaklarına yönelik güvenidir ve içerisinde pek çok ögeyi barındırır (Yıldırım & İlhan, 2010). Bu ögeler; bir eylemin organize edilmesi, gerekli olan becerilerin farkına varılması ve düzenlenmesi, zorluklarla birlikte elde edilebilecek kazançların değerlendirilmesi sonucu elde edilen güdülenme düzeyidir. Öz yeterlik, bireylerin sahip oldukları becerileri sayesinde bir işin tamamlanması veya bir problem durumuna çözüm üretilmesi konusunda kendilerini yeterli hissetmesi olarak ifade edilebilir. Bu durum kişisel bir çıkarımdır. Bireyler, kendi hakkındaki düşünceleri, duyguları ve deneyimleri aracılığıyla çıkarımlar elde edebilirler (Akçay Özcan, 2016).

Bireyin belirli bir duruma yönelik yeterli becerilere sahip olması ve öz yeterliği belirlenmiş hedefe yönelik adımlar atmasında ortak bir etkiye sahiptir. Örneğin yeterli becerilere sahip ancak ilgili konuda düşük öz yeterlik düzeyine sahip olan birey yeteneklerini kullanamazken; güçlü öz yeterliğe sahip olan birey harekete geçecek, var olan becerilerini etkili bir şekilde kullanabilecektir. Öz yeterlikte kişi o işi yapabilmek için sahip olduğu kaynaklara güvenir. Yetenekli olan her bireyin öz yeterliğinin de yüksek olmadığı anlaşılır (Yıldırım & İlhan, 2010). Aynı şekilde o işi yapabilmek için yüksek öz yeterliğe sahip olmak da tek başına yeterli değildir (Schunk, 1995). Schunk' a (1995) göre gerekli yeteneklere sahip olmayan ancak yüksek öz yeterliğe sahip olan bireyler de o işi başarılı olarak tamamlayamaz. Bandura (1997) bir işi yapabilmek için daha etkili olan sürecin o işi yapabilmeye yönelik olan inançları yani öz yeterlik

olduğunu belirtmektedir. Yani yüksek öz yeterlik bireyin daha çok çalışıp çaba göstermesine sebep olur.

Sewell ve George (2000) yüksek öz yeterliğe sahip bireylerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır;

- Öğrenme ortamlarına katılmayı seçerler.
- Öğrenmek için daha fazla çaba harcarlar.
- Öğrenmek için daha fazla motivedirler.
- Farklı öğrenme stratejileri kullanırlar.
- Başarısızlık durumunu daha çabuk atlatırlar.
- Başarısız stratejilerden çabuk vazgeçerler.
- Başarılarının kaynağını yetenek ve çabaları olarak görürken başarısızlıkların kaynağını uygun olmayan strateji kullanımına bağlarlar.
- Zorlayıcı öğrenme deneyimleri ararlar.
- Başarısızlıklara karşı daha dayanıklıdırlar.

Sahip olduğu becerilere yönelik güçlü öz yeterliğe sahip olan bireyler zorlayıcı görevlerden kaçınmaz, onlara meydan okuyarak yaklaşır. Bu sayede konulan zorlu hedeflere güçlü bağlılık duyarlar ve başarısızlık hissinden çabuk kurtulurlar (Muris, 2002; Solberg & Villarreal, 1997; Suldo & Shaffer, 2007). Bandura'ya göre (1997) öz yeterliği farklı olan bireyleri birbirlerinden ayıran temel nokta öz yeterlik düzeyi yüksek olan bireylerin yaşanan başarısızlıklar karşısında hızlı toparlanarak daha önceden belirlenmiş hedefe yönelik yapılan eylemlerinde ısrarcı olmaları yani vazgeçmemeleridir. Başarısızlıkla sonuçlanan eylem karşısında öz yeterliği yüksek olan birey başarısızlığın sebebini kendi eksikliği olarak değil kullanılan yöntemsel ve stratejik hatalar olarak görür. Ayrıca yüksek öz yeterlik inancına sahip bireylerin hedeflerine odaklanmış, esnek stratejilere sahip ve araştırmacı kişiler olduklarını ifade etmiştir.

Öz yeterliğin yüksek olması iyi oluşu, başarıyı, kişisel gelişimi ve yeni yeteneklerin kazanılmasını da beraberinde getirir. Ayrıca güçlü öz yeterlik başarı ve iyilik haline katkı sağlarken kişisel gelişim ve becerilerde çeşitliliğe yol açacaktır (Yıldırım & İlhan, 2010). Bu başarı ve iyilik hali yaşam streslerini azaltmakla birlikte depresyona karşı koruyucu faktör özelliği taşır (Muris, 2002; Solberg & Villarreal, 1997; Suldo & Shaffer, 2007).

Öz-yeterlik, bireyin var olan becerileri ile belirlenmiş bir sonuca yönelik amaçlı eylemleri arasında aracı rol üstlenmektedir. Belirlenmiş sonuca ulaşma sürecinde karşılaşılan engeller ve başarısızlıklar ile baş etmede bireylerin öz yeterlik düzeylerine göre harcanan çaba, esneklik ve sağlamlık farklılaşır (Bandura, 2001; akt. Marat, 2005). Öz yeterlik inancı göreve ilişkin ve genel öz yeterlik şeklinde incelenmektedir. Bu durum da öz yeterliğin durumluk ya da sürekli bir özellik olduğuna yönelik görüş ayrılıklarına sebep olmaktadır. Göreve özgül öz yeterlik kavramında hedeflenen davranışa yönelik öz yeterlik ele alınmaktadır (Eden & Kinnar, 1991). Bandura (1997) önemli olanın göreve ilişkin öz yeterlik inancının yordayıcı değeri olduğunu ifade etmekle beraber genel öz yeterlik de yapılmış çalışma bulguları ile destek bulmuştur.

Öz yeterlik dinamik bir kavramdır. Kesinlik veya sabitlik içermez. Bireylerin öz yeterlik düzeyleri değişen koşullara uyum sağlayabilecek şekilde etkileşim halinde olan farklı alt yetenekleri içerisinde barındırır. Dolayısıyla birbirine benzer yeteneklere sahip olan bireyler yeteneklerini kullanabildikleri ölçüde birbirlerinden ayrışırlar. Bir davranışı yerine getirebilmek için inancı olmayan bireyler bu davranış için uygun çevre koşulları sağlandığında bile kendilerini yetersiz olarak görmeye devam edeceklerdir (Wood & Bandura, 1989; akt. Akçay Özcan, 2016).

Bandura (1997) öz yeterliği iki unsuru olduğunu belirtmiştir. Bunlar sonuç ve yeterlik beklentisidir. Sonuç beklentisi yapılan davranışın sonucuna yönelik bireysel tahminlerdir. Bunlar hangi davranışın ne gibi sonuçlara sebep olabileceğine yönelik olarak bireylerin algılarını içerir. Yeterlik beklentisi, kişinin belirli bir davranışı yapabilmekte başarı gösterebileceğine yönelik inancı, bireyin öz değerlendirmesidir. Yeterlik beklentisi bireyin verilmiş olan bir görevi yerine getirmeye yönelik yeteneklerine ilişkin yargılarını içerir. Burada bireyin kendisine yönelik olan yeterlik inancı ile çevredeki kişilerin bireye dair yeterlik algısı farklılık gösterebilmektedir.

Öz yeterliğin gelişmesinde ilk etken ailedir. Hayatın ilk yıllarından itibaren çevreyle birey etkileşiminde aile aracı görevindedir. Ergenlikle birlikte önem kazanan arkadaş grubu öz yeterlik için ikinci etkidir. Aile ve arkadaşlar sayesinde bireyler yeteneklerini ve kapasitelerini değerlendirip farkındalık oluşturacak ve geliştirme fırsatı yakalayabilecektir (Pastorelli, ve diğerleri, 2001). Öz yeterlik kavramının önemi ergenlik döneminde ortaya çıkmakla birlikte bütün gelişim dönemleri için önemli bir kavramdır (Caprara, ve diğerleri, 1998). Ergenin öz yeterliğinin yüksek/ düşük olması bireyin performansını değiştirecek dolayısıyla da sonuçlara etki edecektir. Yapılan

işlerde gösterilen başarı ergenin kendine yönelik inancı da aynı düzeyde etkileyecektir (Akçay Özcan, 2016).

Öz Yeterlik İnancının Kaynakları

Wood ve Bandura (1989) bireylerin öz yeterliklerini keşfetmek, geliştirmek ve güçlendirmek için yararlanılan dört farklı kaynak olduğunu belirtmektedirler. Burada ifade edilen kaynaklar; ustalık deneyimlerini ifade eden doğrudan deneyimler, çevrenin model alınması ile oluşan dolaylı deneyimler, sözel ikna, son olarak da fizyolojik ve duygusal durumlardır. Birey tarafından bu dört kaynaktan gelen bilgiler işlenir ve farklı durumlarla ilgili olan öz yeterlik inançları geliştirilip değiştirilir (Arseven, 2016).

Bu bölümde bu dört kaynak incelenecektir.

Doğrudan Deneyimler

Ustalık deneyimleri olarak da ifade edilen doğrudan deneyimler bireylerin doğrudan kendisinin tecrübe ettiği yaşantılarını içerir. Öz yeterlik için en önemli kaynaktır (Bandura, 1995). Doğrudan deneyimlerin, öz yeterlik için en önemli kaynak olarak görülmesinin sebebi ise kişisel tecrübelerle dayanması ve elde edilen başarının sıklıkla içsel nedenlere yani bireyin kendi yetenek, beceri, bilgi sahibi olma, çaba gösterme gibi nedenlere bağlamasıdır (Smith, 2002; akt. Telef & Karaca, 2012).

Doğrudan deneyimler sayesinde birey daha sonraki yaşantılarında da başarı elde edip etmeyeceğine dair inanç oluşturur. Başarılı olma inancının sağlamlığına bağlı olarak birey kendisini motive eder (Bandura, 1995). Başarılı yaşam olayları ödül etkisi yaratmakta ve bireyin daha sonraki davranışları için güdüleyici bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla da gösterilmiş olan bir başarı daha sonraki benzer işlerdeki süreçlerde de başarılı olabileceğini gösterir (Yavuzer & Koç, 2002; akt. Dursun, 2021). Burada bireyin başarıya nasıl ve ne zaman ulaştığı öz yeterlik için belirleyici bir unsurdur. Başarıya kolay ulaşılmış bir yaşantı daha sonraki süreçte de bireyde başarıya kolay ulaşma beklentisini ortaya çıkaracak kolayca ulaşamadığı durumda ise cesaretini kaybederek öz yeterlik inancı zedelenecektir (Bandura, 1995). Yani kolay görevler sonucu oluşan öz yeterlik inancı zorlu yaşantılar karşısında zayıf kalabilir (Ceylan, 2013). Ayrıca öz yeterlik inancı sağlamlaştırılmadan karşılaşılan başarısız deneyimler de öz yeterlik inancını zedeleyebilir. Özetle çaba gösterilerek kazanılan ve sağlam bir öz yeterlik inancından sonra elde edilen başarı öz yeterlik için önemlidir (Bandura, 1995). Ancak her başarılı deneyim öz yeterlik inancına katkı sağlamaz. Elde

edilen başarı dış bir yardımla veya olması gereken zamandan daha geç geliyorsa öz yeterlik inancında değişiklik meydana gelmez (Bandura, 1997). Büyükduman (2006)'a göre doğrudan elde edilen başarının yetenek, bilgi sahibi olma, çaba gösterme gibi bireyin kendisinden kaynaklanan içsel nedenlere bağlanması öz yeterlik inancını olumlu etkilerken şans, yardım alma gibi bireyin kendisinden kaynaklanmayan dışsal nedenlere bağlanması ise öz yeterlik inancını olumsuz etkilemektedir.

Dolaylı Deneyimler

Dolaylı deneyimler sosyal modeller sayesinde elde edilir (Avey, Wernsing, & Luthans, 2008). Burada bireyler kendisi ile benzerlik gösteren diğer insanların başarılarını gözlemleyerek kendi öz yeterliklerine dair bir çıkarımda bulunurlar (Bandura, 1995). Bireyin gözlemlediği bireyler sadece günlük yaşamda karşılaştığı insanlar değil aynı zamanda televizyonda görülen veya bir kitap karakteri olan sembolik model ve insanlar olabilir (Büyükduman, 2006). Birey ve gözlemlediği kişi arasındaki yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve eğitim seviyesi gibi değişkenlerin benzerliği arttıkça öz yeterliğin etkilenme seviyesi de artar. Benzerliğin az olması durumunda birey için gözlenen kişinin başarıları aynı seviyede etki göstermeyecektir (Bandura, 1995). Bazen bireyler dolaylı deneyimlere kendi yaşantılarından daha fazla güvenebilmektedir. Ancak doğrudan deneyimler kadar etkili değildir ve daha çok düşük öz yeterlik inancına sahip bireylerde etkilidir (Pajares, 2002).

Sözel İkna

Sözel ikna diğerlerinin bireye başarıp başaramayacağına yönelik ifadelerini içerir (Bandura, 1995). Sözel ikna bireyin yetenek düzeyini artıran değil bir işe yönelik bireyin o işi başarmaya olan inancı üzerinde etkili olan bir kavramdır (Stajkovic & Luthans, 1998). Öz yeterlik inancına kaynaklık eden üçüncü bir faktör olan sözel ikna öz yeterliği olumlu etkilediği gibi olumsuz da etkileyebilir (Kiser, 2008). Örneğin bireyin bir işi gerçekleştirmeye yönelik öz yeterliğinin düşük olduğu durumda pozitif söylemlerin öz yeterliği olumsuz etkilediği bildirilmektedir (Bozgeyikli, 2005; Gist & Mitchell, 1992). Ayrıca sözel ikna konuşmaları gereğinden uzun ve inandırıcılığı düşük bir söylemle yapılırsa bireyin şüphe duymasına ve öz yeterliğinin olumsuz etkilenmesine yol açar (Schunk, 1995). Sözel ikna bireyin kendini yetenekli gördüğü ancak başarabileceğine yönelik şüpheye düştüğünde öz yeterliğini olumlu etkilerken bireyin bir konuda kendini zaten yetensiz gördüğü bir işi başarabileceğine yönelik

pozitif sözel ikna bireyin gözünden şüpheli ve inandırıcılığı olmayan bir söylem olarak algılanır. Bu durumda bireyin öz yeterliğini daha da kötüleştirebilir (Gist & Mitchell, 1992). Aynı zamanda gerçekçiliği olmayan bu sözler bireyin çabalamasına rağmen başaramadığı işlerde yetkinlik algısının düşmesine sebep olur (Bozgeyikli, 2005). Sözel iknada bulunan kişinin kişisel özellikleri önemli bir faktördür. Yani ikna edenin alana dair uzmanlığı ve birey için ne kadar güvenilebilir olduğu sözel ikna düzeyinde etkilidir (Bandura, 1997). Ayrıca ikna eden bireyin kendi öz yeterliğinin yüksek olması durumu da diğer bireyleri etkileyebilmesi açısından önemlidir (Büyükduman, 2006). Geri bildirimler sözel ikna için önemlidir. Özellikle başlangıçta bireyin yeteneklerine dair verilen olumlu geri bildirimler öz yeterliği artırmaktadır. Olumsuz geri bildirimlerin ise bireyin kişilik özelliklerine yönelik değil de davranışa yönelik olmasına dikkat edilmelidir (Bandura, 1997).

Fizyolojik ve Duygusal Durum

Birey bir işe yönelik yeteneklerini değerlendirirken kendi fizyolojik ve duygusal durumunu da ele alır. Olumlu ruhsal ve bedensel duyular bireyin iyi hissetmesine ve öz yeterliğinin olumlu yönde etkilenmesine sebep olur. Ancak tehdit unsuru olarak algılanan bedensel ve ruhsal durumlar olumsuz etki yaratmaktadır. Örneğin gevşeme ve pozitif duygular bir işte başarılı olma inancını artırırken hızlı kalp atışı, artan soluk alıp verme, çarpıntı, titreme ve terleme gibi fizyolojik belirtiler ise bu inancı olumsuz etkiler (Bandura, 1995). Ayrıca bütün bedensel ve ruhsal belirtilerin ne seviyede hissedildiği önemlidir. Optimum seviyede hissedilen belirtiler birey için güdüleyici nitelikte iken optimum seviyenin üstünde hissedilmesi birey için engelleyici niteliktedir. Yani olumlu ruh halinin öz yeterliği güçlendirdiği depresyon umutsuzluk ve kaygı duygusunun öz yeterliği zayıflattığı söylenebilir (Derman, 2007a). Fizyolojik ve duygusal durumun değerlendirilmesindeki yorumlar bireye özgüdür. Kimileri tarafından olumsuz olarak nitelendirilebilecek fizyolojik ve duygusal durumlar kimileri için teşvik edici olarak yorumlanıp işin gerçekleştirilmesine katkı sağlar (Büyükduman, 2006).

Özetle öz yeterlik bireyin kendi yaşantılarından, diğer insanları gözlemlemesinden, çevresinden gelen olumlu ve olumsuz geribildirimlerden, fizyolojik ve duygusal durumun yorumlanmasından ve ne seviyede hissedildiğinden etkilenen bir kavramdır (Karadağ, 2019). Ayrıca Karademas, Kafetsios ve Sideridis (2007)'e göre bireyler öz yeterlik inançlarını etkileyen birçok uyarıcıya maruz kalırlar. Ancak öz yeterliği yüksek olan bireyler bu uyarıcılardan kendilerini olumlu etkileyecek olanlara daha açıktır.

Öz Yeterlik İnancının Boyutları

Bandura (1977, 1982) öz yeterliğin 3 boyutu olduğunu bildirmiştir. Bunlar düzey, dayanıklılık ve genellenebilirlik. Düzey; bir işi yapmaya duyulan istek ve bireyin bu işi gerçekleştirebileceğine yönelik kendine inanma düzeyidir. Dayanıklılık; bir işi gerçekleştirmeye yönelik çabadır. Birey bir işi gerçekleştirmek için ya kendisine inanıp çaba gösterir ya da herhangi bir sorunla karşılaştığında kendinden şüphe edip çaba göstermekten vazgeçebilir. Genellenebilirlik; bireyin kendisini yeterli hissettiği görevlerin çeşitliliği yani durumlar arası farklılaşmanın olup olmadığıdır.

Öz Yeterlik ile İlgili Araştırmalar

Yurtdışında öz yeterlik kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar:

Soffer, Gilboa-Schechtman, Shahar (2008) tarafından yapılan çocuk duygusal ihmal ve istismarının dayanıksızlık ve öz yeterlik ile ilişkisinin incelendiği çalışmaya yaşları 17 ve 33 arasında değişen 273 kişi katılmıştır. Çocukluk Çağı Travma Anketi, Kişisel Tarz Envanteri, Genel Öz Yeterlik Ölçeği ve Psikolojik Stres Kısa Semptom Ölçeği araştırmada katılımcılarına sunulmuştur. Duygusal istismarın dayanıksızlıkla ilişkiliyken öz yeterlik ile ilişkili olmadığı; duygusal ihmalin ise öz yeterlik ile ilişkiliyken dayanıksızlık ile arasında ilişki olmadığı ifade edilmiştir.

Singer, Humphreys ve Lee (2016) tarafından yetişkinlerin 17 yaş öncesi maruz kaldıkları fiziksel, cinsel istismar ve DEHB belirtileri arasındaki ilişkide bireylerin başa çıkmaya yönelik olan öz yeterliklerinin aracı rolünü araştıran bir çalışma yapılmıştır. Araştırma örneklemini 66 yetişkin katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda 17 yaş öncesi fiziksel ve cinsel istismar bildiren katılımcıların bildirmeyenlere göre daha yüksek düzeyde DEHB belirtileri bildirirken daha düşük düzeyde öz yeterlik düzeyine sahip oldukları; fiziksel, cinsel istismar ve DEHB belirtileri arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolü olduğu ifade edilmiştir.

Brasileiro, Widman, Evans ve Javidi (2021) tarafından yapılan ergenlerin sosyal öz yeterlikleri ve cinsel iletişim arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan bir çalışmada lisede öğrenim gören farklı ırktan 222 kız öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal öz yeterlik düzeyi arttıkça cinsel iletişimin de arttığı belirtilmiştir.

Ergenlikte okul başarısı ile depresif belirtiler arasındaki ilişkide öz yeterlik ve ekran ilişkilerinin etkisinin incelendiği bir araştırmaya yaşları 14 ve 18 arasında değişen 1004 ergen birey dahil edilmiştir. Araştırma sonucuna göre okul başarısı ve depresif belirtiler arasındaki negatif yönlü ilişkiye algılanan öz yeterlik aracılık etmektedir. Ayrıca

yüksek öz yeterlik, sayıca fazla okul arkadaşlığı depresif semptomların da düşük olmasına sebep olmaktadır (Cattelino, Chirumbolo, Baiocco, Calandri, & Morelli, 2021).

Çocukluk döneminde maruz kalınan aile içi şiddet ve psikolojik istismarın yetişkin dönemindeki travma sonrası stres bozukluğu ile ilişkisi ve bu ilişkide öz yeterliğin aracı rolünü incelemek üzere yapılan çalışmada İsrail’de üniversite öğrencisi olan 516 öğrenci araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Sonuç olarak çocukluk çağında aile içi şiddetin varlığı ve psikolojik istismarın, aynı zamanda ebeveynler arası şiddete tanıklık etmenin yüksek seviyede travma sonrası stres ile ilgili olduğunu, aile içi şiddete maruz kalmanın düşük öz yeterlik düzeyi ile ilişkiyken ebeveynler arası şiddete tanıklık etmenin öz yeterlik ile ilişkili olmadığı, öz yeterlik ve travma sonrası stres bozukluğu arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı ve öz yeterliğin maruz kalınan ebeveyn şiddeti ile travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişkide rol üstlendiği belirtilmiştir (Haj-Yahia, Hassa-Abbas, Malka, & Sokar, 2021).

Ergenlerin psikolojik istismar ve öz yeterliliklerinin cinsel davranış üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaya Makurdi’de yaşayan yaşları 12 ve 22 arasında değişen 208 katılımcı dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplamak için Çocuk İstismarı Ölçeği, Genelleştirilmiş Öz-Yeterlik Ölçeği ve Cinsel Uzak Durma Davranışı Ölçeği katılımcılara verilmiştir. Psikolojik istismara maruz kalma ve düşük öz yeterlik cinsel kaçınma davranışı ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Ngbea & Kwaghabah, 2021).

Supervia ve Robres (2021) yaptıkları çalışmada ergenlerin duygusal düzenleme, akademik performans ve öz yeterliğin ilişkisini ve duygusal düzenleme ile akademik performans arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolünü analiz etmişlerdir. Araştırma örneklemini yaşları 12 ve 18 arasında değişen 2204 öğrenciden oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan veri toplama materyalleri; “Duygu Düzenleme Anketi, Akademik Öz-Yeterlik Ölçeği” dir. Ayrıca akademik performansı belirlemek için de not ortalamaları kullanılmıştır. Araştırmaya göre duygusal düzenleme, akademik performans ve öz yeterlik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olmakla birlikte duygusal düzenleme ve akademik performans arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolü bulunmaktadır.

Ergenlerin akademik öz yeterlik algılarının zaman içerisindeki değişimini incelemek için araştırmacılar tarafından 7. ve 9. sınıf düzeylerinde eğitim gören 717 öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırma sonucunda beyaz kız öğrencilerin zaman içerisinde en tutarlı öz

yeterlik düzeyine sahip oldukları ancak en düşük öz yeterliğe sahip oldukları belirtilmiştir (Booth, Roberts, Gerard, & Gilfillan, 2022).

Sheu, Dawes ve Chong (2022) tarafından üniversite öğrencilerinin sosyal öz yeterlik, sonuç beklentileri ve hedef ilerlemesi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma yapılmıştır. Araştırma örneklemini üniversite birinci sınıfta olan 831 öğrenci oluşturmaktadır. Sosyal öz yeterliğin sonuç beklentisi ve hedef ilerlemesinin yordayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır.

Ergenlik döneminde dayanıklılık ve akademik performans arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolünün incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada yaşları 12 ve 19 arasında değişen Zaragoza’da eğitim gören 2652 ortaokul öğrencisi ile çalışılmıştır. “Akademik Öz-yeterlik Ölçeği”, “Kısa Dayanıklılık Ölçeği”nin cevaplanması katılımcılardan istenmiştir. Ayrıca akademik performansın ölçümünde not ortalamaları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öz yeterlik, dayanıklılık ve akademik performans arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu; öz yeterliğin dayanıklılık ve akademik performans arasındaki ilişkide aracı rol üstlendiği belirtilmiştir (Supervia, Bordas, & Robres, 2022).

Zhang, Gao ve Liu (2022) öğrencilerin benlik saygıları ve öz yeterlikleri arasındaki ilişkide öğrenim görülen okulun önemi olup olmadığını inceledikleri bir çalışma yapmışlardır. Araştırma sonucunda seçkin olarak ifade edilen okullara devam eden öğrencilerin benlik saygıları diğer okullara devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğunu, öz yeterliğin ise okul türüne göre anlamlı farklılık göstermediğini belirtmişlerdir.

Türkiye’de öz yeterlik kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar;

Arslan ve Balkıs (2016) ergenlerin psikolojik sağlık, öz yeterlik, problem davranışları ve duygusal istismar ilişkisini inceledikleri çalışmaya Isparta’da eğitim gören yaşları 14 ve 19 arasında değişen 331 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda ebeveynlerden algılanan duygusal istismarın problem davranışları, öz yeterliği ve psikolojik sağlamlığı yordadığı belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada ebeveynlerden algılanan duygusal istismar ve problem davranışlar arasındaki ilişkide öz yeterliğin ve psikolojik sağlamlığın koruyucu etkisi olduğu belirtilmiştir.

Ergenlerin genel öz yeterlik düzeyleri ve okula bağlılıkları Erdoğan ve Yüzbaşı (2018) tarafından yapılan çalışmada incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul’daki bir lisede öğrenim gören 221 9. ve 10. sınıf öğrencisi dahil edilmiştir. Araştırma sonucuna

göre öz yeterlik ve okula bağlılık düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki bulunmaktadır. Ayrıca erkeklerin okula bağlılık ve öz yeterlik düzeyleri kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Koçmarlar ve Akbağ (2018) ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynlerinden ve öğretmenlerden algıladıkları psikolojik istismar düzeyinin ergen bireylerin öz yeterlikleri ile ilişkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmaya İstanbul'da eğitim gören 323 öğrenci katılmıştır. Öğrenciler İstanbul'da bulunan ortaokul öğrencilerinden seçkisiz olarak seçilmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri 6 ve 8 arasında değişmekle birlikte örneklemin yaş ortalaması 12.38'dir. Araştırma sonucunda ergenlerin anne babadan algılanan duygusal istismar düzeyleri ve akademik, sosyal, duygusal öz yeterlikleri arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğu; öğretmenden algılanan psikolojik istismar ve akademik, sosyal öz yeterlik arasında negatif yönlü anlamlı ilişki varken duygusal öz yeterlik ile arasında anlamlı ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Yıldırım (2018) yaptığı çalışmada ergenlik dönemindeki bireylerin öz yeterlik düzeylerinin anne baba tutumları ve anksiyete duyarlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya yaşları 10 ve 14 arasında değişen 400 ergen katılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerini anlayışlı/demokratik olarak bildiren ergenlerin öz yeterlik puan ortalamaları ebeveynlerini baskıcı/otoriter ve ilgisiz/kayıtsız olarak bildirenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca araştırma sonucuna göre öz yeterlik ve anksiyete duyarlılığı ve arasında anlamlı negatif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur.

Yıldız ve Kardeş (2020) ergen bireylerin iyi oluşları ile içsel motivasyon, akademik öz yeterlik, psikolojik dayanıklılık ve azim ilişkisini incelemiştir. Araştırma örneklemini lisede öğrenim gören 600 öğrenciden oluşmaktadır. İyi oluş ile içsel motivasyon, akademik öz yeterlik, psikolojik dayanıklılık ve azim arasında anlamlı ve pozitif ilişki saptanmıştır.

Yiğit (2020) tarafından lise öğrencilerinin öz yeterlikleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi için yapılan çalışmaya Muğla'da lise eğitimi gören 579 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonucuna göre güvenli bağlanma ve öz yeterlik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki, kaygılı- kararsız bağlanma ile öz yeterlik arasında negatif yönde anlamlı ilişki varken; kaçınan bağlanma ve öz yeterlik arasında anlamlı ilişki yoktur.

Varol (2020) yaptığı çalışmaya İstanbul'daki bir lisede öğrenim gören 357 ergen katılmıştır. Öğrencilerin yaşları 13 ve 18 arasında değişmektedir. Araştırma sonucunda

sosyal/ duygusal öz yeterlik ve öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunurken; sosyal görünüş kaygısı ve sosyal/ duygusal öz yeterlik, öznel iyi oluş arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca sosyal/ duygusal öz yeterliğin sosyal görünüş kaygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkide aracı rol üstlenirken bu ilişkide cinsiyetin rolü olmadığı belirtilmiştir.

Güven (2021) yaptığı çalışmada ergenlerin öz yeterlik, dindarlık düzeyleri ve sigara içme arzuları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma örneklemini İstanbul'da eğitim gören 760 katılımcı oluşturmaktadır. “Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği Sigara İçme Arzusu Ölçeği, Genel Öz-Yeterlik Ölçeği” araştırma katılımcılarına sunulmuştur. Araştırma sonucunda sigara içme arzusu ile öz yeterlik ve dindarlık arasında negatif yönde anlamlı ilişki; öz yeterlik ve dindarlık arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Koca ve Ekşi (2021) fen lisesinde öğrenim gören ergenlerin öz yeterlikleri ve iyi oluşları arasındaki ilişkide duygu düzenlemenin aracı rolünü belirlemek için yaptıkları çalışmada İstanbul'da öğrenim gören 1958 fen lisesi öğrencisi ile çalışmışlardır. Öz yeterlik ve iyi oluş arasındaki ilişkide duygu düzenlemenin kısmi aracı rolde olduğu ifade edilmiştir. Araştırma sonucuna göre lise öğrencilerinin öz yeterliklerinin yüksek olması duygu düzenlemenin oluşmasını ve artmasını sağlamakta, artan duygu düzenleme de öğrencilerin iyi oluş düzeylerini artırmaktadır.

Sayın Çakar ve Altun (2021) ergenlik dönemindeki bireylerin öznel iyi oluş düzeyleri ile anne baba çatışmasının varlığı, öz yeterlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma örneklemini 615 ortaokul ve lise öğrencisinden oluşmaktadır. Ergenlerin öznel iyi oluşunda öz-yeterlik inançlarının pozitif; algılanan anne baba çatışmasının ise negatif yönde anlamlı yordayıcı olduğu bulunmuştur. Ergenlerin öznel iyi oluşlarına yüksek öz-yeterlik inançları ile destekleyici anne baba tutumlarının olumlu katkıda bulunduğu ancak ebeveyn çatışmasının olumsuz yönde etki yarattığı belirlenmiştir.

Türkmen (2021) kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz yeterliklerini incelemek amacıyla bu konuyla ilgili İngilizce literatürde bulunan makaleleri incelemiş ve derleme oluşturmuştur. Araştırmada çalışmanın kriterlerine uygun olan 15 çalışma analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda bütün istismar türlerinin ergen bireylerin öz yeterlik düzeylerini olumsuz etkiledikleri ve düşük öz yeterliğin tekrar kötü muamele yaşantıları için risk faktörü olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kötü muamelenin bir sonucu olan çıkan alkol kötüye kullanımı, depresyon, kaygı bozukluğu vb. problemlerin de ergenlerin öz yeterliğini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Ergenlerin prososyal davranışları ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Baykut (2022) tarafından yapılan araştırmaya İstanbul'da öğrenim gören 475 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmada öz yeterlik ve prososyal davranış arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ve prososyal davranışın öz yeterliğin toplam varyansının %60'ını açıkladığı sonucuna varılmıştır.

Ergenlerin öz yeterliklerinin çeşitli değişkenler ile olan ilişkisinin incelendiği bir çalışmaya ise 637 lise öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 15,56'dır. Araştırma sonucunda öz yeterliğin akran ilişkilerini sosyal onay ihtiyacını ve mutluluğu yordadığı ifade edilmiştir (Murtezaoğlu & Çıkrıkçı, 2022).

Yılmaz, Güner ve Caner (2022) meslek lisesinde öğrenim gören öğrencilerin insani değerlerinin öz yeterlik düzeylerini yordama gücünü belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmaya 626 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda meslek lisesi öğrencilerinin insani değerler ölçeği alt boyutu olan sorumluluk, dostluk, barışçıl olma, saygı ve dürüstlük puanları ile genel öz yeterlik ve tüm öz yeterlik alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilirken; insani değerler ölçeği alt boyut olan hoşgörü puanı ile genel öz yeterlik ve tüm öz yeterlik alt boyutları arasında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde katılımcılar, prosedür, araştırmada kullanılan materyaller, araştırma modeli ve araştırma verilerinin analizine yer verilecektir.

2.1. Katılımcılar

Araştırmaya Konya ilinde bulunan Bosna Hersek Anadolu İmam Hatip Lisesi, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi, Selçuklu Öztekinler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi okullarında eğitim-öğretim gören; lise 1.,2., 3. ve 4. sınıf düzeyinde; araştırmaya gönüllü olan bireyler dahil edilmiştir. 425 katılımcıya ulaşılmış, araştırmaya uygun olmayan 17 öğrenciye ait veriler çıkarılmış ve 408 katılımcının verileri kullanılmıştır.

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

		f	%
Cinsiyet	Kadın	245	60
	Erkek	163	40
Yaş	14-15	159	39
	16-17	205	50,2
	18 Yaş ve üzeri	44	10,8
Sınıf	Lise 1(9)	115	28,2
	Lise 2(10)	132	32,4
	Lise 3(11)	100	24,5
	Lise 4(12)	61	15
Okul Türü	Meslek Lisesi	55	13,5
	Anadolu Lisesi	182	44,6
	İmam Hatip Lisesi	171	41,9
Ekonomik Gelir	0-4252	28	6,9
	4253-10000	341	83,6
	10001-20000	33	8,1
	20001 ve üzeri	3	1,5

Tablo 1 incelendiğinde örnekleme cinsiyet değişkenine göre 245'i (%60) kadın, 163'ü (%40) erkek toplam 408 lise öğrencisi bulunmaktadır. Araştırma katılımcılarının yaşlarına bakıldığında 159'u (%39) 14-15 yaş aralığında, 205'i (%50,2) 16-17 yaş aralığında ve 44'ünün (%10,8) ise 18 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin 115'i (%28,2) lise 1 düzeyinde, 132'si (%32,4) lise 2 düzeyinde, 100'ü (%24,5) lise 3 düzeyinde ve 61'i (%15) ise lise 4 düzeyinde eğitim görmektedir. Ayrıca öğrencilerin 55'i (%13,5) Meslek Lisesinde, 182'si (%44,6) Anadolu Lisesinde, 171'i (%41,9) İmam Hatip Lisesinde eğitim görmektedir. Öğrencilerin aile ekonomik gelirlerine bakıldığında 28'i (%6,9) 0-4252 aralığında, 341'i (%83,6) 4253-10000 aralığında, 33'ü (%8,1) 10001-20000, 3 tanesi (%1,5) ise 20001 ve üzeri olduğu görülmektedir.

2.2. Prosedür

Araştırmada kullanılan ve Türkçe 'ye uyarlanmış Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (ÇİÖYÖ) ve Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (APIÖ) için ölçek sahipleri ile e-mail yoluyla iletişime geçilerek izin alınmıştır. Araştırma için gerekli Etik Kurul İzni Çağ Üniversitesi Etik Kurul Komitesi tarafından onaylanmıştır. Katılımcılara ulaşabilmek için araştırma izni Millî Eğitim Bakanlığına gerekli belgeler sunularak alınmıştır.

2.3. Araştırmada Kullanılan Materyaller

Çalışmanın veri toplama aşamasında ilk olarak katılımcıların araştırmaya katılmaya gönüllü olduklarını gösteren katılımcı onay formu ve 18 yaşından küçük olan bireyler için hazırlanan veli onam formu katılımcıların velilerine onaylatılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ulaşmak için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Katılımcıların öz yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (ÇİÖYÖ) ile katılımcıların anne babadan algıladıkları psikolojik istismar düzeyini belirlemek amacıyla Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (APIÖ) kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okul türü ve ailenin ekonomik geliri gibi demografik bilgilere yönelik soruları içeren araştırmacı tarafından hazırlanan veri toplama aracıdır.

2.3.2. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (ÇİÖYÖ)

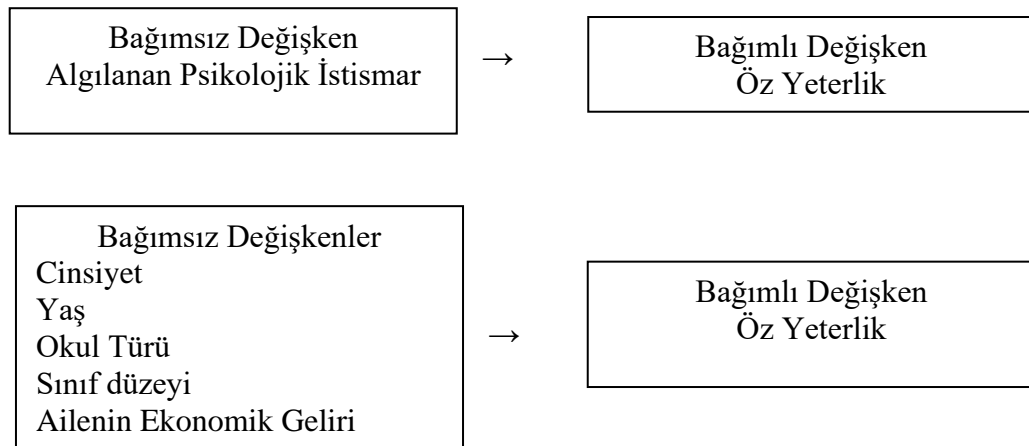
Telef ve Karaca (2012) tarafından geliştirilen ölçek çocukların öz yeterlik düzeylerini ölçmektedir. Ölçeğin geliştirilme çalışmasına 2008-2009 eğitim öğretim yılında İzmir'in Buca ilçesinde öğrenim gören 461'i ilköğretim ve 472'si lise öğrencisi olmak üzere 933 öğrenci katılmıştır. Ölçek 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; akademik öz yeterlik, sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterliktir. Beşli likert tipi (1=Hiç, 5=Çok iyi) yapıda bir ölçektir. Toplam öz yeterlik için alt boyutlara ilişkin ölçek maddeleri toplanır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 105, en düşük puan ise 21'dir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin öz yeterlik düzeyinin de yüksek olduğunu; ölçekten alınan puanın düşük olması ise bireyin öz yeterlik düzeyinin de düşük olduğunu ifade etmektedir. Cronbach alfa katsayısı ölçeğin geneli için .86 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçekler için Cronbach alfa katsayısı ise akademik öz-yeterlik için .84, sosyal öz- yeterlik için .64, duygusal öz-yeterlik için .78 şeklinde bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ise .75 ile .89 arasında değişiklik göstermektedir.

2.3.3. Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (APIÖ)

Arslan (2015a) tarafından bireylerin anne babadan algıladıkları istismar düzeyini ölçmek için geliştirilmiştir. Araştırma örneklemini Isparta ilinde rastgele seçilen üç okulun öğrencileri oluşturmaktadır. 936 ergenle çalışılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında yaşları 14 ile 19 arasında değişiklik gösteren 493 katılımcı ile çalışılmıştır. Geliştirilen ölçek geçerlilik bakımından benzer kavramların incelendiği ölçekler ile karşılaştırıldığında uyumlu sonuçlar bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .95 ve alt boyutlar için iç tutarlılık katsayılarının .83 ile .93 değerlerinde olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçek 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Yıldırma/ Aşağılama, Reddetme/ İzolasyon, Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme ve Suça Yönelme ve olmak üzere 4 alt boyutu vardır. Ölçek formunda bulunan olumlu maddeler ters madde olarak puanlanmaktadır. Dörtlü likert (Hiçbir zaman=1 ve Her zaman= 4) yapıda bir ölçektir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması anne-babadan algılanan psikolojik istismarın da yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçek toplam puan üzerinden değerlendirilip kullanılabilmesi gibi alt boyutlar bazında ayrı ayrı da kullanılabilir. Ancak toplam puan kullanılarak yapılan değerlendirmelerin psikolojik istismar düzeyini belirlemede daha faydalı olacağı belirtilmiştir.

2.4. Araştırmanın Modeli

Araştırma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Çalışmada öz yeterlik araştırmanın bağımlı değişkenidir. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise katılımcıların algılanan psikolojik istismar düzeyleri, cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf düzeyi ve ailenin ekonomik geliri olarak belirlenmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmacı tarafından yapılan yüz yüze görüşmeler ile ergenler tarafından ölçek formları cevaplandırılmıştır. Elde edilen veriler daha sonra araştırmacı tarafından bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veri analizleri SPSS 20 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Analize başlamadan ilk olarak kullanılacak olan testin, parametrik testler ya da non-parametrik testler kullanılmasına yönelik normallik ve homojenlik testleri yapılmıştır. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (ÇİÖYÖ) ve Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (APIÖ) puanlarının normal dağılım göstermekte olup demografik değişkenlerle ilişkisi incelenirken parametrik testler olan T- Testi ve ANOVA kullanılmıştır. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (ÇİÖYÖ) ile Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (APIÖ) puanları arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Önemlilik düzeyi olarak 0.05 alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Toplam Puanlarının İncelenmesi

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ ve APIÖ' den aldıkları minimum ve maksimum puanlar, ölçek puanlarının aritmetik ortalaması, skewness, kurtosis değerleri Tablo 2 ile gösterilmiştir.

Tablo 2.

Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanlarının Betimsel Değerleri (N=408)

	N	Min	Max	\bar{X}	Ss	Medyan	Skewness	Kurtosis
ÇİÖYÖ	408	22	105	63.32	13.083	63	.169	.122
APIÖ	408	27	63	37.88	8.546	36	.893	.082

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların ÇİÖYÖ' den aldıkları minimum puan 22, maksimum puan ise 105'tir. Katılımcıların ÇİÖYÖ' den aldıkları puanların aritmetik ortalaması 63.32, standart sapması ise 13.083 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların ÇİÖYÖ puanlarının medyan değeri 63'tür. Katılımcıların ÇİÖYÖ' den aldıkları puanların skewness değerinin .169, kurtosis değerinin ise .122 olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların APIÖ' den aldıkları minimum puan 27, maksimum puan ise 63'tür. Katılımcıların APIÖ' den aldıkları puanların aritmetik ortalaması 37.88, standart sapması ise 8.546 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların APIÖ puanlarının medyan değeri 36'dır. Katılımcıların APIÖ' den aldıkları puanların skewness değerinin .893, kurtosis değerinin ise .082 olduğu tespit edilmiştir.

Alan yazında, bir veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin tespit edilmesinde skewness ve kurtosis değerleri kullanılmaktadır. Tabachnick ve Fidell' e (2015) göre, skewness ve kurtosis değerleri -1 ve 1 arasında olduğu durumda ilgili veri setinin normal dağılım gösterdiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla ÇİÖYÖ ve APIÖ puanlarının normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir.

3.2. Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ ve APIÖ toplam puan ve alt boyut puanlarının demografik değişkenler ile ilişkisinin incelenmesi ile ilgili bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

3.2.1. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan T-Testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 3 ve Tablo 4 ile gösterilmiştir.

Tablo 3.

Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kadın	245	62.05	12.39	406	-2.42	.016
Erkek	163	65.24	13.87			

Tablo 3 incelendiğinde ÇİÖYÖ puan ortalamaları ve cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($t_{406} = -2.42$, $p < .05$). Erkek katılımcılarının ÇİÖYÖ puan ortalamaları ($\bar{X} = 13.87$) kadın katılımcıların puan ortalamalarına ($\bar{X} = 12.39$) göre daha yüksektir.

Tablo 4.

Katılımcıların ÇİÖYÖ Alt Boyutları Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Akademik	Kadın	245	20.44	5.72	406	-.124	.902
	Erkek	163	20.51	5.91			
Yeterlik	Kadın	245	23.07	5.26	406	-.580	.562
	Erkek	163	23.39	5.69			
Sosyal	Kadın	245	18.54	5.53	406	-4.84	.000
	Erkek	163	21.34	5.97			
Duygusal	Kadın	245	18.54	5.53	406	-4.84	.000
	Erkek	163	21.34	5.97			
Yeterlik	Kadın	245	18.54	5.53	406	-4.84	.000
	Erkek	163	21.34	5.97			

Tablo 4 incelendiğinde Akademik Öz Yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ile cinsiyet arasında ($t_{406} = -.124, p > .05$) ve Sosyal Öz Yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ile cinsiyet arasında ($t_{406} = -.580, p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Ancak Duygusal Öz Yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ve cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($t_{406} = -4.84, p < .05$). Erkek katılımcılarının Duygusal Öz Yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ($\bar{X} = 5.97$) kadın katılımcıların puan ortalamalarına ($\bar{X} = 5.53$) göre daha yüksektir.

3.2.2. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının APIÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan T-Testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 5 ve Tablo 6 ile gösterilmiştir.

Tablo 5.

Katılımcıların APIÖ Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kadın	245	37.38	8.074	406	-1.449	.148
Erkek	163	38.63	9.183			

Tablo 5 incelendiğinde APIÖ puan ortalamaları ve cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($t_{406} = -1.449, p > .05$).

Tablo 6.

Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama, Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme, Suça Yönelme, Reddetme/İzolasyon Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Yıldırma/	Kadın	245	10.42	2.219	406	-1.551	.122
Aşağılama	Erkek	163	10.79	2.633			
Duygusal	Kadın	245	11.00	4.209	406	-.980	.328
Tepki							
Vermeyi	Erkek	163	11.42	4.316			
Reddetme							
Suçta	Kadın	245	7.54	1.603	406	-.995	.320
Yönelme	Erkek	163	7.72	2.062			
Reddetme/	Kadın	245	8.42	2.362	406	-1.079	.281
İzolasyon	Erkek	163	8.69	2.7			

Tablo 6 incelendiğinde Yıldırma/ Aşağılama alt boyutu puan ortalamaları ile cinsiyet arasında ($t_{406} = -1.551$, $p > .05$), Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme alt boyutu puan ortalamaları ile cinsiyet arasında ($t_{406} = -.980$, $p > .05$), Suça Yönelme alt boyutu puan ortalamaları ve cinsiyet arasında ($t_{406} = -.995$, $p > .05$), Reddetme/İzolasyon alt boyutu puan ortalamaları ve cinsiyet arasında ($t_{406} = -1.079$, $p > .05$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

3.2.3. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının okul türüne göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9 ve Tablo 10 ile gösterilmiştir.

Tablo 7.

Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	543.866	2	271.933	1.593	.205	p>0.05
Gruplar içi	69119.428	405	170.665			
Toplam	69663.394	407				

Tablo 7 incelendiğinde ÇİÖYÖ puanları ve okul türü (F=1.593, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 8.

Katılımcıların Akademik Öz Yeterlik Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	378.150	2	189.075	5.766	.003	2-3
Gruplar içi	13279.370	405	32.789			
Toplam	13657.520	407				

Tablo 8 incelendiğinde Akademik Öz Yeterlik alt boyutu puanlarının okul türü ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (F=5.766, p<.05). Farkın hangi okul türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Post Hoc test sonucunda farklılığın Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi arasında olduğu görülmüştür. İmam Hatip lisesi öğrencilerinin akademik öz yeterlik alt boyutu puan ortalamaları (\bar{X} =21.52), Anadolu Lisesi öğrencilerinin akademik öz yeterlik alt boyutu puan ortalamalarından (\bar{X} =19.45) yüksek çıkmıştır.

Tablo 9.

Katılımcıların Sosyal Öz Yeterlik Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	87.347	2	43.674	1.482	.228	p>0.05
Gruplar içi	11938.173	405	29.477			
Toplam	12025.520	407				

Tablo 9 incelendiğinde Sosyal Öz Yeterlik puanlarının okul türü (F=1.482, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 10.

Katılımcıların Duygusal Öz Yeterlik Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	219.610	2	109.805	3.224	.041	1-3
Gruplar içi	13792.351	405	34.055			
Toplam	14011.961	407				

Tablo 10 incelendiğinde Duygusal Öz Yeterlik alt boyutu puanlarının okul türü ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (F=3.224, p<.05). Farkın hangi okul türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Post Hoc test sonucunda farklılığın Meslek Lisesi ve İmam Hatip Lisesi arasında olduğu görülmüştür. İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin duygusal öz yeterlik alt boyutu puan ortalamaları (\bar{X} =20.34), Meslek Lisesi öğrencilerinin duygusal öz yeterlik alt boyutu puan ortalamalarından (\bar{X} =18.09) yüksek çıkmıştır.

3.2.4. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Okul Türüne Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının APIÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının okul türüne göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA Testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13, Tablo 14 ve Tablo 15 ile gösterilmiştir.

Tablo 11.

Katılımcıların APIÖ Puanlarının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	116.162	2	58.081	.795	.453	p>0.05
Gruplar içi	29606.463	405	73.102			
Toplam	29722.625	407				

Tablo 11 incelendiğinde APIÖ puanlarının okul türü (F=.795, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 12.

Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	378.150	2	189.075	5.766	.020	1-2
Gruplar içi	13279.370	405	32.789			
Toplam	13657.520	407				

Tablo 12 incelendiğinde Yıldırma/ Aşağılama alt boyutu puanlarının okul türü ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($F=5.766$, $p<.05$). Farkın hangi okul türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Post Hoc test sonucunda farklılığın Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesi arasında olduğu görülmüştür. Anadolu Lisesi öğrencilerinin Yıldırma/ Aşağılama alt boyutu puan ortalamaları ($\bar{X}=10.75$), Meslek Lisesi öğrencilerinin Yıldırma/ Aşağılama alt boyutu puan ortalamalarından ($\bar{X}=9.93$) yüksek çıkmıştır.

Tablo 13.

Katılımcıların Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	8.416	2	4.208	.232	.793	$p>0.05$
Gruplar içi	7349.581	405	18.147			
Toplam	7357.998	407				

Tablo 13 incelendiğinde Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme alt boyutu puanlarının okul türü ($F=.232$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 14.

Katılımcıların Suça Yönelme Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	8.069	2	4.034	1.247	.289	$p>0.05$
Gruplar içi	1310.517	405	3.236			
Toplam	1318.586	407				

Tablo 14 incelendiğinde Suça Yönelme alt boyutu puanlarının okul türü ($F=1.247$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 15.

Katılımcıların Reddetme/İzolasyon Puanının Okul Türüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	1.358	2	.679	.108	.898	$p>.05$
Gruplar içi	2548.289	405	6.292			
Toplam	2549.647	407				

Tablo 15 incelendiğinde Reddetme/İzolasyon alt boyutu puanlarının okul türü ($F=.108$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

3.2.5. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının yaş gruplarına göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 16, Tablo 17, Tablo 18 ve Tablo 19 ile gösterilmiştir.

Tablo 16.

Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	675.959	2	337.979	1.979	.139	$p>.05$
Gruplar içi	69656.154	404	170.743			
Toplam	69656.113	406				

Tablo 16 incelendiğinde ÇİÖYÖ puanlarının yaş grupları ($F=1.979$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 17.

Katılımcıların Akademik Öz Yeterlik Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	213.946	2	106.973	3.222	.041	1-3
Gruplar içi	13412.870	404	33.200			
Toplam	13626.816	406				

Tablo 17 incelendiğinde Akademik Öz Yeterlik alt boyutu puanlarının yaş grupları ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($F=3.222$, $p<.05$). Farkın hangi yaş grubundan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Post Hoc test sonucunda farklılığın 14-15 yaş grubu ile 18 yaş ve üzeri grup arasında olduğu görülmüştür. 18 yaş ve üzeri gruptaki öğrencilerin akademik öz yeterlik alt boyutu puan ortalamaları ($\bar{X} =22.36$), 14-15 yaş grubundaki öğrencilerden ($\bar{X} =19.91$) yüksek çıkmıştır.

Tablo 18.

Katılımcıların Sosyal Öz Yeterlik Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	27.470	2	13.735	.463	.630	$p>0.05$
Gruplar içi	11993.194	404	29.686			
Toplam	12020.663	406				

Tablo 18 incelendiğinde Sosyal Öz Yeterlik puanlarının yaş grupları ($F=.463$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 19.

Katılımcıların Duygusal Öz Yeterlik Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	76.345	2	38.172	1.107	.332	$p>0.05$
Gruplar içi	13935.184	404	34.493			
Toplam	14011.528	406				

Tablo 19 incelendiğinde Duygusal Öz Yeterlik puanlarının yaş grupları ($F=1.107$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

3.2.6. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının APIÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının yaş gruplarına göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA Testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 20, Tablo 21, Tablo 22, Tablo 23 ve Tablo 24 ile gösterilmiştir.

Tablo 20.

Katılımcıların APIÖ Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	259.823	2	129.911	1.786	.169	$p>0.05$
Gruplar içi	29462.802	405	72.748			
Toplam	29722.625	407				

Tablo 20 incelendiğinde APIÖ puanlarının yaş grupları ($F=1.786$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 21.

Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	6.142	2	3.071	.533	.587	$p>0.05$
Gruplar içi	2332.0772	405	5.758			
Toplam	2338.213	407				

Tablo 21 incelendiğinde Yıldırma/ Aşağılama alt boyutu puanlarının yaş grupları ($F=.533$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 22.

Katılımcıların Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	72.217	2	36.108	2.007	.136	$p>0.05$
Gruplar içi	7285.781	405	17.990			
Toplam	7357.998	407				

Tablo 22 incelendiğinde Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme alt boyutu puanlarının yaş grupları ($F=2.007$, $p>.05$) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 23.

Katılımcıların Suça Yönelme Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	11.815	2	5.907	1.831	.162	p>0.05
Gruplar içi	1306.771	405	3.227			
Toplam	1318.586	407				

Tablo 23 incelendiğinde Suça Yönelme alt boyutu puanlarının yaş grupları (F=1.831, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 24.

Katılımcıların Reddetme/İzolasyon Puanının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	12.315	2	6.157	.983	.375	p>0.05
Gruplar içi	2537.332	405	6.265			
Toplam	2549.647	407				

Tablo 24 incelendiğinde Reddetme/İzolasyon alt boyutu puanlarının yaş grupları (F=.983, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

3.2.7. Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Gelir Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının gelir gruplarına göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 25, Tablo 26, Tablo 27 ve Tablo 28 ile gösterilmiştir.

Tablo 25.

Katılımcıların ÇİÖYÖ Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	356.184	3	118.728	.692	.557	p>0.05
Gruplar içi	69307.111	404	171.552			
Toplam	69663.294	407				

Tablo 25 incelendiğinde ÇİÖYÖ puanlarının gelir grupları (F=.692, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 26.

Katılımcıların Akademik Öz Yeterlik Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	139.561	3	46.520	1.390	.245	p>0.05
Gruplar içi	13517.958	404	33.460			
Toplam	13657.520	407				

Tablo 26 incelendiğinde Akademik Öz Yeterlik alt boyutu puanlarının gelir grupları (F=1.390, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 27.

Katılımcıların Sosyal Öz Yeterlik Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	19.982	3	6.661	.224	.880	p>0.05
Gruplar içi	12005.537	404	29.717			
Toplam	12025.520	407				

Tablo 27 incelendiğinde Sosyal Öz Yeterlik puanlarının gelir grupları (F=.224, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 28.

Katılımcıların Duygusal Öz Yeterlik Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	101.980	3	33.993	.987	.399	p>0.05
Gruplar içi	13909.981	404	34.431			
Toplam	14011.961	407				

Tablo 28 incelendiğinde Duygusal Öz Yeterlik puanlarının gelir grupları (F=.987, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

3.2.8. Katılımcıların APIÖ Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Gelir Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Araştırma katılımcılarının APIÖ ve alt boyutları puan ortalamalarının gelir gruplarına göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA Testi sonucunda elde edilen veriler Tablo 29, Tablo 30, Tablo 31, Tablo 32 ve Tablo 33 ile gösterilmiştir.

Tablo 29.

Katılımcıların APIÖ Puanlarının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	192.962	3	64.321	.88	.451	p>0.05
Gruplar içi	29539.663	404	73.093			
Toplam	29722.625	407				

Tablo 29 incelendiğinde APIÖ puanlarının gelir grupları (F=.88, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 30.

Katılımcıların Yıldırma/Aşağılama Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	6.142	2	3.071	.533	.708	p>0.05
Gruplar içi	2332.0772	405	5.758			
Toplam	2338.213	407				

Tablo 30 incelendiğinde Yıldırma/ Aşağılama alt boyutu puanlarının gelir grupları (F=.533, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 31.

Katılımcıların Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	61.279	3	20.426	1.131	.336	p>0.05
Gruplar içi	7296.718	404	18.061			
Toplam	7357.998	407				

Tablo 31 incelendiğinde Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme alt boyutu puanlarının gelir grupları (F=1.131, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 32.

Katılımcıların Suça Yönelme Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	13.996	3	4.665	1.445	.229	p>0.05
Gruplar içi	1304.589	404	3.229			
Toplam	1318.586	407				

Tablo 32 incelendiğinde Suça Yönelme alt boyutu puanlarının gelir grupları (F=1.445, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 33.

Katılımcıların Reddetme/İzolasyon Puanının Gelir Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Anlamlı Fark
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	21.993	3	7.331	1.172	.320	p>0.05
Gruplar içi	2527.654	404	6.257			
Toplam	2549.647	407				

Tablo 33 incelendiğinde Reddetme/İzolasyon alt boyutu puanlarının gelir grupları (F=1.172, p>.05) ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

3.3. Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırma katılımcılarının ÇİÖYÖ toplam puanı, alt boyut puanları ve APIÖ toplam puanı arasındaki ilişkinin sonuçlarına dair verilere bu bölümde yer verilmiştir.

3.3.1. Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerinin Öz Yeterlik Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Araştırma katılımcılarının algılanan psikolojik istismar düzeylerinin öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan Pearson Korelasyon Analizi bulguları Tablo 34' te sunulmuştur.

Tablo 34.

Katılımcıların ÇİÖYÖ ve APIÖ Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

		ÇİÖYÖ	APIÖ
ÇİÖYÖ	r	1	-.325**
	p		.000
	N	408	408

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

Tablo 34 incelendiğinde katılımcıların öz yeterlik düzeyleri ile algılanan psikolojik istismar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = -.325$, $p < .01$).

3.3.2. Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerinin Öz Yeterlik Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Araştırma katılımcılarının algılanan psikolojik istismar düzeylerinin öz yeterlik alt boyut düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan Pearson Korelasyon Analizi bulguları Tablo 35' te sunulmuştur.

Tablo 35.

Katılımcıların APIÖ ve ÇİÖYÖ Alt Boyut Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

		APIÖ	Akademik Öz Yeterlik	Sosyal Öz Yeterlik	Duygusal Öz Yeterlik
	r	1	-.341**	-.168**	-.233**
APIÖ	p		.000	.000	.000
	N	408	408	408	408

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

Tablo 35 incelendiğinde Akademik Öz Yeterlik alt boyutu puanı ile APIÖ düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki ($r = -.341$, $p < .01$); Sosyal Öz Yeterlik alt boyutu puanı ile APIÖ düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki ($r = -.168$, $p < .01$); Duygusal Öz Yeterlik alt boyutu puanı ile APIÖ düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki ($r = -.233$, $p < .01$) olduğu belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın tartışma, sonuç ve önerileri bulunmaktadır.

Tartışma

Burada ergenlerin anne babadan algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlik kavramlarına dair elde edilen sonuçlar, alan yazındaki çalışma sonuçları ile tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Cinsiyet Değişkenine Göre Öz Yeterlik Düzey Bulgularının Tartışılması

Bu çalışmada cinsiyete göre ergenlerin ÇİÖYÖ puanlarının farklılaşma gösterip göstermediğine bakıldığında erkek öğrencilerin genel öz yeterlik düzeyleri kadın öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olarak bulunmuştur. Alt boyutlar ve cinsiyet arasındaki farklılaşma incelendiğinde cinsiyete göre ÇİÖYÖ alt boyutları olan akademik öz yeterlik ve sosyal öz yeterlik düzeyleri farklılaşma göstermezken erkek öğrencilerin ÇİÖYÖ alt boyutu olan duygusal öz yeterlik düzeyi puan ortalamalarının kadın öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular alan yazındaki bazı çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir. Aypay (2010)' ın yaptığı Genel Öz Yeterlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlama çalışmasında erkeklerin genel öz yeterlik düzeylerinin kadınlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirtmiştir. Erdoğan ve Yüzbaş (2018) tarafından lisede öğrenim gören öğrencilerin okula bağlılık ve genel öz yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada erkeklerin genel öz yeterlik düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Alan yazındaki bir çalışmada ise erkeklerin genel öz yeterliklerinin kadınlardan daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Spence, ve diğerleri, 2010). Ma, Zeng ve Ye (2015) farklı cinsiyetteki Çinli ergenlerin öznel iyi oluşlarına öz yeterliğin etkisini inceledikleri çalışmada kadın ergenlerin erkek ergenlere göre daha düşük öz yeterliğe sahip olduklarını ve bundan dolayı düşük düzeyde öznel iyi oluş bildirdiklerini belirtmiştir. Özdirek (2021) tarafından yapılan uzaktan eğitime yönelik tutum ve akademik öz yeterlik düzeylerinin incelendiği çalışmada akademik öz yeterlik ve cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Certel, Bahadır, Saraçoğlu ve Varol (2015) yaptıkları çalışmada genel öz yeterlik, akademik öz yeterlik, sosyal öz yeterlik ve cinsiyet arasında fark bulunmazken duygusal öz yeterlik ve cinsiyet arasında erkekler lehine farklılık

bulunmuştur. Yıldırım (2018) yaptığı çalışma sonucunda genel öz yeterliğin erkek ergenlerde kadın ergenlere göre daha yüksek olduğunu, akademik öz yeterlik ve sosyal öz yeterliğin cinsiyete göre farklılık göstermediğini ancak mevcut araştırmanın bulgularından farklı olarak ise duygusal öz yeterliğin kadın ergenlerde erkek ergenlere göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Örneklemini lisede öğrenim gören bireylerin oluşturduğu bir diğer çalışmada ise genel öz yeterlik ve duygusal öz yeterliğin erkeklerde daha yüksek olduğu, sosyal öz yeterliğin cinsiyete göre farklılık göstermediği, akademik öz yeterliğin ise bu araştırma bulgularının aksine kadınlarda daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Yiğit, 2020).

Alan yazındaki bazı çalışmalar ise mevcut araştırmanın bulgularıyla uyumsuz şekildedir. Kılıç (2019) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre ortaokul öğrencilerinde genel öz yeterlik ve akademik öz yeterlik kızlarda daha yüksekken sosyal öz yeterlik, duygusal öz yeterlik ve cinsiyet arasında fark bulunmamıştır. Bausch, Michel ve Sonntag (2014) tarafından yapılan çalışmada ise kadın ve erkeklerin cinsiyet ve yaşlarının verilen bir eğitim öncesi ve sonrası öz yeterliklerine etkisi incelenmiş ve kadınların erkeklere göre daha iyi gelişme gösterdiği ortaya konulmuştur. Güven (2021) ergenlerin sigara içme arzusu, öz yeterlikleri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda öz yeterliğin cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna varmıştır. Mishra ve Shanwal (2014) ergenlerde öz yeterliğin gelişmesinde ailenin rolünü inceledikleri çalışmada öz yeterliğin cinsiyete göre farklılık göstermediğini ortaya koymuşlardır. Ergenlik döneminde öz yeterliğin incelendiği bir diğer çalışmada da öz yeterliğin cinsiyete göre farklılık göstermediği belirtilmiştir (Grubbs, ve diğerleri, 1992). Bacchini ve Magliulo (2003) yaptığı çalışmada 675 ergenin benlik algısı ve öz yeterliğini incelemiş; sonuç olarak kadınların akademik öz yeterlik düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek, duygusal öz yeterlik düzeylerinin ise düşük olduğunu ifade etmiştir. Kadınların öz yeterlik düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu ifade eden çalışma bulguları da mevcuttur (Christy & Mythili, 2020; Jenkins, Goodness, & Buhrmester, 2002). Ceylan (2013) ergenlerin duygusal öz yeterliklerinin kızlarda daha yüksek olduğunu ifade ederken Kaya ve Savaşlı (2020)'nin araştırmasına göre ergenlerde cinsiyet ve duygusal öz yeterliğin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur. Öz yeterlik ve cinsiyet farklılıklarının incelendiği Kumar ve Lal (2006) tarafından yapılan çalışmada ve ortaokul öğrencilerinin fen öz yeterliklerinin, kaynaklarının ve sonuçlarının cinsiyet ile ilişkisinin incelendiği çalışmada; Kıran ve Sungur (2012)'un yaptığı çalışmada cinsiyet ve öz yeterlik

arasında ilişki bulunmamıştır. Öğrencilerin okuldaki sportif faaliyetlere katılım motivasyonlarının, öz yeterlik düzeylerinin ve başarının incelendiği bir araştırmada ise erkek ve kadın sporcuların genel öz yeterlik puanları arasında fark bulunmamıştır (Bozkurt, 2014).

Mevcut araştırmada genel öz yeterlik ve duygusal öz yeterliğin erkek katılımcılar lehine yüksek olması toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilir. Genel olarak toplumumuzda erkeklerin başarılar ve yeterlikleri kolayca dile getirilip ödüllendirilirken kadınlar için bu durum her zaman böyle olmamaktadır. Ayrıca Certel, Bahadır, Saraçoğlu ve Varol (2015)' un ifade ettiği gibi ergenlik döneminde kadınların daha fazla olumsuz duygu yaşamaları ve olumsuz duygularla kolay başa çıkamamaları, halk arasında sıklıkla ifade edilen “Erkekler ağlamaz.” sözüyle erkeklere yüklenen cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak genel öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik erkeklerde daha yüksek bulunmuş olabilir. Mozahem, Boulad ve Ghanem (2021) kadınların daha düşük öz yeterliğe sahip olmasını daha az teşvik edilmelerine ve hatta çoğu zaman cesaretlerinin kırılmasına bağlamaktadır. Bundan dolayı da bu durum kadın ergenlerin kendi yetenek ve becerilerini yanlış değerlendirip öz yeterliklerini daha düşük olarak algılamalarına sebep olduğu ile açıklanabilir. Ayrıca kültürel özelliklerden kaynaklı olarak toplumumuzda erkek çocukların daha ön planda tutulması, desteklenmesi erkeklerin öz yeterliklerini olumlu yönde etkilemiş olabilir. Araştırma örneğini oluşturan Konya ilinin görece daha muhafazakâr ve ataerkil özelliklere sahip olması cinsiyete göre farklılaşmanın sebebi olarak gösterilebilir.

Okul Türü Değişkenine Göre Öz Yeterlik Düzey Bulgularının Tartışılması

Bu araştırmada okul türüne göre ergenlerin ÇİÖYÖ puanları değerlendirildiğinde genel öz yeterlik ve sosyal öz yeterlik okul türüne farklılaşma göstermezken akademik öz yeterliğin Anadolu Lisesinde öğrenim gören bireylerde İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören bireylere göre düşük olduğu ve duygusal öz yeterliğin ise İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde Meslek Lisesi öğrencilerine göre yüksek olduğu bulunmuştur.

Alan yazın incelendiğinde genel öz yeterliğin Anadolu ve Özel Liseye gidenlerde meslek lisesine gidenlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koyan bulgular vardır (Karadağ, 2019). Ceylan (2013) yaptığı çalışmada ise düz lisede öğrenim gören öğrencilerin duygusal öz yeterlikleri meslek lisesinde öğrenim görenlere göre daha yüksek olduğu ortaya koyarken Kaya ve Savaşlı (2020) ise duygusal öz yeterlik ve okul türü arasında ilişki olmadığını belirtmiştir. Ünal (2021a) ise Anadolu Lisesinde okuyan

öğrencilerin sosyal öz yeterliklerinin İmam Hatip Lisesinde okuyanlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Öz yeterliğin okul türü ile ilişkisi genel olarak az incelenmekle birlikte mevcut çalışma bulgularını destekler veriler bulunmamaktadır. Mevcut çalışmadaki verilerin literatürden farklı olması okullara girişte sınav sisteminin belli liseler için kaldırılmış olması ve çalışma yapılan okulların sınavsız liseler grubunda olması araştırma sonucunu etkilemiş olabilir. Ayrıca Meslek Lisesi öğrencilerinin sadece kadın olması sebebiyle buradaki farklılıkta cinsiyetin de etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Yaş Değişkenine Göre Öz Yeterlik Düzey Bulgularının Tartışılması

Mevcut araştırmada genel öz yeterlik, ÇİÖYÖ alt boyutlarından sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik düzeyleri bireylerin yaş grubuna göre farklılaşma göstermezken ÇİÖYÖ alt boyutu olan akademik öz yeterliğin 18 yaş ve üzeri grupta 14-15 yaş grubuna göre daha yüksek olarak bulunmuştur.

Araştırmalar incelendiğinde genel öz yeterlik düzeyinin yaşla birlikte değişmediğini belirten bulgular ortaya konulmuştur (Alçay, 2015; Dicleli, 2019; Karadağ, 2019; Yıldırım & İlhan, 2010). Kaya ve Savaşlı (2020) yaptığı çalışma sonucuna göre duygusal öz yeterliğin yaşa göre değişim göstermemesi; Güven (2021)' in yaptığı çalışma sonucuna göre genel öz yeterliğin yaşa göre değişim göstermemesi mevcut araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Ancak mevcut araştırma bulgularından farklı olarak Telef (2011) ise genel öz yeterlik düzeyinin ve ÇİÖYÖ alt boyutlarının tamamının yaş artıkça azaldığını ortaya koymuştur. Yıldırım (2018) ise genel öz yeterlik ve akademik öz yeterliğin yaşla birlikte azaldığını; sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterliğin ise yaşa göre farklılık göstermediğini belirtmiştir. Mozahem, Boulad ve Ghanem (2021) ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik düzeyleri ile ilgili yaptığı çalışma sonucunda kadın öğrencilerin yaşları arttıkça matematik öz yeterliklerinin azaldığını ifade etmiştir. Yine aynı şekilde Kılıç (2019) yaptığı araştırmada genel öz yeterlik, akademik öz yeterlik ve duygusal öz yeterliğin yaşla birlikte azaldığını; sosyal öz yeterliğin ise değişmediğini belirtmiştir. Aypay (2010) tarafından yapılan araştırmada ise genel öz yeterliğin yaşla birlikte arttığını; Sagone, De Caroli, Falanga ve Indiana (2020) de yaptığı çalışma sonucunda öz yeterliğin yaş arttıkça arttığını ortaya koymuşlardır. Chyung (2007) online öğrenme deneyimi sonucu bireylerin öz yeterlik ve akademik

performanslarını incelediği çalışmada genç öğrencilerin öz yeterliklerini daha fazla geliştirdiklerini ifade etmiştir.

Yaşla birlikte ergenlerin bilişsel gelişimlerinin tamamlanmaya yaklaşmasının bir sonucu olarak 18 yaş ve üzeri grupta akademik öz yeterlik 14-15 yaşa göre fazla bulunmuş olabilir (Alçay, 2015). Ayrıca araştırma verilerinin üniversite sınavına yakın zamanda toplanmasına bağlı olarak 18 yaş ve üzeri sınava girecek ergenlerin sınava yönelik motivasyonları, sınav döneminde oldukları için aldıkları sosyal ve psikolojik destek düzeylerine bağlı olarak bu sonuç elde edilmiş olabilir.

Gelir Değişkenine Göre Öz Yeterlik Düzey Bulgularının Tartışılması

Bu çalışmada genel öz yeterlik ve ÇİÖYÖ alt boyutları düzeylerinin gelir grubuna göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Mevut çalışmanın bulgularını destekler nitelikte Telef (2011) gelir ve genel öz yeterlik, mevcut çalışmada da bulunan ÇİÖYÖ alt boyut düzeylerinin arasında ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Genel öz yeterlik ve gelir arasında ilişkinin incelendiği ve herhangi bir ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar olduğu gibi (Alçay, 2015; Bozkurt, 2014; Dicleli, 2019; Grubbs, ve diğerleri, 1992); sadece duygusal öz yeterliğin ele alındığı çalışmalarda da gelir ve duygusal öz yeterlik arasında da ilişki saptanmamıştır (Ceylan, 2013; Kaya & Savaşlı, 2020). Dinç (2011) tarafından yapılan ergenlerde sosyal öz yeterlik ve bireysel veya takım sporlarına katılma arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada da sosyal öz yeterliğin gelire göre farklılık göstermediği ortaya konmuştur.

Alan yazında ailenin gelir düzeyi arttıkça akademik öz yeterliğin arttığı sonucunu ortaya koyan çalışmalar da vardır (Özdirek, 2021; Vardarlı, 2005; Yiğit, 2020). Lisede öğrenim gören bireylerin genel öz yeterlik ve okula bağlılıkları ilişkisinin incelendiği bir çalışmada ailesinin ekonomik geliri 4500 üstü olan ergenlerin öz yeterliklerinin 1500'den az olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Erdoğan & Yüzbaş, 2018). Sun, Buys ve Wang (2012) düşük öz yeterliğin düşük ekonomik düzeyle ilişkili olduğunu ve bunun sebebinin de düşük ekonomik düzeydeki bireylerin algıladıkları adaletsizlik ve eşitsizlik duygusuna bağlı olarak oluşan stres seviyesine bağlamışlardır.

Öz yeterliğin gelişiminde farklı kaynakların etkili olması ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde yetişen ergenlerin öz yeterliklerini geliştirici kaynaklara ulaşım sağlayabildikleri sonucuna varılabilir. Burada bireyler sosyal çevre ve medya aracılığı

ile öz yeterliklerini geliştirme imkânı buluyor olabilirler. Ailenin ekonomik geliri bireyler için belli bir seviyeye kadar öz yeterliği geliştirici etki yaparken bireylerin kendi yaşam deneyimlerine ve farklı ekonomik gelire sahip ailelerin çocukları ile aynı ortamda eğitim alabilme, arkadaşlık kurabilmesine bağlı olarak gelirin etkisi sınırlanıyor olabilir.

Cinsiyet Değişkenine Göre Aileden Algılanan Psikolojik İstismar Düzey Bulgularının Tartışılması

Araştırma verilerine göre ergenlerin anne babadan algıladıkları psikolojik istismar düzeyleri ve APIÖ alt boyut düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Esen (2020) tarafından ergenler ile yapılan çalışmada ve ergenlerin aileden algıladıkları psikolojik istismarın ve mevcut araştırmada da var olan APIÖ alt boyut düzeylerinin her birinde cinsiyete göre anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya konulmuştur. Sedlak (1997) istismarın türü fark etmeksizin cinsiyete göre farklılık olmadığını belirtmiştir. Buldu (2021) yaptığı çalışmada tek ebeveynli ve tam aileye sahip ergenler ile çalışmış, her grup için de algılanan psikolojik istismarın cinsiyete göre farklılaşma göstermediğini söylemiştir.

Alan yazınında bu araştırma bulguları ile uyumlu başka çalışmalar olmakla birlikte (İşmen & Aydın, 1996; Özkebabçı, 2019; Öztep, 2010; Rogers & Follingstad, 2011) bazı araştırmalarda ergenlerin aileden algıladıkları psikolojik istismar ve alt boyut düzeyleri erkeklerin kızlara göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Arslan, 2015a; Göde, Savi, & Savi, 2000). Vissing, Straus, Gelles ve Harrop (1991) tarafından yapılan bir çalışma psikolojik istismara erkeklerin daha fazla maruz kaldığını; Cansız (2019) tarafından yapılan bir diğer çalışma erkeklerin anne babadan daha çok duygusal istismar algıladıklarını; Karakurt ve Silver (2013) yaptıkları çalışmada ise erkeklerin daha yüksek düzeyde duygusal istismar yaşadıklarını belirtmektedir. Akman (2019) ise yaptığı çalışmada aileden algılanan psikolojik istismarı, yıldırma/ aşağılama alt boyutunu, suça yöneltme alt boyutunu erkekler lehine daha yüksek bulmuşken; APIÖ alt boyutu olan duygusal tepki vermeyi reddetme ve reddetme/ izolasyon alt boyutu düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediğini bulmuştur. Kocaman (2022)'nin yaptığı çalışmada duygusal tepki vermeyi reddetme alt boyutu puanlarının erkeklerde kızlara göre daha yüksek olduğunun belirtilmesi mevcut araştırmanın bulgularını desteklememektedir. Hagborg, Tidefors ve Fahlke (2017) 12-13 yaşlarında kız ve erkek

öğrenciler ile yaptıkları çalışma sonucunda kızların duygusal istismardan etkilenme ve ruh sağlığı sorunlarına maruz kalma oranlarının daha yüksek olduğunu söylemişlerdir. 35-74 yaş arası yetişkinler ile yapılan çalışma sonucunda çocukluk çağı duygusal istismarının kadın katılımcılar için daha tehlikeli olduğu ifade edilmiştir (Savla, ve diğerleri, 2013).

Kulaksızoğlu (2004)'e göre ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına yönelik tutum, davranış ve iletişim biçimleri farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak da kadınların daha çok duygusal istismara maruz kaldığı söylenebilir. Ancak burada toplum tarafından kadına yüklenen rollerin ve kadın üzerindeki baskının yanı sıra erkeklere de para kazanma, çalışma, güçlü olma gibi roller yüklenmektedir. Bunlara bağlı olarak da hem kadınlar hem de erkekler farklı sebeplerden de olsa psikolojik istismar algılıyor olabilirler. Ayrıca gelişen ve değişen dünyaya, sanayileşmeye bağlı olarak kente göçler başlaması sebebiyle kadınların iş hayatına dahil olması, kadın haklarının korunmasına yönelik girişimlerin artması, kadınların eğitim hayatına katılmasının sağlanması kadınların algıladıkları psikolojik istismar düzeyini etkilemiş ve cinsiyet farklılığını ortadan kaldırmış olabilir. İstismarın tüm toplumlarda görülen ve belli bir grup insanla sınırlanamayacak bir olgu olması cinsiyete göre farklılık olmamasını destekler niteliktedir.

Okul Türü Değişkenine Göre Aileden Algılanan Psikolojik İstismar Düzey Bulgularının Tartışılması

Bu araştırma sonucuna göre anne babadan algılanan psikolojik istismar okul türüne göre farklılık göstermemektedir. Ayrıca duygusal tepki vermeyi reddetme alt boyutu, suça yöneltme alt boyutu, reddetme/ izolasyon alt boyutu okul türüne göre farklılık göstermezken yıldırma/ aşağılama alt boyut düzeyi Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin Meslek Lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olarak bulunmuştur.

Alan yazında mevcut araştırmanın bulgularından farklı sonuçlar yer almaktadır. Akman (2019) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin aileden algıladıkları psikolojik istismar ve alt boyut düzeylerinin okul türüne göre farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu araştırmanın aksine yıldırma/ aşağılama düzeyinin Meslek Lisesi öğrencilerinde daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Yapılan bir diğer çalışmaya göre de algılanan duygusal istismar düzeylerinin fen lisesi öğrencilerinde meslek lisesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Cansız, 2019).

İstismar olgusunun belli bir kesim insanın maruz kaldığı veya belirli özelliklere sahip insanlar tarafından uygulandığının söylenebilmesi mümkün olmadığı için okul türüne göre farklılaşma görülmediği söylenebilir. Ancak Anadolu Lisesi öğrencilerinin yıldırma/ aşağılama düzeylerinin daha yüksek puan alması ve literatürden farklılaşması araştırma örnekleminin etkisi olabilir. Ayrıca Anadolu lisesi öğrencilerinin akademik yönden daha fazla baskı hissetmeleri yıldırma/aşağılama düzeylerinin daha yüksek olmasına sebep olmuş olabilir.

Yaş Değişkenine Göre Aileden Algılanan Psikolojik İstismar Düzey Bulgularının Tartışılması

Bu araştırmanın verilerine göre ergenlerin anne babadan algıladıkları psikolojik istismar ve APİÖ alt boyut düzeylerinin ergenlerin yaşına göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonucu destekler şekilde Öztürk Serter (2018) de yaptığı çalışma sonucunda katılımcıların algıladıkları istismar düzeylerinin yaşa göre farklılık göstermediği sonucuna varmıştır. Aynı şekilde Esen (2020) tarafından yapılan ergenlerin aldıkları psikolojik istismar ve öfke ifade biçimlerinin arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda algılanan psikolojik istismar, yıldırma/ aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme, reddetme/ izolasyon düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılık göstermediği belirtilmiştir. Özkebaççı (2019) tarafından üniversitede öğrenim göre bireyler ile yapılan çalışmada öğrencilerin algıladıkları psikolojik istismarın yaşa göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tek ebeveynli ve tam aileye sahip ergenler ile yapılan çalışmanın sonucunda tam aileye sahip ergenlerin aileden algıladıkları psikolojik istismar ve psikolojik istismar alt boyut düzeylerinin yaşa göre farklılık göstermediği; tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin ise yıldırma/ aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, reddetme/ izolasyon düzeyleri yaşa göre farklılık göstermezken suça yöneltmede ergenin yaşı arttıkça suça yöneltme puanının da arttığı belirtilmiştir (Buldu, 2021). Ergenlerde algılanan psikolojik istismar ve duygu düzenlemenin ilişkisinin incelendiği bir çalışmada yaşla birlikte ergenlerin suça yöneltme, reddetme/ izolasyon ve toplam algılanan psikolojik istismar düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Kocaman, 2022). Karakurt ve Silver (2013) yaş ortalamaları 27 olan 250 katılımcı ile yaptıkları çalışma sonucunda genç yaşta olan bireylerin daha çok duygusal istismar bildirdiklerini ortaya koymuşlardır.

Mevcut araştırmanın bulgularını hem destekleyen hem de çürüten veriler olmakla birlikte bu araştırmanın verileri psikolojik istismarın yaşamının her evresinde ve her alanda maruz kalınabilen bir olgu olmasından kaynaklanıyor olabilir (Ersanlı, Yılmaz, & Özcan, 2013).

Gelir Değişkenine Göre Aileden Algılanan Psikolojik İstismar Düzey Bulgularının Tartışılması

Bu araştırmanın verilerine göre ergenlerin aileden algıladıkları psikolojik istismar ve APIÖ alt boyut düzeylerinin ergenin ailenin gelir düzeyine göre farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kozcu (1991) istismarın sadece düşük sosyoekonomik düzeyli ailelerde olmadığını aynı zamanda yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olduğu belirtmiştir (akt. Ünal, 2008b). Aynı zamanda WHO (2006) sosyoekonomik düzeyin istismar için belirleyici olmadığını ifade etmiştir.

Mevcut araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olan çalışmalar olmasına rağmen (Buldu, 2021; Esen, 2020; Kocaman, 2022); Öztep (2010) tarafından duygusal istismar algılayan ve algılamayan ergenler ile yapılan çalışmada ise gelir düzeyi arttıkça duygusal istismara uğrama oranının azaldığı belirtilmiştir. Sedlak (1997) düşük ekonomik gelirli ailelerdeki çocukların daha fazla psikolojik istismara maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Algılanan psikolojik istismar ve gelir arasında farklılığın olmaması psikolojik istismarın ve istismarcının belirli bir gruba ait olmamasından kaynaklanması ile ilişkili olabilir. Her yaştan, her cinsiyetten birey istismara maruz kalabildiği gibi her gelir grubundaki insanlar da istismara maruz kalabilir ayrıca istismarcı konumunda da olabilir. Ancak ailenin ekonomik geliri algılanan psikolojik istismar için belirleyici faktör olmasa da risk faktörü olabilir.

Algılanan Psikolojik İstismar ve Öz Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesine Yönelik Bulguların Tartışılması

Bu çalışmada ergenlerin genel öz yeterlik, akademik öz yeterlik, sosyal öz yeterlik, duygusal öz yeterlik ve algılanan psikolojik istismar düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Alan yazında öz yeterlik ve psikolojik istismar ilişkisini inceleyen çalışmaların sonuçları ile uyumludur. Arslan ve Balkıs (2016) tarafından yapılan çalışma sonucunda öz yeterliğin algılanan psikolojik istismar ve problem davranışları arasındaki ilişkide

koruyucu faktör olduğunu ortaya koymuştur. Ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynlerinden ve öğretmenlerinden algılanan duygusal istismarın bireylerin öz yeterlik düzeylerine etkisinin incelendiği çalışmada anne babadan algılanan psikolojik istismar ve genel, akademik, sosyal, duygusal öz yeterlik arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu; öğretmenden algılanan psikolojik istismarın genel, akademik, sosyal öz yeterlik ile arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu ancak öğretmenden algılanan psikolojik istismar ve duygusal öz yeterlik arasında ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır (Koçmarlar & Akbağ, 2018). Kötü muameleye maruz kalmış ergenlerin öz yeterliklerinin incelendiği Türkmen (2021) tarafından yapılan derlemeye göre ihmal, cinsel istismar, fiziksel istismar, psikolojik istismar gibi kötü muamelelere maruz kalmanın ergen öz yeterliğini olumsuz yönde etkilediği aynı zamanda düşük öz yeterliğin de kötü muameleye maruz kalmada risk faktörü olduğu sonucuna varılmıştır. Soffer, Gilboa-Schechtman, Shahar (2008) tarafından yapılan çocuk duygusal ihmal ve istismarının dayanıksızlık ve öz yeterlik ile ilişkisinin incelendiği çalışmada ise duygusal ihmalin öz yeterliği olumsuz etkilediği ancak duygusal istismar ve öz yeterlik arasında ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Na ve Chung (2007) ise yaptığı çalışma sonucunda psikolojik istismar yaşantısı olan çocukların yüksek depresif belirtiler ve düşük öz yeterlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Üniversite öğrencilerinin duygusal öz yeterlik ve duygusal istismar düzeylerinin ilişkisinin incelendiği bir çalışmada da duygusal ihmal ve istismarın algılanan öz yeterlik üzerinde yüksek olumsuz etkisi olduğu ortaya konmuştur (Wang & Liu, 2015).

İstismar bireylerde ciddi problemlere yol açan, davranışsal psikolojik problemleri tetikleyen, ergenlik döneminde kimlik kazanmaya çalışan bireylerin bu krizi çözmelerini olumsuz yönde etkileyen, ruh sağlığını kısa ve uzun vadede tehdit eden bir olgudur (Wang & Liu, 2015). Psikolojik istismarın ne gibi sonuçları olduğuna dair pek çok çalışma vardır. Bunlar incelendiğinde psikolojik istismarın çok geniş bir etki alanı olduğu görülmektedir. Anne babadan algılanan psikolojik istismar aile çocuk etkileşimini olumsuz etkilemekte, olumsuz bilişsel düşüncelerin yerleşmesine, sosyal öğrenme aracılığıyla istismarın normalleşmesine sebep olabilmektedir (Soffer, Gilboa-Schechtman, & Shahar, 2008). Ergenlik döneminde kendini tanımaya, yeni bir kimlik oluşturmaya çalışan, karmaşık bir gelişim döneminde bulunan bireylerin anne babadan psikolojik istismar algılaması ruhsal gelişime katkı sağlayan öz yeterlik algılarının olumsuz etkilenmesine yol açabilir.

5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Burada araştırmadan elde edilen bulgulara göre ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

1. Erkek ergenlerin genel öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik puan ortalamaları kadın ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Akademik öz yeterlik ve sosyal öz yeterlik ergenlerin cinsiyetine göre farklılık göstermemektedir.
2. Cinsiyet değişkenine göre algılanan psikolojik istismar, yıldırma/ aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/ izolasyon düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.
3. İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin akademik öz yeterlik puan ortalamaları Anadolu Lisesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin duygusal öz yeterlik düzeyleri Meslek Lisesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Okul türü değişkenine göre genel öz yeterlik, sosyal öz yeterlik düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.
4. Anadolu Lisesi öğrencilerinin yıldırma/ aşağılama puan ortalamaları Meslek Lisesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Okul türü değişkenine göre algılanan psikolojik istismar, duygusal tepki vermeyi reddetme alt boyutu, suça yöneltme ve reddetme/ izolasyon alt boyutu düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.
5. 18 yaş ve üzeri gruptaki ergenlerin akademik öz yeterlik puan ortalamaları 14-15 yaş grubu ergenlerinin akademik öz yeterlik puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Yaş değişkenine göre genel öz yeterlik, sosyal öz yeterlik, duygusal öz yeterlik düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.
6. Yaş değişkenine göre algılanan psikolojik istismar, yıldırma/ aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/ izolasyon düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.
7. Gelir değişkenine göre genel öz yeterlik, duygusal öz yeterlik, sosyal öz yeterlik, akademik öz yeterlik düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.
8. Gelir değişkenine göre algılanan psikolojik istismar, yıldırma/ aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/ izolasyon düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.

9. Algılanan psikolojik istismar ve genel öz yeterlik, sosyal öz yeterlik, duygusal öz yeterlik düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

5.2. Öneriler

1. Ergenlerin öz yeterlik düzeylerini artırıp psikolojik istismara yönelik koruyucu faktör oluşturmak için okul rehberlik servisi tarafından atılganlık eğitimi verilebilir.
2. Ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik düzeylerini geliştirici faaliyetlere (spor, sanat, drama, tiyatro vs.) okul ortamında ulaşım imkânı sağlanabilir.
3. Psikolojik istismar kavramı hakkında farkındalık düzeyini artırmak için ebeveyn ve öğrencilere psikoeğitim yapılabilir.
4. Kimlik kazanımı sürecinde olan okullara farklı rol modelde bireyler getirilerek ergenler ile iletişim kurmalarına, ergenlerin doğru modeli seçmelerine olanak sağlanabilir.
5. Okullarda bireysel farklılıklara bağlı olarak her ergenin kendi yetenek ve becerilerini fark etmesine ve buna yönelik öz yeterlik algısını geliştirmesini sağlayacak etkinlikler düzenlenebilir.
6. Bireylerin öz yeterlik algılarını geliştirmeye yönelik yapılacak uygulamalara bireylerin eğitim hayatının her adımında yer verilebilir.
7. Araştırma Konya ilinde öğrenim gören lise öğrencileri ile sınırlı olduğu için farklı coğrafi bölgelerdeki iller de araştırmaya dâhil edilip kültürel farklılıklar incelenebilir.
8. Boylamsal bir çalışma yapılarak bireylerin genç yetişkinlikteki öz yeterlik düzeyleri incelenip anne babadan algılanan psikolojik istismarın öz yeterliğe uzun vadedeki etkisi gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avcı, A., & İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591-614.
- Akçan Parlaz, E., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(4), 10-16.
- Akçay Özcan, D. (2016). *Ergenlerde bilişsel esneklik ile özyeterlik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi].
- Akçay Özcan, D., & Kıran Esen, B. (2016). Ergenlerin bilişsel esneklik düzeyleri ile özyeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal Of Eurasian Education And Culture*(1), 1-8.
- Akgün Kostak, M., & Vatansever, C. (2012). *Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili görüş ve düşünceleri* [Konferans sunum özeti]. 11. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi, Bursa. Türkiye.
- Akman, S. (2019). *İstanbul ili Pendik ilçesinde eğitim görmekte olan lise öğrencilerinin ergen asiliği, duygusal istismar ve psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi].
- Alçay, A. (2015). *Ergenlerin öz-yeterlikleri ile mantıkdışı inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne-baba iletişimi. *Eğitim ve Bilim*, 27(123), 62-63.
- Arseven, A. (2016). Öz yeterlik: Bir kavram analizi. *Turkish Studies*, 11(19), 63-80.
- Arslan, G. (2015a). Psikolojik istismar ölçeği geliştirme çalışması: Ergenler için psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), s. 727-738.
- Arslan, G. (2015b). Psychological maltreatment, emotional and behavioral problems in adolescents: The mediating role of resilience and self-esteem. *Child Abuse & Neglect*, 1-10.
- Arslan, G., & Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8-22.

- Avey, J., Wernsing, T. S., & Luthans, F. (2008). Can positive employees help positive organizational change? Impact of psychological capital and emotions on relevant attitudes and behaviors. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 44(1), 48–70.
- Aydın, B., Akbaş, S., Turla, A., Dünder, C., Yüce, M., & Karabekiroğlu, K. (2015). Child sexual abuse in Turkey: An analysis of 1002 case. *American Academy of Forensic Sciences*, 60(1), 61-66. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12566>
- Aydoğan, A., & Gürhan, N. (2020). İstismar ve ihmale uğramış ve uğramamış adölesanların benlik saygıları ve ruhsal durumlarının belirlenmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(1), 112-122.
- Aypay, A. (2010). The adaptation study of general self-efficacy (GSE) scale to Turkish . *İnönü University Journal of the Faculty of Education*, 11(2), 113-131.
- Bacchini, D., & Magliulo, F. (2003). Self-image and perceived self-efficacy during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 337–349.
- Bahar, G., Savaş, H. A., & Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri*, 4(12), 52-65.
- Bakır, E., & Kapucu, S. (2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye'de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13–24.
- Bal, S. (2010). *Çocukluk örselenme yaşantıları, ana-baba-ergen ilişki biçimleri ve sosyal destek algısının, kural dışı davranışlarla ilişkisi*. [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi].
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147.
- Bandura, A. (1995). Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. İçinde A. Bandura (Ed.), *Self-efficacy in changing societies* (1-45). Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman and Company.
- Bandura, A., & Adams, N. E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of ehavioral hange. *Cognitive Therapy and Research*, 1(4), 287-310.

- Baumeister, R. F., & Muraven, M. (1996). Identity as adaptation to social, cultural, and historical context. *Journal of Adolescence*, 405–416.
- Bausch, S., Michel, A., & Sonntag, K. (2014). How gender influences the effect of age on self-efficacy and training success. *International Journal of Training and Development*, 18(3), 171-187. <https://10.1111/ijtd.12027>
- Baykut, İ. E. (2022). *Ergenlerin prososyal davranışları ile öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi].
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment an ecological integration. *American Psychologist*, 35(4), 320-335.
- Berenson, K. R., & Andersen, S. M. (2006). Childhood physical and emotional abuse by a parent: Transference effects in adult interpersonal relations. *Personality and Social Psychology Bulletin* (32), 1509-1522.
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N. B., Atik, B., & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum*, 1(1).
- Booth, M. Z., Roberts, A. C., Gerard, J. M., & Gilfillan, B. H. (2022). Young adolescent perceptions of school climate and self-efficacy: The intersectionality of race and gender. *RMLE Online*, 45(10), 1-16.
- Bostan, B. C. (2018). *Ergenlerde algılanan psikolojik istismar ve öznel iyi oluş ilişkisinde, psikolojik sağlamlık ve sosyal bağlılığın rolü*. [Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi].
- Bostan, B. C., & Duru, E. (2019). Ergenlerde algılanan psikolojik istismar ile öznel iyi oluş ilişkisinde psikolojik sağlamlık ve sosyal bağlılığın rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 205-224.
- Bozgeyikli, H. (2005). *Mesleki grup rehberliğinin ilköğretim 8.Sınıf öğrencilerinin meslek kararı vermede kendilerinin yetkin görme düzeylerine etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].
- Bozkurt, Ş. (2014). *Okul sporlarına katılan öğrencilerin katılım motivasyonu, başarı algısı ve öz yeterliklerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi].
- Brasileiro, J., Widman, L., Evans, R., & Javidi, H. (2021). Social self-efficacy and sexual communication among adolescents in the United States: a cross-sectional study. *Sexual Health*, 18(2), 172-179.

- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723-742.
- Browne, A., & Finkelhor, D. (1986). Impact of child's sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin*, 99(1), 66-77.
- Buldu, P. (2021). *Ergenlerin algıladıkları psikolojik istismar düzeylerinin, kendine zarar verme davranışlarının ve başa çıkma becerilerinin karşılaştırılması*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi].
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (5 baskı). (İ. D. Erguvan Sarioğlu, Çev.) Kaknüs Yayınları.
- Büyükduman, F. İ. (2006). *İngilizce öğretmen adaylarının İngilizce ve öğretmenlik becerilerine ilişkin öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi].
- Cansız, C. (2019). *Ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile ilişkisi*. [Yüksek lisans tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi].
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., & Cervone, D. (2004). The contribution of self-efficacy beliefs to psychosocial outcomes in adolescence: predicting beyond global dispositional tendencies. *Personality and Individual Differences* (37), 751-763.
- Caprara, G. V., Scabini, E., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Regalia, C., & Bandura, A. (1998). Impact of adolescents' perceived self-regulatory efficacy on familial communication and antisocial conduct. *European Psychologist*, 3(2), 125-132.
- Cattellino, E., Chirumbolo, A., Baiocco, R., Calandri, E., & Morelli, M. (2021). School achievement and depressive symptoms in adolescence: The role of self-efficacy and peer relationships at school. *Child Psychiatry & Human Development*, 52(4), 571-578.
- Certel, Z., Bahadır, Z., Saracaloğlu, S., & Varol, R. (2015). Lise öğrencilerinin öz-yeterlikleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 307-318.
- Ceylan, İ. (2013). *Ergenlerin benlik saygısı ve duygusal öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Christoffersen, M. N., & DePanfilis, D. (2009). Prevention of child abuse and neglect and improvements in child development. *Child Abuse Review*, 24-40.

- Christy, X. I., & Mythili, T. (2020). Self-esteem, self-efficacy and academic performance among adolescents. *Journal of Indian Association for Child & Adolescent Mental Health*, 16(2), 123-135.
- Chyung, S. Y. (2007). Age and gender differences in online behavior, self- efficacy, and academic performance. *The Quarterly Review of Distance Education*, 8(3), 213–222.
- Cicchetti, D., & Lynch, M. (1993). Toward an ecological/transactional model of community violence and child maltreatment: Consequences for children's development. *Psychiatry Interpersonal and Biological Processes*, (56), 96-118.
- Ciminli, A. (2011). Okulda öznel iyi oluşun yordayıcıları olarak akademik öz-yeterlik ve umut. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 37-50.
- Cloutier, R., & Onur, B. (2019). Ergenlik psikolojisinde kuramlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 875-904.
- Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C., & Maughan, B. (2007). Resilience to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from A community sample. *Child Abuse & Neglect*, (31), 211–229.
- Çavuş, M. F. (2009). Gençlerde algılanan sosyal desteğin öz-yeterlilik inancına etkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2).
- Dayan, J., Creveuil, C., & Bapt-Cazalets, N. (2022). Enuresis and encopresis: association with child abuse and neglect. *L'encephale*, 30-33.
- Derman, A. (2007a). *Kimya öğretmeni adaylarının öz yeterlik algıları ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları*. [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].
- Derman, O. (2008b). *Ergenlerde psikososyal gelişim* [Konferans sunum özeti], İ.Ü. Cerrahpaşa tıp fakültesi sürekli tıp eğitimi etkinlikleri, 63(1), 9-21.
- Deveci, E., & Açık, Y. (2003). Çocuk istismarı nedenlerinin incelenmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 396-405.
- Dicleli, E. (2019). *Ergenlerin, bazı sosyodemografik verilerinin öz-yeterlilik alguları ile akran zorbalığı üzerindeki yordayıcı etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi].
- Dinç, Z. (2011). Social self-efficacy of adolescents who participate in individual and team sports. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 39(10), 1417-1423.

- Dinleyici, M., & Şahin Dağlı, F. (2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 18-27.
- Doğan Arslan, A., & Kanak, M. (2022). Ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismar ile adil dünya inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 18-30.
- Duman, N. (2019). Yetişkin psikolojik istismarını tanımak. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(1), 33-43.
- Dursun, B. (2021). *Beliren yetişkinlerde sosyodemografik değişkenler, bilişsel esneklik ve öz-yeterlik algısı karar verme stilleri üzerine etkisinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Ufuk Üniversitesi].
- Eden, D., & Kinnar, J. (1991). Modeling galatea: Boosting self-efficacy to increase volunteering. *Journal of Applied Psychology*, 76(6), 770-780.
- Erdoğdu, M. Y., & Yüzbaş, D. (2018). Lise öğrencilerinin okula bağlılık ile genel öz-yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişki. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(32), 205-227.
- Ersanlı, K., Yılmaz, M., & Özcan, K. (2013). Algılanan duygusal istismar ölçeği (ADİÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. 32(1), 147-164.
- Esen, D. (2020). *Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi ile öfke biçimleri arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi].
- Gesinde, A. (2020). Gender and paternal psychological abuse on psychopathology symptoms among children and adolescents in Akwa Ibom State, Nigeria. *Cogent Social Sciences*, 6(1).
- Gist, M. E., & Mitchell, T. R. (1992). Self-efficacy: A theoretical analysis of its determinants and malleability. *The Academy of Management Review*, 17(2), 183-211.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (Psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, (26), 697-714.
- Goldsmith, R. E., & Freyd, J. J. (2008). Effects of emotional abuse in family and work environments. *Journal of Emotional Abuse*, 95-123.
- Göde, O., Savi, F., & Savi, S. (2000). Eğitim bütünlüğü içinde sporun duygusal istismara uğrayan ergenlerin benlik kavramlarına etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 22-34.

- Grubbs, S., Hardin, S. B., Weinrich, S., Weinrich, M., Garrison, C., Pesut, D., & Hardin, T. L. (1992). Self-efficacy in normal adolescents. *Issues in Mental Health Nursing, 13*(2), 121-128.
- Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 79-101.
- Güler, M. (2021). *Ergenlerde anne babadan algılanan psikolojik istismar ve risk alma davranışı arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılığın düzenleyici rolü*. [Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi].
- Gültekin, G., Ruban, C., Akduman, B., & Korkusuz, İ. (2006). Çocuk ve cinsel istismar. *Adli Psikiyatri Dergisi, 3*(1), 9-14.
- Gündüz, B., & Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *SBE Dergisi, 13*(1), 29-40.
- Güner, Ş. İ., Güner, S., & Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem: İstismar. *Van Tıp Dergisi, 17*(3), 108-113.
- Güneş, B. (2019). *Ergenlerin çocukluk dönemi istismar ve ihmal düzeylerinin sosyal destek, akran ilişkileri ve umut tarafından yordanması*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Güven, Ö. F. (2021). *Ergenlerde sigara içme arzusu, öz-yeterlik ve dindarlık ilişkisi*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Hagborg, J. M., Tidefors, I., & Fahlke, C. (2017). Gender differences in the association between emotional maltreatment with mental, emotional, and behavioral problems in Swedish adolescents. *Child Abuse & Neglect, 67*, 249-259.
- Haj-Yahia, M., Hassa-Abbas, N., Malka, M., & Sokar, S. (2021). Exposure to family violence in childhood, self-efficacy, and posttraumatic stress symptoms in young adulthood. *Journal of Interpersonal Violence*.
- Hamarman, S., & Bernet, W. (2000). Evaluating and reporting emotional abuse in children: Parent-based, action-based focus aids in clinical decision-making. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*(7), 928-930.
- Haque, M. A., Moniruzzaman, S., Janson, S., Rahman, A. F., Mashreky, S. R., & Eriksson, U. B. (2021). Children's exposure to psychological abuse and neglect: A population-based study in rural Bangladesh. *Acta Paediatrica, 110*(1), 257-264.

- Hart, S. N., & Brassard, M. R. (1991). Psychological maltreatment: Progress achieved. *Development and Psychopathology*, (3), 61-70.
- Hart, S. N., Binggeli, N. J., & Brassard, M. R. (1998). Evidence for the effects of psychological maltreatment. *Journal of Emotional Abuse*, 1(1), 27-58.
- Hogan, D. P., & Kitagawa, E. M. (1985). The impact of social status, family structure, and neighborhood on the fertility of black adolescents. *American Journal of Sociology*, 90(4), 825-855.
- İnanıcı, S. Y., Akdeniz, E., & İnanıcı, M. A. (2020). Bir grup lise öğrencisinde fiziksel ve duygusal istismar risk ve koruyucu faktörlerinin taranması. *Adli Tıp Bülteni*, 25(1), 22-35.
- İşmen, E., & Aydın, B. (1996). Duygusal istismarın liseli ergenlerin kendini kabul seviyelerine etkisi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (8), 127 - 134.
- Iwaniec, D., Larkin, E., & Higgins, S. (2006). Research review: Risk and resilience in cases of emotional abuse. *Child and Family Social Work*, (11), 73–82.
- Jenkins, S. R., Goodness, K., & Buhrmester, D. (2002). Gender differences in early adolescents' relationship qualities, self-efficacy, and depression symptoms. *Journal of Early Adolescence*, 22(3), 277-309. <https://doi.org/10.1177/02731602022003003>
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D., & Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Physical Abuse and Neglect Review*, 38(10).
- Kara, B., Biçer, Ü., & Gökçalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, (47), 140-151.
- Karadağ, Y. (2019). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı olan ve olmayan ergenlerin öz-yeterlik düzeyleri ile ebeveylelerinin dikkat eksiklikliği hiperaktivite bozukluğu belirtileri ve öz-yeterlik düzeylerinin karşılaştırılması*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi].
- Karademas, E. C., Kafetsios, K., & Sideridis, G. D. (2007). Optimism, self-efficacy and information processing of threat- and well-being-related stimuli. *Stress and Health*, 285–294.
- Karakurt, G., & Silver, K. E. (2013). Emotional abuse in intimate relationships: The role of gender and age. *Violence and Victims*, 28(5).

- Kaya, Z., & Savaşlı, Y. (2020). Ergenlerin sosyal karşılaştırma ve duygusal öz-yeterlik düzeylerinin demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(20), 71-100.
- Kendall Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: Four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse and Neglect*, 6(7), 715-730.
- Kılıç, K. M. (2019). Ortaokul öğrencilerinde öz-yeterlik ile anksiyete ve depresyon arasındaki ilişki. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (27), 573-590.
- Kıran, D., & Sungur, S. (2012). Middle school students' science self-efficacy and its sources: Examination of gender difference. . *Journal of Science Education and Technology*, 619–630.
- Kiser, M. (2008). *Developmental students' sources of self-Efficacy and the university academic support program impact*. [Yüksek lisans tezi, Texas Tech University].
- Koca, D., & Ekşi, H. (2021). Fen lisesi öğrencilerinde öz yeterlik ve iyi oluş: Duygu düzenlemenin aracı rolü. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(3), 1047-1065.
- Kocaman, B. (2022). *Ergenlerde algılanan psikolojik/ duygusal istismarın duygu düzenleme ile ilişkisi*. [Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi].
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 231-256.
- Koçmarlar, H., & Akbağ, M. (2018). Ergenlerin anne baba ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın öz-yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1323-1360.
- Korkmazlar Oral, Ü., Engin, P., & Büyükyazıcı, Z. (2010). *Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması*.
- Kulaksızoğlu, A. (1989). Çocuk yetiştirme tutumları ve aile. *Eğitim ve Bilim Dergisi*,(13), 35-42.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi* (6 baskı). Remzi Kitabevi.
- Kumar, R., & Lal, R. (2006). The role of self-efficacy and gender difference among the adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 32(3), 345–350.
- Lerner, R. M., & Steinberg, L. (Dü). (1952). *Handbook of adolescent psychology* (2 b.). John Wiley & Sons, Inc.

- Liu, R. T., Alloy, L. B., Abramson, L. Y., Iacoviello, B. M., & Whitehouse, W. G. (2009). Emotional maltreatment and depression: Prospective prediction of depressive episodes. *Depression and Anxiety*, (26), 174–181.
- Luszczynska, A., Scholz, U., & Schwarzer, R. (2005). The general self-efficacy scale: Multicultural validation studies. *The Journal of Psychology*, 139(5), 439–457.
- Ma, Z.-W., Zeng, W.-n., & Ye, K.-Y. (2015). Gender differences in chinese adolescents' subjective well-being: The mediating role of self-efficacy. *Psychological Reports: Sociocultural Issues in Psychology*, 116(1), 311-321.
- Malinosky-Rummell, R., & Hansen, D. J. (1993). Long-term consequences of childhood physical abuse. *Psychological Bulletin*, 114(1), 68-79.
- Marat, D. (2005). Assessing mathematics self-efficacy of diverse students from secondary schools in Auckland: Implications for academic achievement. *Issues In Educational Research*, (15). <https://www.iier.org.au/iier15/marat.html>
- May, H., & Avcı, R. (2021). Okul reddinin yordayıcısı olarak lise öğrencilerinin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48), 202-221.
- McGee, R. A., & Wolfe, D. A. (1991). Psychological maltreatment: Toward an operational definition. *Development and Psychopathology*, (3), 3-18.
- Mcknight, C. G., Huebner, E. S., & Suldo, S. (2002). Relationships among stressful, life events, temperament, problem behavior, and global life satisfaction in adolescent. *Psychology in the Schools*, 39(6), 677-687.
- Mishra, S., & Shanwal, V. K. (2014). Role of family environment in developing self efficacy of adolescents. *Integrated Journal of Social Sciences*, 1(1), 28-30.
- Moretti, M. M., & Craig, S. G. (2013). Maternal versus paternal physical and emotional abuse, affect regulation and risk for depression from adolescence to early adulthood. *Child Abuse & Neglect*, (37), 4-13.
- Mozahem, N. A., Boulad, F. M., & Ghanem, C. M. (2021). Secondary school students and self-efficacy in mathematics: Gender and age differences. *International Journal of School & Educational Psychology*, 9(51), 5142–5152.
- Muris, P. (2002). Relationships between self-efficacy and symptoms of anxiety disorders and depression in a normal adolescent sample. *Personality and Individual Differences*, (32), 337–348.

- Murtezaoğlu, Ç., & Çıkrıkçı, Ö. (2022). Ergenlerde mutluluk, öz-yeterlik, akran ilişkileri ve sosyal onay ihtiyacı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-16. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1103962>
- Na, E.-S., & Chung, I.-J. (2007). Structural relationships among types of child abuse, depressive tendencies, self-efficacy, and academic achievement. *Korean Journal of Child Studies*, 28(4), 35-49.
- Ngbea, A. G., & Kwaghgbah, T. A. (2021). Psychological abuse and self-efficacy as predictors of sexual abstinence among adolescents in Makurdi metropolis. *International Journal of Advanced Academic Research*, 7(5), 1-12.
- Nurcombe, B. (2000). Child sexual abuse I: Psychopathology. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, (34), 85-91.
- O'Hagan, K. (1995). Emotional and psychological abuse: Problems of definition. *Child Abuse & Neglect*, 19(4), 449-461.
- Oskay, G. (1986). Ana- baba ergen ilişkilerini geliştirici öneriler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 77-93.
- Ödemiş, M. H. (2020). *Ergenlerde aileden algılanan duygusal istismar ile risk alma davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi].
- Önal, U. (2021). *Lise öğrencilerinin ailelerinden algıladıkları duygusal istismar düzeylerine göre benlik saygıları*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi].
- Özben, Ş. (1999). Çocuk istismarı ve nedenleri. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, (62), 33-36.
- Özcan, K. (2009). *Yetişkin bireylerin algılanan duygusal istismar düzeyleri*. [Yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi].
- Özdirek, S. (2021). *Üniversite öğrencilerinde eğitime yönelik tutumlar ile akademik öz-yeterlik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Nişantaşı Üniversitesi].
- Özgentürk, İ. (2014). Çocuk istismarı ve ihmal. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 265-278.
- Özkebabçı, M. (2019). *Üniversite öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismar ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi].

- Öztep, İ. C. (2010). *Duygusal istismar algılayan ve algılamayan ergenlerin kaygı düzeyleri ve denetim odaklarının karşılaştırılması*. [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi].
- Öztürk Serter, G. (2018). Üniversite öğrenimi gören öğrencilerin algıladıkları duygusal istismar ile affetme ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 1465-1484.
- Pajares, F. (2002). Overview of Social Cognitive Theory and Self-efficacy, Self-efficacy. <http://people.wku.edu/richard.miller/banduratheory.pdf>
- Pastorelli, C., Caprara, V. G., Barbaranelli, C., Rola, J., Rozsa, S., & Bandura, A. (2001). The structure of children's perceived self-efficacy: A cross-national study. *European Journal of Psychological Assessment*, 17(2), 87–97.
- Pietrzak, R. H., & Southwick, S. M. (2011). Psychological resilience in OEF–OIF veterans: Application of a novel classification approach and examination of demographic and psychosocial correlates. *Journal of Affective Disorders*(133), 560-568.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. Der Yayınları.
- Polat, O. (2017). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı I*. Seçkin Yayıncılık.
- Rogers, M. J., & Follingstad, D. (2011). Gender differences in reporting psychological abuse in a national sample. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, (20), 471–502.
- Sagone, E., De Caroli, M. E., Falanga, R., & Indiana, M. L. (2020). Resilience and perceived self-efficacy in life skills from early to late adolescence. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 882–890.
- Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Öz-yeterlik. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 185-209.
- Santrock, J. W. (2017). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi*. (G. Yüksel, Çev.) Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sarı, C. (2008). *Ergenlerin psikolojik belirti düzeyleri ve uyumlarını yordayan bazı değişkenler*. [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].
- Savla, J. T., Roberto, K. A., Jaramillo-Sierra, A. L., Gambrel, L. E., Karimi, H., & Butner, L. M. (2013). Childhood abuse affects emotional closeness with family in mid- and later life. *Child Abuse & Neglect*, 37(6), 388–399.

- Sayın Çakar, Y., & Altun, F. (2021). Ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin ebeveyn çatışması, öz-yeterlik ve demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 253-270.
- Scannapieco, M., & Connell-Carrick, K. (2005). *Understanding child maltreatment: An ecological and developmental perspective*. Oxford University Press.
- Schunk, D. H. (1995). Self-efficacy, motivation, and performance. *Journal of Applied Sport Psychology*, 7(2), 112-137.
- Sedlak, A. J. (1997). Risk factors for the occurrence of child abuse and neglect. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 1(1), 149-186.
- Sewell, A., & George, A. (2000). Developing efficacy beliefs in the classroom. *Journal of Educational Enquiry*, 1(2), 58-71.
- Sheu, H.-B., Dawes, M. E., & Chong, S. S. (2022). Social self-efficacy, outcome expectations, and goal progress among American college students: Testing temporal relations by gender and race/ethnicity. *Counselling Psychology Quarterly*, 1-22.
- Shu, Z., & Yan, Z. (2022). The effect of childhood psychological abuse and neglect on suicidal ideation: The roles of alexithymia and search for meaning. *Journal of Psychological Science*, 45(5).
- Singer, M. J., Humphreys, K. L., & Lee, S. S. (2016). Coping self-efficacy mediates the association between child abuse and ADHD in adulthood. *Journal of Attention Disorders*, 20(8), 695-703.
- Soffer, N., Gilboa-Schechtman, E., & Shahar, G. (2008). The relationship of childhood emotional abuse and neglect to depressive vulnerability and low. *International Journal of Cognitive Therapy*, 1(2), 151-162.
- Solberg, V. S., & Villarreal, P. (1997). Examination of self-efficacy, social support, and stress as predictors of psychological and physical distress among hispanic college students. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 19(2), 182-201.
- Soylu, N., Şentürk Pılan, B., Ayaz, M., & Sönmez, S. (2012). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde ruh sağlığını etkileyen etkenlerin araştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 292-298.
- Spence, J. C., Blanchard, C. M., Chris, M., Clark, M., Plotnikoff, R. C., Storey, K. E., & McCargar, L. (2010). The role of self-efficacy in explaining gender differences in physical activity among adolescents: A multilevel analysis. *Journal of Physical Activity & Health*, 7(2), 176-183.

- Stajkovic, A. D., & Luthans, F. (1998). Social cognitive theory and self efficacy: Going beyond traditional motivational and behaviora approaches. *Organizational Dynamics*, 62-74.
- Suldo, S. M., & Shaffer, E. J. (2007). Evaluation of the self-efficacy questionnaire for children in two samples of american adolescents. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 25(4), 341-355.
- Sun, J., Buys, N., & Wang, X. (2012). Association between low income, depression, self-efficacy and mass-incident-related strains: an understanding of mass incidents in China. *Journal of Public Health* , 34(3), 340 –347.
- Sun, J., Liu, Q., & Yu, S. (2019). Child neglect, psychological abuse and smartphone addiction among Chinese adolescents: The roles of emotional intelligence and coping style. *Computers in Human Behavior*, 74-83.
- Supervia, P. U., & Robres, A. Q. (2021). Emotional regulation and academic performance in the academic context: The mediating role of self-efficacy in secondary education students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11).
- Supervia, U. P., Bordas, S. C., & Robres, Q. A. (2022). The mediating role of self-efficacy in the relationship between resilience and academic performance in adolescence. *Learning and Motivation*.
- Şimşek, Ş., Fettahoğlu, E. Ç., & Özatalay, E. (2011). Cinsel istismara uğramış çocuklarda ve ebeveynlerinde travma sonrası stres bozukluğu. *Dicle Tıp Dergisi*, 38(3), 318-324.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (M. Baloğlu, Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Telef, B. B. (2011). *Öz- yeterlikleri farklı ergenlerin psikolojik semptomlarının incelenmesi*. [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Telef, B. B., & Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz-yeterlik ölçeği; geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 169-187.
- Temple, J. R., Choi, H. J., Elmquist, J., Hencht, M., Hecht, M., Mille-Day, M., Stuart, G. L., Brem, M., & Wolford-Clevenger, C. (2016). Psychological abuse, mental health, and acceptance of dating violence among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 59(2), s. 197-202.

- Terzi, S., & Özbay, Y. (2013). *Çocuk istismarı ile ilgili gazete haberlerinin istismarın türü, istismarcı ile mağdurun cinsiyeti ve bağlam açısından incelenmesi*. [Konferans sunum özeti]. 12. Ulusal psikolojik danışma ve rehberlik kongresi, Türkiye.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2021-45586>
- Türkmen, M. (2021). *Kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz yeterlik çalışmaları: Bir sistematik Derleme*. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Tyler, S., Allison, K., & Winsler, A. (2006). Child neglect: Developmental consequences, intervention, and policy implications. *Child & Youth Care Forum*, 35(1), 1-20. <https://doi.org/10.1007/s10566-005-9000-9>
- Ünal, C. (2021a). *Ergenlerin sosyal öz yeterlik algıları ile siber zorba ve mağdur olma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi].
- Ünal, F. (2008b). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), 9-18.
- Üzülmez, E. (2021). *İlk ve orta ergenlik dönemlerindeki bireylerin psikolojik sağlık ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkide algılanan aile bütünlüğü duygusunun aracı rolü*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi].
- Vardarlı, G. (2005). *İlköğretim II. Kademe öğrencilerinin genel özyeterlik düzeylerinin yordanması*. [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi].
- Varol, D. (2020). Ergenlerde sosyal görünüş kaygısı ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide sosyal ve duygusal öz yeterliğin aracı rolü. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 319-332. <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.827960>
- Vissing, Y. M., Straus, M. A., Gelles, R. J., & Harrop, J. W. (1991). Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. *Child Abuse & Neglect*, (15), 223-238.
- Wang, J., & Liu, A. (2015). Mediating role of regulatory emotional self-efficacy between childhood abuse and depression in college students. *Chinese Mental Health Journal*, (12), 305-310.
- Willemsse, M. (2008). *Exporing the relationship between self-efficacy and aggression in a group of adolescents in the peri-urban town of torcester*. [Yüksek lisans tezi, University of Stellenbosch].

- Wood, R., & Bandura, A. (1989). Social cognitive theory of organizational management. *The Academy of Management Review*, 14(3), 361-384.
- World Health Organization. (t.y.). https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1
- World Health Organization. (2006). *Çocuklara kötü muamelenin önlenmesi: Bu konuda harekete geçilmesine ve kanıt toplanmasına yönelik bir kılavuz*. World Health Organization.
- Wright, M. O. (2007). The long-term impact of emotional abuse in childhood: Identifying mediating and moderating processes. *Journal of Emotional Abuse*, 7(2), 1- 8.
- Yiğit, Y. (2020). *Lise öğrencilerinde bağlanma stilleri ile öz-yeterlik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi].
- Yiğitcan, G. (2013). *Kadına yönelik şiddet: Kırıkkale örneği*. [Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi].
- Yıldırım, D. D. (2018). *10-14 yaş ergenlerin öz yeterlik düzeyinin anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu ile ilişkisinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi].
- Yıldırım, F., & İlhan, İ. Ö. (2010). Genel özyeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.
- Yıldız, F. N., & Kardeş, F. (2021). Ergenlerde akademik öz-yeterlik, içsel motivasyon, azim ve psikolojik. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1073-1099.
- Yılmaz, E., Güner, B., & Caner, N. (2022). Meslek lisesi öğrencilerinin öz yeterliklerinin yordayıcısı olarak insani değerler. *Milli Eğitim*, 51(236), 3181-3208.
- Zhang, W., Gao, W., & Liu, X. (2022). Does attending elite colleges matter in the relationship between self-esteem and general self-efficacy of students in China? *Heliyon*, 8(6).

EKLER

EK A. Çağ Üniv. Tez Anket İzin İstek Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	Firdevs Ergin
ÖĞRENCİ NO	2020011020
TEL. NO.	
E - MAIL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Psikoloji
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2021-2022 BAHAR DÖNEMİ KAYDIMI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Ergenlerin Cinsiyetlerine ve Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerine Göre Öz Yeterliklerinin İncelenmesi

TEZİN AMACI	Alan yazın incelendiğinde öz yeterlik kavramının bireylerde ne gibi değişkenleri etkiledikleri üzerine pek çok çalışma bulunmuştur. Ayrıca öz yeterlik kavramı daha çok öğretmen ve öğretmen adayları üzerinde çalışılan bir kavram olduğu fark edilmiştir. Ancak öz yeterlik kavramının ilişkili olabileceği olgular üzerine ve ergenler ile yapılan yapılan çalışmalar sınırlıdır. Psikolojik istismar ise aslında en yaygın görülen ancak zor tespit edilen, ilişkilerde psikolojik istismar olsa bile fark edilmeyen hatta çoğu zaman normalize edilen bir olgudur. Bütün bu bilgiler ışığında bu çalışma kapsamında ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik istismar ve öz yeterliklerinin incelenmesi alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada ergenlerin cinsiyetlerine ve algılanan psikolojik istismar düzeylerine göre öz yeterlik düzeylerinin farklılaşp, farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Bu araştırmada, ergenlerde algılanan psikolojik istismar ve öz yeterlik arasındaki ilişki incelenecektir. Ayrıca algılanan psikolojik istismarın ve öz yeterliğin demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını araştırılacaktır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Algılanan Psikolojik İstismar ve Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılacaktır. Araştırma örneklemi Konya ilinde lise öğrenimi gören öğrencilerden oluşturulacaktır. Elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilecek ve bulgular raporlanacaktır. Bulgular alan yazın göz önüne alınarak tartışılacak ve önerilerde bulunulacaktır. Anahtar sözcükler: Psikolojik İstismar, öz yeterlik, ergenlik
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADI LARI	Bosna Hersek Anadolu İmam Hatip Lisesi, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi, Selçuklu Öztekinler Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Karatay/ Konya

YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	si, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi, Selçuklu Öztekinler Mesleki
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AIT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	Kişisel Bilgi Formu, Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği, Algılanan İstismar Ölçeği
ANKETLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AIT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) Kişisel Bilgi Formu 1 Sayfa 2) Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği 1 Sayfa 3) Algılanan İstismar Ölçeği 1 Sayfa
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Firdevs Ergin	ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır. TARİH: 28 / 03 / 2022
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU	
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.	
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisine girmektedir.	

1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI			
Adı - Soyadı: Binnaz Kıran	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Şükrü Uğuz	Adı - Soyadı: Murat Koç			
Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.			
Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası: / ... / 20....	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.			
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, 01/05 / 2022 - 17 / 06 / 2022 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi tarafımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE	☐					

ACIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.

EK B. Katılımcı Onay Formu

Sayın Katılımcımız

Katılacağınız bu çalışma, "Ergenlerin Cinsiyetlerine ve Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerine Göre Öz Yeterliklerinin İncelenmesi" adıyla, Firdevs Ergin tarafından 1 Mayıs-17 Haziran tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Bu çalışmada ergenlerin cinsiyetlerine ve algılanan psikolojik istismar düzeylerine göre öz yeterlik düzeylerinin farklılaşıp, farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Nedeni: Tez çalışması

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Bosna Hersek Anadolu İmam Hatip Lisesi, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi, Selçuklu Öztekinler Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi

Araştırma Uygulaması: Anket

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul/kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece çalışmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakabilirsiniz.

Katılımı onaylamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Firdevs Ergin

İletişim Bilgileri :

Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

Katılımcı Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :

EK C. Veli Onay Formu

Ek-1

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, "Ergenlerin Cinsiyetlerine ve Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerine Göre Öz Yeterliklerinin İncelenmesi" adıyla, 1 Mayıs-17 Haziran tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Bu çalışmada ergenlerin cinsiyetlerine ve algılanan psikolojik istismar düzeylerine göre öz yeterlik düzeylerinin farklılaşıp, farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır.

Araştırma Uygulaması: Anket şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Firdevs Ergin

İletişim bilgileri :

*Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi
.....'in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum.
(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).*

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :

EK D. Kişisel Bilgi Formu**KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

- Cinsiyetiniz nedir?

Kadın ()

Erkek ()

- Yaşınız kaç?.....

- Kaçınıcı sınıftasınız?

1 ()

2 ()

3 ()

4()

- Okul türünüz nedir?

Meslek Lisesi

Anadolu Lisesi

Özel Anadolu/Fen Lisesi

Diğer:.....

Ailenizin ekonomik gelirini yazınız.

EK E. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği (Örnek Maddeler)

Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği

Sevgili öğrenciler, aşağıdaki soruları dikkatlice okuyup, sizin duygu ve düşüncelerinizi yansıtan her soru için sadece bir cevabı işaretleyiniz. Aşağıdaki sorulara cevabınız "Hiç" ise 1'i, "Biraz" ise 2'yi "Oldukça iyi" ise 3'ü, "İyi" ise 4'ü "Çok iyi" ise 5'i işaretleyiniz.

		Hiç	Biraz	Oldukça iyi	İyi	Çok iyi
1.	Sınıf arkadaşlarınız sizinle aynı görüşte olmadığı zaman kendi görüşlerinizi ne kadar iyi ifade edebilirsiniz?	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Olumsuz bir olay karşısında kendi kendinize moralinizi yükseltmeyi ne kadar iyi başarabiliyorsunuz?	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Yapılacak başka ilgi çekici şeyler olduğunda dersinizi ne kadar iyi çalışabiliyorsunuz?	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Çok korktuğunuzda yeniden sakinleşebilmeyi ne kadar iyi başarabiliyorsunuz?	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Çevrenizdeki diğer çocuklarla arkadaşlık kurmada ne kadar iyisiniz?	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Sınav için hazırlanmanız gereken bir üniteye ne kadar iyi çalışabiliyorsunuz?	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Tanmadığımız bir kişi ile sohbet etme konusunda ne kadar iyisiniz?	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Sınırlarınıza ne kadar iyi hâkim olabilirsiniz?	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Her gün ev ödevlerinizi tamamlama konusunda ne kadar başarılısınız?	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Sınıf arkadaşlarınız ile ne kadar uyumlu çalışabiliyorsunuz?	☐	☐	☐	☐	☐

EK F. Algılanan Psikolojik İstismar Ölçeği (Örnek Maddeler)

Algılanan İstismar Ölçeği

Aşağıdaki cümleleri anne veya babanızın size karşı göstermiş olduğu tepkileri göz önünde bulundurarak cevaplamanızı istiyoruz.

Örneğin "Annem veya babam sırlarımı başkalarına söylemekle beni tehdit ederdi."

Annem veya babam....

	Hemen hemen Her Zaman 4	Sık sık 3	Nadiren 2	Hemen hemen Hiçbir Zaman 1
1. Sırlarımı başkalarına söylemekle beni tehdit ederdi.	4	3	2	1
2. Çeşitli konularda ne düşündüğümü sorar, fikirlerime saygı gösterirdi.	4	3	2	1
3. Sorunların çözümünde düşüncelerime önem vermezdi.	4	3	2	1
4. Beni ceza olarak bir odaya, tuvalete, bodruma kapatırdı.	4	3	2	1
5. Aile kararlarında fikrimi sormazdı.	4	3	2	1
6. Benimle sıcak bir ses tonuyla konuşurdu.	4	3	2	1
7. Beni fiziksel olarak yaralamakla veya şiddet uygulamakla tehdit ederdi	4	3	2	1
8. Beni terk etmekle tehdit ederdi.	4	3	2	1
9. Fikirlerime değer vermezdi	4	3	2	1
10. Evlatlık vermekle beni tehdit ederdi.	4	3	2	1

EK G. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2200002426
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

30.03.2022

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Firdevs Ergin** isimli öğrencimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 1 Adet öğrenciye ait tez evrakı listesi.

EK H. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul İzni

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2200002622

06.04.2022

Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 30.03.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200002426 sayılı yazımız.

İlgi yazıda söz konusu edilen Firdevs Ergin isimli öğrencimizin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

EK I. Tez Anket İzni

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-044-2200002626
Konu : Firdevs Ergin'in Tez Anket İzni
Hk.

07.04.2022

DAĞITIM YERLERİNE

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programında kayıtlı **Firdevs Ergin** isimli öğrencimizin, "**Ergenlerin Cinsiyetlerine ve Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerine Göre Öz Yeterliklerinin İncelenmesi**" konulu tez çalışması Mersin Üniversitesi öğretim üyelerinden **Prof. Dr. Binnaz Kıran**'ın tez danışmanlığında halen yürütülmektedir. Adı geçen öğrenci tez çalışmasında **Müdürlüğünüze bağlı Bosna Hersek Anadolu İmam Hatip Lisesi, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi, Selçuklu Öztekinler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde halen eğitim gören öğrencileri** kapsamak üzere kopyası Ek'lerde sunulan anket uygulamasını yapmayı planlamaktadır. Üniversitemiz Etik Kurulunda yer alan üyelerin onayları alınmış olup, gerekli iznin verilmesini bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

Ek :

- 1 - 5 sayfa tez etik formu.
- 2 - 1 sayfa Psikoloji Anabilim Dalı Başkanı E-Posta onayı.
- 3 - 3 sayfa Veri Toplama Araçları.
- 4 - 1 sayfa Katılımcı Onay Formu.
- 5 - 1 sayfa Ölçek İzinleri.
- 6 - 1 sayfa Veli Onam Formu.
- 7 - 2 sayfa MEB Ön Başvuru Kayıtlanma Formu.
- 8 - 1 sayfa MEB Taahhütname.
- 9 - 25 sayfa Tez Önerisi.
- 10 - 1 sayfa tez etik izin istek yazısı.
- 11 - 1 sayfa tez etik izin yazısı.

Dağıtım:

Gereği:
Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne

Bilgi:
Konya Valiliğine

EK İ. Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Tez Anket İzin Yazısı

T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-83688308-605.99-47821452
Konu : Araştırma İzni (Firdevs ERGİN)

14.04.2022

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : a) Milli Eğitim Bakanlığının (Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 07/04/2022 tarihli ve E-23867972-044-2200002626 sayılı yazımız.
c) 14/04/2022 tarihli Araştırma İzinleri Değerlendirme Komisyonu Tutanağı.

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Firdevs ERGİN'in "Ergenlerin Cinsiyetlerine ve Algılanan Psikolojik İstismar Düzeylerine Göre Öz Yeterliklerinin İncelenmesi" konulu araştırmasını uygulama talebi incelenmiştir.

Araştırmanın, Selçuklu ilçesinde bulunan Bosna Hersek Anadolu İmam Hatip Lisesi, Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Cumhuriyet Anadolu Lisesi ve Öztekimler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi müdürlüklerinde eğitim gören öğrencilere eğitim öğretimi aksatmamak ve ilgi (a) Genelgede belirtilen açıklamalara uyulması kaydıyla gerçekleştirilmesi ilgi (c) komisyon tutanağı ile uygun görülmektedir. Müdürlüğümüze bağlı eğitim kurumlarındaki çalışmaların 2021-2022 eğitim öğretim yılında tamamlanması zorunludur. Araştırma kapsamında yürütülecek çalışmaların 2021-2022 eğitim öğretim yılında tamamlanmaması durumunda Müdürlüğümüzden tekrar izin alınması gerekmektedir.

Araştırmada Müdürlüğümüz tarafından onaylanarak gönderilen veri toplama araçlarının kullanılması, elde edilecek kişisel verilerin gizliliği hususuna dikkat edilmesi ve araştırma sonucunun çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde elektronik ortamda istatistik42@meb.gov.tr e-posta adresine ve bir adet kitapçık olarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Arz/Rica ederim.

Mustafa KURT
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

Ek:
1-Genelge (3 Sayfa)
2-Veli Onam Formu (1 Sayfa)
3-Katılımcı Onam Formu (1 Sayfa)
4-Kişisel Bilgi Formu (1 Sayfa)
5-Çocuklar İçin Öz-Yeterlik Ölçeği 3 Sayfa)
6-Algılanan İstismar Ölçeği (1 Sayfa)

Dağıtım:
Gereği:
Çağ Üniversitesi Rektörlüğüne

Bilgi:
Selçuklu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne